

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่
ภาคอีสานตอนกลาง

สัญญาเลขที่ RDG59E0048

โดย
นายทองหล่อ ขวัญทองและคณะ

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่
ภาคอีสานตอนกลาง

คณะผู้วิจัย

1. นายทองหล่อ	ขวัญทอง	หัวหน้าโครงการ
2. นายบุญส่ง	มาตขาว	ทีมวิจัย
3. นายบุญกอง	สุวรรณเพชร	ทีมวิจัย
4. นายอนนท์	จีวลาย	ทีมวิจัย
5. นายเริ่ม	ชูรัตน์	ทีมวิจัย
6. นายสุทัศน์	วันเที่ยง	ทีมวิจัย
7. นางนงเยาว์	วรฤทธิ์	ทีมวิจัย
8. นายเหมียว	จงสตั้มกลาง	ทีมวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าให้การให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของ ตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่าง เป็นเหตุเป็นผล ดังนั้น จุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการ เปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คน ในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อ สงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การ ทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถ นำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคน ในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบ แผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไข ปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือ ทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็น ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

โครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ได้ใช้ วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้าน หรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ด้วยความตระหนักถึง สถานการณ์ปัญหาดังกล่าว โครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาค อีสานตอนกลาง จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอาน ออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่ง เป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้ จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้แก่นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการ

วิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

นายทองหล่อ ขวัญทองและคณะ
มีนาคม 2561

คำนำ

โครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มของช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) ภายใต้การหนุนเสริมของโครงการเสริมสร้างอาชีพโดยอาหารด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานตอนกลาง (Node เกษตรกรรมยั่งยืน) โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 2) เพื่อศึกษาทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 3) เพื่อศึกษาวิธีการบริหารจัดการกลุ่มที่ทำให้การทำงานของช่างชวานามีประสิทธิภาพ 4) เพื่อศึกษาความรู้ในเรื่องสิทธิ การจัดสัดส่วนผลประโยชน์ และการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับเครือข่ายช่างชวานา 5) เพื่อศึกษารูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมของช่างชวานาปัจจุบัน

การนำเสนอรายงานความก้าวหน้าในครั้งนี้ มีเนื้อหาหลัก คือ การร่วมกันสร้างเครือข่ายช่างชวานาที่จะวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ เงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่ม การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางวิชาการ และการค้นหาทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง รวมไปถึงข้อมูลรูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมของช่างชวานาปัจจุบัน

ทางทีมวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการวิจัยนี้จะนำไปสู่การได้เป็นศูนย์รวบรวมองค์ความรู้ในการผลิต รวมไปถึงการใช้ประโยชน์ของความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงและเป็นธรรม

ทองหล่อ ขวัญทองและคณะ

มีนาคม 2561

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการวิจัยศึกษาการพัฒนาารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง มีเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างเครือข่ายช่างชาวนาเพื่ออนุรักษ์องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะเชิงช่างของชาวนา สร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ร่วมกันแก้ไขปัญหาเชิงเทคนิคและนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมที่มีความเหมาะสม เรียกร้องสิทธิในการคิด พัฒนา ใช้งานเครื่องมือของตนเอง สร้างช่องทางการกระจายนวัตกรรมใหม่สู่ชาวนา รวมทั้งการคุ้มครองปกป้องผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 2) เพื่อศึกษาทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 3) เพื่อศึกษาวิธีการการบริหารจัดการกลุ่มที่ทำให้การทำงานของช่างชาวนามีประสิทธิภาพ 4) เพื่อศึกษาความรู้ในเรื่องสิทธิ การจัดสัดส่วนผลประโยชน์ และการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับเครือข่ายช่างชาวนา 5) เพื่อศึกษารูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมของช่างชาวนา

ระยะเวลาดำเนินงาน 15 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2559 ถึง ตุลาคม 2560 ซึ่งหลังจากกระบวนการวิจัยสิ้นสุดจึงมีข้อค้นพบที่สำคัญ คือ ปัจจัยเอื้อที่ทำให้เกิดเครือข่ายช่างชาวนาคือช่างต้องการโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และต้องการพื้นที่ในการเผยแพร่เครื่องมือของตนเองสู่สาธารณะ ส่วนเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดในการรวมตัวของช่างคือ ช่างกระจายตัวอยู่ต่างภูมิลำเนาที่ห่างไกลกันจึงเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานร่วมกัน และจากการศึกษาการรวมกลุ่มรูปแบบต่างๆของชาวนาพบว่าบทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่ม คือ 1) ต้องยึดมั่นในเป้าหมายร่วมกัน 2) เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เปิดเผย โปร่งใส 3) สรุปบทเรียนการทำงาน 3) การตลาดนำการผลิต และแนวทางการรวมกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับช่างชาวนา คือ การรวมกลุ่มในลักษณะของเครือข่าย โดยเป้าหมายของเครือข่ายช่างชาวนา คือ รวมกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง สร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือ มีการติดต่อสื่อสารและมีระบบการประสานงานอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ สร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย ปกป้องสิทธิในการพัฒนาเครื่องมือของชาวนา ซึ่งได้ออกแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มจังหวัด 3 กลุ่ม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน โดยใช้กลไกของทีมวิจัยทำหน้าที่กระตุ้นติดตามการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มจังหวัด ซึ่งสิทธิความเป็นเจ้าของเครื่องมือเครือข่ายช่างจะให้ความเคารพไม่ก้าวร้าวกัน แต่ถ้าเป็นเครื่องมือที่พัฒนาร่วมกันโดยใช้ช่างชาวนาาร่วมกันออกความเห็นและใช้งบประมาณจากส่วนกลาง เครื่องมือชิ้นนั้นจะเป็นสิทธิของเครือข่ายช่างชาวนาโดยปริยาย และในส่วนของการจัดแจ้งในเรื่องสิทธิบัตร เครื่องมือที่เป็นผลงานของช่างก็จะให้ช่างเป็นคนดำเนินการเอง หรือหากช่างต้องการความช่วยเหลือ เครือข่ายจะทำหน้าที่ช่วยเหลือในลักษณะของการหาที่ปรึกษาทางกฎหมายมาให้คำปรึกษากับช่างที่ต้องการจัดแจ้งสิทธิบัตร

สารบัญ

	หน้า
บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน	ก
คำนำ	ค
บทสรุปผู้บริหาร	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญรูปภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
ความหมายและความสำคัญในการรวมกลุ่ม	5
การรวมกลุ่มเกษตรกร	7
องค์กรเกษตรกร	14
ทรัพยากรเส้นทางปัญญา	18
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
กรอบแนวคิดการวิจัย	29
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินงาน	
วิธีดำเนินการศึกษา	30
ขอบเขตการวิจัย	30
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	31
ขั้นตอนการวิจัย	32
บทที่ 4 ผลการศึกษาข้อมูล	
การรวมกลุ่มของเครือข่ายช่างชาวนา	47
ทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชาวนา	56
บทเรียนการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆขององค์กรชาวนาในจังหวัดยโสธร	73
แนวทางการรวมกลุ่มที่เหมาะสม	83

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	
กระบวนการสร้างเครือข่ายช่างชาวนา	87
บทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่ม	88
แนวทางการรวมกลุ่มที่เหมาะสม	89
ความสำเร็จของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น	90
บทเรียนในการทำงานวิจัย	90
ข้อเสนอแนะ	90
ทิศทางการทำงานต่อเนื่อง	91
บรรณานุกรม	92

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1 ร้อยละของจำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิก แยกตามประเภท	13
ตารางที่ 2 จำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิก แยกตามภาค จังหวัด และประเภท	13
ตารางที่ 3 วิเคราะห์ข้อดี-ข้อเสียของการรวมตัวแต่ละรูปแบบ	72

สารบัญรูปภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพประกอบที่ 1 แผนภูมิแสดงจำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี 2551-2559	12
ภาพประกอบที่ 2 แผนภูมิแสดงจำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกประเภททำนา ตั้งแต่ปี 2551-2559	12
ภาพประกอบที่ 3 กรอบแนวคิดในการวิจัย	29

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

การใช้แรงงานสัตว์ในการทำนาอยู่ในวิถีปฏิบัติของชาวนามาตั้งแต่อดีต จนกระทั่งชาวนาเริ่มมีการผลิตข้าวเพื่อจำหน่ายมากขึ้น ทำให้ต้องใช้เครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์เนื่องจากทำงานได้เร็วกว่าและมากกว่าการใช้แรงงานสัตว์ ในภาคอีสานพบว่า ในปี พ.ศ. 2532 รถไถนาเดินตามได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการทำนาโดยใช้ในงานประเภทการบรรทุกเป็นหลัก ยังไม่มีการใช้ในการไถพรวนดินเนื่องจากยังไม่มีระบบช่วยเหลือ การไถพรวนดินในแปลงนาที่มีขนาดเล็กซึ่งต้องมีการเลี้ยวบ่อยทำให้ไม่สะดวกในการใช้งาน ซึ่งบริษัทผู้ผลิตก็ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 ที่รถไถนาเดินตามได้รับความนิยมจากชาวนาอย่างแพร่หลาย¹ เนื่องจากสามารถตอบสนองการใช้งานของชาวนาได้อย่างหลากหลาย อีกทั้งยังมีระบบช่วยเหลือเกียร์เดินหน้าหลายระดับรวมถึงเกียร์ถอยหลังทำให้ครอบครัวชาวนาเกือบทุกครัวเรือนมีรถไถนาเดินตามเพื่อใช้ในกระบวนการทำนาเกือบทุกขั้นตอน

การพัฒนาเครื่องจักรกลในการทำนาในขั้นตอนการไถพรวนดินซึ่งเป็นขั้นตอนที่ใช้แรงงานมากที่สุด ในกระบวนการทำนาไม่ได้หยุดอยู่ที่รถไถนาเดินตาม บริษัทเครื่องจักรกลการเกษตรยังคงพัฒนานวัตกรรมใหม่อย่างต่อเนื่องโดยการดัดแปลงรถไถนั่งขับขนาดใหญ่ให้มีขนาดเล็กลง เพื่อให้มีขนาดที่พอเหมาะกับแปลงนาของเกษตรกร มีขนาดกำลังเครื่องให้เลือกตามวัตถุประสงค์การใช้งาน เพื่อให้ราคาเหมาะสมกับกำลังซื้อของเกษตรกร จนในปัจจุบันรถไถนาแบบนั่งขับได้เข้ามามีบทบาทหลักในการทำงานในแปลงนามากขึ้น ชาวนาหลายครัวเรือนเลิกใช้รถไถนาเดินตามและเปลี่ยนมาใช้รถไถนาที่นั่งขับมากขึ้น เนื่องจากทำงานเสร็จเร็วกว่า และจากการจ้างบริการไถนา ชาวนาที่ซื้อรถไถนาแบบนั่งขับมาประจำบ้านมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

เครื่องจักรกลการเกษตรที่มีบทบาทในวิถีการเพาะปลูกของเกษตรกร ส่วนใหญ่จะมาจากบริษัทเครื่องจักรกลการเกษตรขนาดใหญ่ ถึงแม้ว่าความคิดเบื้องต้นในการคิดค้นนวัตกรรมนั้นมาจากจากภูมิปัญญาของชาวนาก็ตาม เช่น ผานรถไถที่บริษัทผลิตมาจำหน่ายให้เกษตรกรใช้ ก็มีลักษณะใกล้เคียงกัน และทำหน้าที่พลิกดินไปในทิศทางเดียวกันกับผานไถของชาวนาสมัยก่อนที่ใช้ไม้แคะสลัก เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าชาวนามีการคิดค้นนวัตกรรมมาก่อนแล้ว เพียงแต่ไม่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยข้อจำกัดหลายประการ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้บริษัทเครื่องจักรกลการเกษตรนำนวัตกรรมนั้นไปพัฒนาต่อและนำกลับมาจำหน่ายให้กับชาวนา และชาวนาส่วนใหญ่ก็รอฟังฟังนวัตกรรมจากบริษัทโดยไม่ได้มีการคิดค้นนวัตกรรมที่เอื้อประโยชน์ในการทำงานของตนเอง บริษัทจึงเป็นผู้ผูกขาดองค์ความรู้ในการผลิตนวัตกรรมเพียงฝ่ายเดียว ทั้งนี้เครื่องมือของบริษัทขนาดใหญ่ผลิตขึ้นมาเพื่อตอบสนองการผลิตในพื้นที่ขนาดใหญ่ ซึ่งมีข้อจำกัดในการใช้งานในวิถีการผลิตตามนิเวศน์เฉพาะที่มีความหลากหลาย ส่งผลให้ชาวนาต้องปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับเครื่องมือ เช่น การปรับที่นาให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ปรับที่นาโคกและลุ่มให้เรียบเสมอกัน เพื่อความสะดวกในการทำงานของเครื่องจักร

ในปี 2558 ทีมวิจัยและชาวบ้านในพื้นที่ได้ร่วมกันพัฒนาและดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนา นวัตกรรมและเทคโนโลยีการผลิตข้าวในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน” ในการดำเนินโครงการดังกล่าว ได้มีกระบวนการตระเวนค้นหาช่างชาวนา และเครื่องมือในการทำนาต่างๆ ที่ชาวนาเหล่านั้นเป็นเจ้าของและ

¹ การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำนาข้าวในเขตปฏิรูปที่ดิน ห้วยหลวงให้ : ศึกษากรณีบ้านฮ่องสังข์ ตำบลทุ่งกุลาร้องไห้ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด โดย บุษกร สำโรง

พัฒนาขึ้น หรือพัฒนาร่วมกับช่างในท้องถิ่น โดยอาศัยกระบวนการสำรวจเริ่มจากศึกษาจากเอกสารและจากเว็บไซต์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับงานช่าง รวมทั้งศึกษาจากชาวนาและช่างแบบปากต่อปาก ทำให้สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายช่างชาวนาจำนวน 15 คน จากพื้นที่ในภาคอีสาน ได้แก่ ยโสธร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และมุกดาหาร ซึ่งเครือข่ายช่างเหล่านี้เองยังเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายศูนย์ปราชญ์ กลุ่ม Young smart farmer ทำให้เครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น และทำให้ค้นพบเงื่อนไขสำคัญของการพยายามพัฒนาเครื่องมือเพื่อใช้ในการทำการผลิต เช่น เงื่อนไขเรื่องแรงงานในครัวเรือน เรื่องต้นทุนการผลิต ความเหมาะสมกับสภาพนิเวศน์ที่หลากหลาย รวมไปถึงเรื่องสิทธิและความเป็นเจ้าของ หรือความสามารถในการต่อยอดและพัฒนานวัตกรรม ด้วยเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้นและเป็นเรื่องกลุ่มชาวนาและเครือข่ายช่างชาวนา ได้พยายามนำมาแลกเปลี่ยน ข้อสรุปที่น่าสนใจคือ เครือข่ายช่างชาวนาจะต้องสร้างความเข้มแข็งและรวมกลุ่มเครือข่ายเพื่อให้เกิดเป็นหน่วยที่สามารถสนับสนุนการทำงานเรื่องการพัฒนาเครื่องมือทำการเกษตรของชาวนาให้ได้ แต่อย่างไรก็ตามกลับมีข้อสังเกตของกลุ่มเครือข่ายเกิดขึ้นว่า การจะเป็นหน่วยทำงานที่มีความเข้มแข็งจะต้องมีการรวมตัวกัน และมีระบบการทำงานอย่างไรบ้าง การแบ่งสัดส่วนของประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนานวัตกรรมและการอำนวยความสะดวกแก่สาธารณะควรจะเป็นอย่างไร เพราะที่ผ่านมาเรื่องลิขสิทธิ์ และราคาในการจำหน่ายเครื่องมือเกษตรที่จำหน่ายโดยบริษัทเป็นปัญหาหลักอย่างหนึ่งที่ทำให้การดัดแปลง ต่อยอดและพัฒนาเครื่องมือของช่างชาวนาเป็นไปได้ลำบาก และมีการพยายามหาทิศทางที่จะทำให้อุปกรณ์หรือหน่วยการทำงานที่เกิดขึ้นนั้นไม่ตกอยู่ในสภาพแบบบริษัททั่วไป แต่ก็สามารถพัฒนาไปเพื่อมีทุนสำรองสำหรับการพัฒนาต่อเนื่องได้ ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงเป็นโครงการวิจัยที่พยายามจะหาทางออกจากเงื่อนไขดังกล่าว และแสวงหาแนวทางการตั้งองค์กรที่เหมาะสมเพื่อให้ได้องค์ความรู้ในการจัดตั้งองค์กรในระดับที่ชาวบ้าน ชาวนา และช่างชาวนา สามารถบริหารจัดการตนเองรู้จักการบริหารสิทธิทางปัญญา และการบริหารจัดการรายได้ ที่สมดุลกับการสร้างประโยชน์สาธารณะให้สังคมชาวนาได้เข้าถึงเครื่องมือที่เหมาะสม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือกับช่างและชาวนาด้วยกันเองได้ในอนาคต

2. คำถามวิจัย

2.1 คำถามวิจัยหลัก

รูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมกับช่างชาวนาเป็นอย่างไร

2.2 คำถามวิจัยรอง

1. เงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาคืออะไร
2. การรวมกลุ่มของช่างชาวนามีทางเลือกในการรวมกลุ่มกี่แบบ คืออะไรบ้าง
3. การบริหารจัดการกลุ่มที่ทำให้การทำงานของช่างชาวนามีประสิทธิภาพควรเป็นอย่างไร
4. ความรู้ในเรื่องสิทธิ การจัดสัดส่วนผลประโยชน์ และการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับเครือข่ายช่างชาวนาเป็นอย่างไร และมีอะไรบ้าง

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง
2. เพื่อศึกษาทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง
3. เพื่อศึกษาวิธีการบริหารจัดการกลุ่มที่ทำให้การทำงานของช่างชาวนามีประสิทธิภาพ

4. เพื่อศึกษาความรู้ในเรื่องสิทธิ การจัดสัดส่วนผลประโยชน์ และการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับเครือข่ายช่างชวานา
5. เพื่อศึกษารูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมของช่างชวานา

4. กลุ่มเป้าหมาย

ช่างและชวานาที่มีทักษะเชิงช่างในภาคอีสานตอนกลาง 4 จังหวัด ได้แก่ ยโสธร ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม

5. ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตพื้นที่

ภาคอีสานตอนกลาง 4 จังหวัด ได้แก่ ยโสธร ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม

6. ขั้นตอน/วิธีการดำเนินงาน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชวานาที่มีทักษะเชิงช่าง และช่างที่มีการพัฒนาเครื่องมือที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการผลิตเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างเครือข่ายช่างชวานาเพื่ออนุรักษ์องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะเชิงช่างของชวานา สร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ร่วมกันแก้ไขปัญหาเชิงเทคนิคและนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมที่มีความเหมาะสม เรียกร้องสิทธิในการคิด พัฒนา ใช้ งานเครื่องมือของตนเอง สร้างช่องทางการกระจายนวัตกรรมใหม่สู่ชวานา รวมทั้งการคุ้มครองปกป้องผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม วิธีดำเนินการวิจัยประกอบด้วย 2 ระยะ

ระยะที่1 เป็นการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและพื้นที่ พร้อมทั้งการเก็บข้อมูลทั้ง เชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมตั้งแต่การให้ข้อมูลจนถึงการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัย

ระยะที่ 2 ของการวิจัย เป็นการปฏิบัติการทดลองโดยทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกิจกรรมที่จะทดลองนั้น ขึ้นอยู่กับชุดความรู้ที่ได้จากการดำเนินการในระยะที่หนึ่ง และเน้นการนำเสนอและเผยแพร่ผลการวิจัยในชุมชน โดยกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการนั้น จะเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในทุกขั้นตอนตั้งแต่การพัฒนาโครงการ การค้นหาปัญหาของชุมชน การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การกำหนดกรอบเนื้อหาและออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล รวมทั้งการออกแบบปฏิบัติการทดลองการสรุปผลการทดลอง และการนำเสนอผลการทดลอง ตั้งแต่ร่วมคิดจนถึงร่วมรับผลประโยชน์

7. ระยะเวลาดำเนินงาน 15 เดือน (ตั้งแต่ เดือนสิงหาคม 2559 ถึง ตุลาคม 2560)

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลเงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง
2. ทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง
3. วิธีการบริหารจัดการกลุ่มที่ทำให้การทำงานของช่างชวานามีประสิทธิภาพ
4. รูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมของช่างชวานา
5. แนวทางการจัดการผลประโยชน์ร่วมของกลุ่มเครือข่ายช่างชวานาและผู้มีส่วนร่วม

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูลเอกสารมือสองที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบในการวางแผนวิจัย ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญในการรวมกลุ่ม
2. การรวมกลุ่มเกษตรกร
3. องค์การเกษตรกร
4. ทรัพย์สินทางปัญญา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. ความหมายและความสำคัญของการรวมกลุ่ม²

กลุ่ม หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกัน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เพื่อให้กิจกรรมนั้น บรรลุจุดหมายปลายทาง ที่กลุ่มกำหนดไว้ โดยที่ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขด้วย

สาเหตุที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม

1. เกิดจากความชอบพอกันเป็นส่วนตัวระหว่างสมาชิกด้วยตนเอง เช่น เป็นเพื่อนรุ่นเดียวกัน ถูกคอกัน นิสัยใจคอคล้าย ๆ กัน
2. เกิดจากการถูกชักชวนหรือชักจูงไป เช่น ชาวบ้านในชนบทถูกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ชวนไปรวมเป็นกลุ่มเกษตร ตั้งกลุ่มเลี้ยงไหม กลุ่มชานา เป็นต้น
3. เกิดจากความพอใจในเป้าหมายกิจกรรมของกลุ่ม หรือกลุ่มมีจุดมุ่งหมายตรงกับอุดมการณ์ของบุคคลที่จะเข้าไปเป็นสมาชิก เช่น กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมทางวิชาการ ชุมนุม ชมรม หรือสมาคมต่าง ๆ สมาคมนักพูด เกิดจากการชอบพูดหรือชอบฟัง เป็นต้น
4. เกิดจากการได้รับคัดเลือกหรือแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจ เพื่อให้ปฏิบัติงานร่วมกันโดยเฉพาะ เช่น กลุ่มแพทย์ศัลยกรรม ชุดปฏิบัติการพิเศษกู้ภัย
5. เกิดจากความต้องการที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นการสนองตอบความต้องการทางจิตใจหรือทางจิตวิทยา เช่น เกิดจากการเหงา เบื่อหน่าย หรือต้องการมีเพื่อน ต้องการใกล้ชิดเจ้านาย ก็ไปเล่นกีฬา ติ่งอล์ฟ เล่นเทนนิส
6. เกิดจากการต้องการพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเอง เป็นการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมงานบางอย่างด้วยกัน ปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและของกลุ่ม เช่น สหภาพแรงงาน สภาหอการค้า เป็นต้น

² กระบวนการกลุ่ม <http://www.novabizz.com/NovaAce/Manage/group.htm>

ความสำคัญของกลุ่ม

1. ด้านการพัฒนาบุคคล กลุ่มสามารถพัฒนาบุคคลที่เป็นสมาชิกได้เป็นอย่างดี การดำเนินงานในกลุ่มหลายอย่างจะสนองความพึงพอใจของบุคคลแตกต่างกันไป เป็นต้นว่า สนองความต้องการด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ความรู้สึกปลอดภัย ความต้องการการยอมรับของกลุ่ม รวมทั้งการพัฒนาทางด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา ความสนใจ และความสามารถอีกด้วย

2. ด้านการวินิจฉัย ผู้นำกลุ่มจะสามารถสังเกตพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มได้ ทำให้เข้าใจแล้วมองเห็นลักษณะแบบต่าง ๆ ของสมาชิก บางคนไม่สามารถติดต่อกับคนอื่นได้ บางคนก้าวร้าว บางคนยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ลักษณะดังกล่าวถ้าบุคคลไม่เข้ากลุ่มจะไม่มีโอกาสสังเกตเห็นได้เลย ดังนั้น ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกสามารถวินิจฉัยหรือประเมินลักษณะและพฤติกรรมเหล่านั้นได้ และจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจบุคคลในกลุ่มได้ดีขึ้น

3. ด้านการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม สมาชิกกลุ่มจะมีโอกาสคิดร่วมกัน วางแผนร่วมกัน ประสานงานกัน และทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ ผลผลิตทั้งหลายทั้งปวงในโลกปัจจุบันนี้เป็นผลงานของกลุ่มคนแทบทั้งสิ้น กลุ่มจึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานอย่างมาก

ประเภทของกลุ่ม

1. กลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ (Primary and Secondary Group) การแบ่งกลุ่มแบบนี้ยึดถือความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มเป็นหลัก นั่นคือ พิจารณาความเกี่ยวข้องมาก-น้อย ชิด-ห่าง ของสมาชิกเป็นสำคัญ กลุ่มปฐมภูมิ เป็นกลุ่มที่สมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก มีการพบปะสังสรรค์ มีการร่วมมือกันทำงานโดยไม่หวังประโยชน์ตอบแทน ส่วนกลุ่มทุติยภูมิ เป็นกลุ่มที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการหรือโดยหน้าที่ ไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว

2. กลุ่มทางด้านสังคมและกลุ่มทางจิตวิทยา (Socio-group and Psycho-group) การแบ่งกลุ่มแบบนี้มีรากฐานมาจากจุดมุ่งหมายของการจัดกลุ่มที่แตกต่างกันคือ กลุ่มทางด้านสังคม กลุ่มประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายที่ไม่เกี่ยวข้องกับสมาชิกเป็นรายบุคคล แต่จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนกลุ่มทางจิตวิทยา เป็นกลุ่มที่สมาชิกมารวมกันตามความพอใจของสมาชิกเองหรือมีจุดมุ่งหมายเพื่อพบปะกันระหว่างเพื่อนสนิท

3. กลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าจะตนเองอยู่ในกลุ่มกับกลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าจะตนเองอยู่นอกกลุ่ม (In-Group and Out-Group) กลุ่มประเภทนี้แบ่งตามความรู้สึกและเจตคติของสมาชิกกลุ่มเป็นสำคัญ กลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าจะตนเองอยู่ในกลุ่ม กลุ่มประเภทนี้สมาชิกมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่ม และมีความสุขที่จะได้ทำงานกับบุคคลในกลุ่ม เมื่อมีการทำงานทุกคนจะมีเจตคติแบบเห็นอกเห็นใจ มีมิตรภาพต่อเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการดำเนินงานกลุ่ม ส่วนกลุ่มที่สมาชิกรู้สึกว่าจะตนเองอยู่นอกกลุ่ม กลุ่มประเภทนี้สมาชิกไม่มีความภาคภูมิใจในกลุ่ม ไม่อยากเป็นสมาชิก ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ เมื่อมีการทำงานร่วมกัน สมาชิกจะไม่รู้สึกเห็นอกเห็นใจ ไม่ชอบกลุ่ม รู้สึกสงสัยอยู่ตลอดเวลา การทำงานกลุ่มจะไม่ได้ผลดี

4. กลุ่มเป็นทางการและกลุ่มไม่เป็นทางการ (Formal and Informal Groups) กลุ่มประเภทนี้ แบ่งตามโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของ สมาชิกเป็นหลัก กลุ่มเป็นทางการ คือ กลุ่มที่ตั้งขึ้นมาโดยกฎหมายมีสาย

การบังคับบัญชาที่แน่นอน เป้าหมายชัดเจน มีระเบียบวินัยของสมาชิก สมาชิกมีความสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ ส่วนกลุ่มไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาโดยสมาชิกจำนวนไม่มากนัก ไม่มีระเบียบหรือกฎเกณฑ์ หรือกฎหมายรองรับที่ชัดเจน ไม่มีการระบุเป้าหมายที่เด่นชัด เกิดขึ้นง่าย สลายตัวง่าย และอาจจะเกิดขึ้นอีกก็ได้ข้อเปรียบเทียบการตัดสินใจโดยกลุ่มกับการตัดสินใจโดยเอกบุคล

การนำไปใช้ ข้อมูลความหมายและความสำคัญในการรวมกลุ่มจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้ช่างเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาเครื่องมือที่ตอบสนองความต้องการของชาวนา และชี้ให้เห็นว่าการรวมกลุ่มช่างจะเพิ่มความสามารถในการพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการวิจัยจะนำไปสู่การเผยแพร่เครื่องมือของช่างสู่สาธารณะ

2. การรวมกลุ่มเกษตรกร

ประวัติความเป็นมา

กลุ่มเกษตรกร เริ่มมีการรวมตัวกันขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2498 อย่างไม่เป็นทางการ เรียกว่า “กลุ่มชาวนา” และหลังจากนั้นทางราชการได้ ส่งเสริมให้ตั้งกลุ่มชาวนาขยายไปทั่วประเทศ โดยใช้การจดทะเบียนไว้เป็นหลักฐาน แต่ไม่ได้เป็นนิติบุคคลจนเมื่อกรมส่งเสริมการเกษตรก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2510 กลุ่มชาวนาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่มเกษตรกร ทั้งนี้ เพื่อให้มีความหมายกว้างขึ้น สามารถครอบคลุมอาชีพการเกษตรทุกสาขา ซึ่งได้เพิ่มขยายจำนวนขึ้นตามลำดับ

เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรที่มีได้เป็นนิติบุคคลไม่สามารถดำเนินธุรกิจการค้าได้ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรับรอง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงพยายามหาทางสนับสนุนให้มีกฎหมายรับรองกลุ่มเกษตรกรให้เป็นนิติบุคคล ซึ่งได้เสนอกฎหมายนี้ให้รัฐบาลพิจารณา เมื่อปี พ.ศ.2504 เป็นเวลา 10 ปีเศษ รัฐบาลจึงได้ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 140-141 เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2515 โดยแก้ไขเพิ่มเติมตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ให้มีบทบัญญัติว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร โดยมีการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล และสามารถดำเนินธุรกิจต่างๆ ได้

ภายใต้การส่งเสริมสนับสนุนของทางการปัจจุบันมีกลุ่มเกษตรกรกระจายอยู่ทั่วประเทศ 6,552 กลุ่ม ประกอบไปด้วยกลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเกษตรกรทำไร่ กลุ่มเกษตรกรทำสวน กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ กลุ่มเกษตรกรทำประมง กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงไหม กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงผึ้ง เป็นต้น ตลอดระยะเวลาของการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรประสบปัญหาในการดำเนินงานไปหลายด้านด้วยกัน เช่น ปัญหาข้อจำกัดในการบริหารจัดการของเกษตรกร ปัญหาอันเนื่องมาจากระเบียบข้อบังคับที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน และปัญหาด้านนโยบายของรัฐต่อการสนับสนุนกลุ่มสถาบันเกษตรกรที่ไม่ชัดเจน ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทำให้กลุ่มเกษตรกรร้อยละ 50 อยู่ในขั้นกำลังพัฒนากลุ่มเกษตรกรที่มีความเข้มแข็งร้อยละ 30 และกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินธุรกิจการค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพร้อยละ 20 ³

ความหมายของกลุ่มเกษตรกร

³ ประวัติความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกร <http://www.coopthai.com/thamapang/history.html>

กลุ่มเกษตรกรตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร พ.ศ. 2547 หมายความว่า บุคคล ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักจำนวนไม่น้อยกว่าสามสิบคน และมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาจร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรและจดทะเบียนจัดตั้งตาม พระราชกฤษฎีกาฯ ข้างต้น

การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

เกษตรกรจำนวนไม่น้อยกว่าสามสิบคน ผู้ประสงค์จะจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ให้ประสานขอคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดแห่งท้องที่ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร จำนวน 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมเกษตรกร

- (1) เป็นบุคคลธรรมดาบรรลุนิติภาวะ และมีสัญชาติไทย
- (2) เป็นบุคคลผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก
- (3) ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย
- (4) มีจำนวนไม่น้อยกว่า 30 คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมประเภทเดียวกันและมีภูมิสำเนาในท้องที่เดียวกัน
- (5) มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม
- (6) ไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรอื่น หรือสมาชิกสหกรณ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการให้กู้ยืมเงินในขณะเดียวกัน และในครอบครัวหนึ่งให้เป็นสมาชิกได้หนึ่งคน
- (7) สมัคใจรวมกันลงทุนด้วยการถือหุ้นอย่างน้อยคนละหนึ่งหุ้น แต่ไม่เกินหนึ่งในห้าของจำนวนหุ้นทั้งหมด
- (8) ยินยอมปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรและข้อบังคับที่ร่วมกันกำหนดขึ้นโดยเคร่งครัด โดยจัดทำบัญชีรายชื่อเกษตรกรผู้ซึ่งประสงค์จะจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

- (1) จัดประชุมเกษตรกรผู้ซึ่งประสงค์จะจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เพื่อ
 - เลือกบุคคลจากที่ประชุมจำนวนไม่น้อยกว่า 7 คน เป็นคณะผู้ก่อการ
 - กำหนดชื่อกลุ่มเกษตรกรตามประเภทเกษตรกรรม
- (2) คณะผู้ก่อการ ต้องดำเนินการ
 - กำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่มเกษตรกรตามประเภทเกษตรกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก
 - จัดทำบัญชีรายชื่อเกษตรกรผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร
 - จัดทำร่างข้อบังคับของกลุ่มเกษตรกร ซึ่งอย่างน้อยต้องมีรายการ
- (3) คณะผู้ก่อการจัดประชุมผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร โดย
 - นัดประชุมผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร

- จัดทำระเบียบวาระการประชุม และ จัดเตรียมบัญชีลงชื่อผู้เข้าประชุม
- จัดเตรียมสมุดบันทึกรายงานการประชุม
- จัดประชุมผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร เพื่อรับทราบชื่อกลุ่มเกษตรกร

การกำหนด วัตถุประสงค์ของกลุ่มเกษตรกร และพิจารณาร่างข้อบังคับของกลุ่มเกษตรกร เพื่อกำหนดให้เป็นข้อบังคับของ กลุ่มเกษตรกร ในการจัดประชุมทุกครั้งต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริม สหกรณ์ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดแห่งท้องที่กรณีภาค

ขั้นตอนที่ 3 การขอจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

เอกสารการขอจดทะเบียนกลุ่มเกษตรกร ประกอบด้วย

- (1) คำขอจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร จำนวน 1 ฉบับ
- (2) ร่างข้อบังคับของกลุ่มเกษตรกร จำนวน 4 ฉบับ
- (3) บัญชีรายชื่อเกษตรกรผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร จำนวน 2 ชุด
- (4) สำเนารายงานการประชุมเกษตรกรผู้ซึ่งจะจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร จำนวน 2 ชุด
- (5) สำเนารายงานการประชุมผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร จำนวน 2 ชุด

ขั้นตอนที่ 4 การจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

นายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดแห่งท้องที่พิจารณารับจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่ม เกษตรกร เป็น 3 กรณี ดังนี้

(1) กรณีที่ 1 คำขอจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรมีเอกสารครบถ้วนและถูกต้อง นาย ทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดแห่งท้องที่รับจดทะเบียน โดย

- ออกใบทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร
- จดทะเบียนข้อบังคับกลุ่มเกษตรกร
- แจ้งการรับจดทะเบียนให้กลุ่มเกษตรกร
- แจ้งสำนักงานสหกรณ์จังหวัดแห่งท้องที่
- แจ้งสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์แห่งท้องที่
- แจ้งสำนักจัดตั้งและส่งเสริมสหกรณ์

(2) กรณีที่ 2 คำขอจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร หรือข้อบังคับของกลุ่มเกษตรกรมี รายการ ไม่ถูกต้องครบถ้วน นายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดแห่งท้องที่ ส่งให้ผู้ก่อการแก้ไข หรือดำเนินการ ให้ถูกต้องหรือส่งเอกสารให้ครบถ้วน

(3) กรณีที่ 3 นายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดแห่งท้องที่ไม่รับจดทะเบียน ให้แจ้ง เป็นหนังสือพร้อมแสดงเหตุผลให้ผู้ก่อการทราบโดยไม่ชักช้า

ผู้ก่อการมีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรี โดยทำเป็นหนังสือยื่นต่อนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกร ประจำจังหวัดภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับการไม่รับจดทะเบียน รัฐมนตรีวินิจฉัยอุทธรณ์และ

แจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ก่อการทราบภายใน 60 วัน นับแต่วันรับอุทธรณ์ คำวินิจฉัยของรัฐมนตรีให้เป็นที่สุด

ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินการหลังจากได้รับจดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

- กลุ่มเกษตรกรที่ได้รับจดทะเบียนแล้วมีสภาพเป็นนิติบุคคล
- บุคคลตามบัญชีเกษตรกรผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร มีสถานภาพเป็นสมาชิกตั้งแต่วันที่นายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัดแห่งท้องที่รับจดทะเบียน และได้ชำระค่าหุ้น

ค่าธรรมเนียม แรกเข้า ตามจำนวนที่กำหนดครบถ้วนและลงลายมือชื่อในทะเบียนสมาชิก โดยคณะผู้ก่อการต้องจัดทำ

(1) ใบสมัครเข้าเป็นสมาชิก (2) ทะเบียนสมาชิก (3) ทะเบียนหุ้น (4) ออกใบเสร็จรับเงินค่าหุ้นและค่าธรรมเนียมแรกเข้า

- คณะผู้ก่อการ มีอำนาจหน้าที่และสิทธิเช่นเดียวกับคณะกรรมการดำเนินการของกลุ่มเกษตรกร และดำเนินกิจการของกลุ่มเกษตรกรได้ตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับ

- คณะผู้ก่อการต้องจัดให้มีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกภายใน 90 วัน นับแต่วันรับทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เพื่อ (1) เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการ (2) เลือกตั้งผู้ตรวจสอบกิจการ (3) กำหนดวงเงินดำเนินการ (4) กำหนดแผนดำเนินงานและงบประมาณรายจ่ายประจำปี (5) มอบหมายการทั้งปวงให้คณะกรรมการดำเนินการ โดย

- (1) นัดประชุมสมาชิกกลุ่มเกษตรกร
- (2) จัดทำระเบียบวาระการประชุม
- (3) จัดเตรียมบัญชีลงชื่อผู้เข้าประชุม
- (4) จัดเตรียมสมุดบันทึกรายงานการประชุม
- (5) จัดประชุมใหญ่สามัญครั้งแรก

- กลุ่มเกษตรกรที่ได้รับจดทะเบียนแล้ว ปรากฏว่า

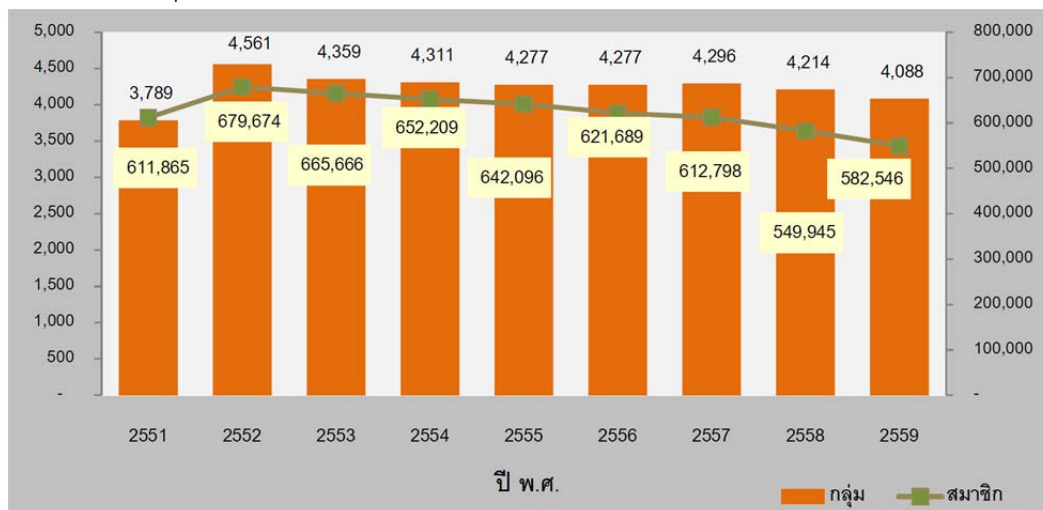
(1) ไม่มีการประชุมใหญ่สามัญครั้งแรกภายใน 90 วัน นับแต่วันรับทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร

(2) กลุ่มเกษตรกรไม่เริ่มดำเนินการภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่จดทะเบียนจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรนายทะเบียนสหกรณ์มีอำนาจสั่งให้เลิกกลุ่มเกษตรกร⁴

⁴ กลุ่มเกษตรกร เว็บไซต์กรมส่งเสริมสหกรณ์ <http://www.cpd.go.th>

สถิติกลุ่มเกษตรกรในประเทศไทย⁵

(1) จำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี 2551-2559

ภาพประกอบที่ 1 แผนภูมิแสดงจำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี 2551-2559

(2) จำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกประเภททำนา ตั้งแต่ปี 2551-2559

ภาพประกอบที่ 2 แผนภูมิแสดงจำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิกประเภททำนา ตั้งแต่ปี 2551-2559

ตารางที่ 1 ร้อยละของจำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิก แยกตามประเภท

⁵ สถิติกลุ่มเกษตรกรในประเทศไทย ณ ปัจจุบัน กรมส่งเสริมสหกรณ์ http://www.cpd.go.th/main.php?filename=Information_agri

ประเภทกลุ่มเกษตรกร	กลุ่มเกษตรกร		สมาชิก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มเกษตรกรทำนา	2,000	48.92	305,931	55.63
กลุ่มเกษตรกรทำไร่	564	13.80	71,079	12.92
กลุ่มเกษตรกรทำสวน	764	18.69	107,819	19.61
กลุ่มเกษตรกรประมง	39	0.95	3,299	0.60
กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์	674	16.49	57,855	10.52
กลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ	47	1.15	3,962	0.72
รวมทั้งประเทศ	4,088	100.00	549,945	100.00

หมายเหตุ : จำนวนกลุ่มเกษตรกร ปี 2559 มีจำนวนกลุ่มทั้งสิ้น 4,924 กลุ่ม โดยมีกลุ่มเกษตรกรที่มีสถานะดำเนินธุรกิจ และไม่ได้ดำเนินธุรกิจ เรียกรวมเป็น Active จำนวน 4,088 กลุ่ม

ตารางที่ 2 จำนวนกลุ่มเกษตรกรและสมาชิก แยกตามภาค จังหวัด และประเภท

จังหวัด	ประเภทกลุ่มเกษตรกร													
	รวมทุกประเภท		ทำนา		ทำไร่		ทำสวน		ประมง		เลี้ยงสัตว์		อื่นๆ	
	กลุ่ม	สมาชิก	กลุ่ม	สมาชิก	กลุ่ม	สมาชิก	กลุ่ม	สมาชิก	กลุ่ม	สมาชิก	กลุ่ม	สมาชิก	กลุ่ม	สมาชิก
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1,630	253,829	933	176,542	161	21,215	128	15,023	1	50	377	38,111	30	2,888
กาฬสินธุ์	89	13,745	55	9,847	19	2,783	2	187			10	758	3	170
ขอนแก่น	101	17,885	52	12,736	8	687	10	1,119			25	2,805	6	538
ชัยภูมิ	72	9,803	30	4,502	16	2,569	9	882			16	1,742	1	108
นครพนม	78	11,399	56	9,216	2	145	6	722			14	1,316		
นครราชสีมา	163	21,150	91	12,837	37	5,073	11	638			20	1,816	4	786
บึงกาฬ	18	2,289	14	2,011	3	238	1	40						
บุรีรัมย์	134	18,749	90	14,430	6	1,020	10	960			17	1,344	11	995
มหาสารคาม	96	21,153	83	19,487	4	388	8	1,241			1	37		
มุกดาหาร	39	5,387	29	4,075	2	221	4	774			4	317		
ยโสธร	68	12,087	49	10,454	4	350	1	46			13	1,144	1	93
ร้อยเอ็ด	165	30,446	91	22,514	7	745	10	1,261			56	5,888	1	38
เลย	60	8,188	11	1,614	26	3,744	20	2,674			1	33	2	123
ศรีสะเกษ	41	4,921	17	2,548	2	110	4	775			18	1,488		
สกลนคร	75	7,927	51	5,523	1	118	7	604			16	1,682		
สุรินทร์	36	5,815	19	3,760			1	35			16	2,020		
หนองคาย	32	7,842	15	4,651	8	1,011	6	1,514			3	666		
หนองบัวลำภู	43	3,631	12	1,512			2	92			29	2,027		
อำนาจเจริญ	34	4,042	19	2,238			4	686			11	1,118		
อุดรธานี	110	21,505	59	14,656	15	1,891	3	348			33	4,610		
อุบลราชธานี	176	25,865	90	17,931	4	360	15	1,468	1	50	66	6,056		

3. องค์การเกษตรกร

การรวมตัวของเกษตรกรอาจเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น กลุ่มธรรมชาติ การรวมตัวแบบนี้อาจเกิดขึ้นจากการที่เกษตรกรรวมตัวกันเองโดยไม่ตั้งใจ คือ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็มีการรวมตัวกัน หันหน้าเข้าปรึกษาหารือกันในทุกๆ ครั้งที่มีความรู้จึกค้นเคยกันโดยการประชุมเป็นแบบไม่เป็นทางการกลุ่มที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ มีอยู่ทั่วไปทั้งในอดีตและปัจจุบันยังมีกลุ่มอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม มีคณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มมีระเบียบข้อบังคับต่างๆ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติที่แน่นอน อาจมีการจัดตั้งขึ้นในลักษณะที่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย หรือไม่เป็นนิติบุคคลก็ได้ กลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรนับเป็นองค์กรของเกษตรกรที่มีประโยชน์ต่ออาชีพเกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่และการพัฒนาการเกษตรของเกษตรกรและประเทศไทยเป็นอย่างมาก

การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรเกษตรกรในอดีตที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการชี้แนะของเจ้าหน้าที่มากกว่าที่จะเกิดขึ้นจากความต้องการของเกษตรกรเอง ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้เข้าไปประชุมชี้แจง และจัดตั้งองค์กรเกษตรกรขึ้นในชนบทเป็นจำนวนมาก เช่น กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และกลุ่มยุวเกษตรกร เป็นต้น กรมส่งเสริมสหกรณ์ ก็มีการดำเนินการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีผลการดำเนินงานที่แตกต่างกันไป บางกลุ่มก็ได้รับความสำเร็จมาก บางกลุ่มก็สำเร็จน้อย และบางกลุ่มก็ล้มเหลวต้องยุติการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไปในที่สุด

ความสำคัญขององค์กรเกษตรกร

การรวมตัวกันของเกษตรกรนับเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตร เพราะการรวมตัวกันนอกจากจะเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรอง ทั้งด้านการซื้อปัจจัยการผลิตและขายผลผลิตแล้ว ยังนำมาซึ่งความร่วมมือกันของหมู่คณะ การพัฒนาระบบการทำงานเป็นกลุ่ม การวางแผนการจัดการและเอื้อประโยชน์ต่อหาแหล่งเงินทุน แต่เดิมการรวมตัวของเกษตรกรไทยเป็นเรื่องที่ทำได้ แต่เป็นการร่วมมือกันเป็นครั้งคราวเท่านั้น เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิต การรวมกลุ่มกันอย่างถาวรเป็นระยะเวลายาวนานทำได้ค่อนข้างยาก ถึงแม้จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 มุ่งเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก้ปัญหา สามารถพึ่งตนเองได้โดยการรวมกลุ่ม ฝึกกำลังในการพัฒนา และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีนโยบายส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรในท้องถิ่น ได้รวมตัวเข้าอยู่ภายใต้สังกัดของกลุ่มเกษตรกร ที่มีสถานภาพของนิติบุคคล เพื่อให้การดำเนินนโยบายและมาตรการของรัฐเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีการเร่งรัดให้บุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และเกษตรกรได้มีความรู้ความเข้าใจในสถาบันเกษตรกร เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม และเร่งรัดพัฒนางานของสถาบันเกษตรกรในด้านต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2540 ก: 1)

นอกจากนี้ กรมส่งเสริมการเกษตร (2540 ข, :1) ได้สรุปว่า จากการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา จะเน้นในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ทางการผลิตแก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรแต่ละคนนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ก็นำไปปฏิบัติและได้ผลดี แต่เกษตรกรเหล่านั้นไม่ได้รับผลตอบแทนคุ้มค่ากับการลงทุน ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากกว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าและคนกลาง เกษตรกรไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้ จากสภาพปัญหาดังกล่าว การส่งเสริมให้เกษตรกรรวมตัวกัน และชี้ให้เห็นว่าการรวมตัวกันเท่านั้น จะสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ และต้องให้เกษตรกรเชื่อว่า การรวมกลุ่มกันจะสามารถแก้ไขปัญหาที่ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงได้และสอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตย

ประโยชน์ของการรวมตัวกันเป็นองค์กรเกษตรกร

การรวมตัวของเกษตรกรในรูปขององค์กรเกษตรกร เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาของเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรหลายประการ คือ

1. เมื่อรวมตัวแล้ว เกษตรกรสามารถซื้อปัจจัยการผลิตได้ในราคาที่ถูกลง ตัวอย่างเช่น เกษตรกร 100 คน ต้องการซื้อปุ๋ยคนละ 500 กิโลกรัม ถ้าเกษตรกรต่างคนต่างซื้อคนละ 500 กิโลกรัม พ่อค้าจะคิดราคาขายปลีก แต่ถ้าเกษตรกรรวมตัวกันซื้อเป็นกลุ่ม พ่อค้าก็จะคิดราคาขายส่ง ซึ่งเป็นราคาที่ถูกลงอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะพ่อค้าไม่ต้องเก็บสต็อกปุ๋ยไว้นาน ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยธนาคาร ในกรณีที่พ่อค้ากู้เงินจากธนาคารไปซื้อไม่ต้องเสียค่าจ้างคนงานเฝ้าโกดัง และไม่ต้องหักนำหนักปุ๋ยที่อาจสูญหายไป เป็นต้น
2. เมื่อรวมตัวกันแล้วเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ในราคาที่สูงขึ้น ตัวอย่างเช่น เกษตรกรทำนา ถ้าต่างคนต่างผลิต ต่างคนต่างขายข้าวของตนเอง พ่อค้าย่อมชอบที่จะเลือกซื้อและต่อรองราคาซื้อที่ถูกลงที่สุด โดยที่เราไม่สามารถจะไปกล่าวหาว่าพ่อค้าทุจริตหรือเอาเปรียบเกษตรกรได้ トラバใดที่เขาไม่ได้โกงตาชั่งหรือใช้เล่ห์เหลี่ยมต่างๆ ที่ทำให้เกษตรกรเสียเปรียบได้ วิธีที่ต่างคนต่างขายเกษตรกรจะไม่มีอำนาจต่อรอง ในที่สุดก็ต้องขายข้าวในราคาที่ถูกลงเป็นธรรมดาอย่างที่เป็นมาในอดีต ตรงกันข้ามถ้าเกษตรกรรวมตัวกันเรียกร้องราคาที่สูงอย่างมีเหตุผล เกษตรกรจะสามารถจำหน่ายหรือขายข้าวได้ในราคาที่สูงเหมือนกัน โดยเฉพาะถ้าเป็นสินค้าเกษตรที่ไม่มีผลกระทบจากราคาตลาดโลก เกษตรกรยังสามารถจะกำหนดราคาของตัวเองขึ้นมาได้
3. ในแง่ของการรับเทคโนโลยีหรือความรู้จากเจ้าหน้าที่ ถ้าเกษตรกรรวมตัวกันการถ่ายทอดเทคโนโลยีของเจ้าหน้าที่ก็สามารถจะทำได้รวดเร็วยิ่งขึ้น และเกษตรกรสามารถรับการถ่ายทอดได้รวดเร็วว่าการถ่ายทอดเป็นรายบุคคล ซึ่งทำได้ช้าและไม่ทั่วถึง และตามหลักของการเรียนรู้แล้วเกษตรกรจะเรียนรู้จากเพื่อนสมาชิกได้ง่ายกว่าเรียนรู้จากบุคคลภายนอก หรือจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม
4. การรวมกลุ่มกัน จะทำให้เกษตรกรสามารถเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐได้ดีกว่าที่จะเรียกร้องโดยคนใดคนหนึ่งนอกกลุ่ม เพราะไม่สามารถอ้างว่าเป็นตัวแทนของเกษตรกรทั้งหมดได้
5. การรวมกลุ่มกัน สามารถผลิตสินค้าหรือผลผลิตส่งตลาดหรือผลิตให้บริษัทเอกชนได้ในจำนวนและคุณภาพตามที่บริษัทต่างๆ เหล่านั้นต้องการ ภายใต้การตกลงราคากันล่วงหน้า
6. การรวมกลุ่มกัน เกษตรกรสามารถจะแปรรูปผลผลิตเป็นผลิตภัณฑ์อย่างอื่นได้

ในกรณีที่ผลผลิตล้นตลาดหรือราคาผลผลิตตกต่ำ โดยการลงทุนร่วมกัน

7.การรวมกลุ่มกัน ทำให้เกษตรกรสามารถรับเอาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค จากบริษัทผู้ผลิตมาจำหน่ายให้กับสมาชิกได้ ในราคาที่ถูกลงกว่าที่ต่างคนต่างไปซื้อมาจากตลาดโดยตรง

8.การรวมกลุ่มกัน เกษตรกรจะสามารถร่วมกันควบคุมพื้นที่ และปริมาณผลผลิตให้อยู่ในปริมาณที่พอเหมาะกับความต้องการของตลาด โอกาสที่ผลผลิตจะล้นตลาดทำให้ราคาถูกลงจะมีน้อย

9.การรวมกลุ่มกัน จะทำให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือรัฐในการให้ข้อมูลที่จำเป็นเพื่อรัฐจะได้นำไปแก้ไขให้กับเกษตรกร เช่น กรณีฝนแล้ง น้ำท่วม โรคแมลงระบาดทำลายพืชผลของเกษตรกร

10.การรวมกลุ่มกันโดยถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้เกษตรกรสามารถทำนิติกรรมต่างๆ กับบริษัทเอกชนอื่นๆ ได้

11.การรวมกลุ่มกัน ทำให้เกษตรกรสามารถมีพลังต่อรองกับกลุ่มต่างๆ ได้ ทั้งนี้ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง หรือเพื่อไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดมาเอารัดเอาเปรียบสมาชิกของกลุ่มได้

12.การรวมกลุ่มกัน ทำให้เกษตรกรสามารถระดมทุนดำเนินการค้า เช่น ทำโรงสี จัดตั้งตลาดกลางเพื่อจำหน่ายผลผลิตของตนเองได้

ประโยชน์ของการรวมกลุ่มของเกษตรกรยังมีอีกมากมายถ้าเราได้ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่ม ฝึกอบรมผู้นำกลุ่มและเกษตรกร ให้เข้าใจถึงความสำคัญของการรวมตัวกัน เข้าใจถึงการบริหารงาน และเข้าใจถึงการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ความสำเร็จในการรวมกลุ่มเกษตรกรจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

องค์ประกอบของความสำเร็จขององค์กรเกษตรกร

การรวมตัวกันเป็นองค์กรเกษตรกรหรือกลุ่ม ในรูปแบบต่างๆ นั้น มีเป็นจำนวนไม่น้อยที่ประสบผลสำเร็จจากการดำเนินงาน และมีไม่น้อยเช่นกันที่ไม่ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานของกลุ่มไม่ราบรื่น อย่างที่คิดกันไว้ตั้งแต่ก่อนจัดตั้งกลุ่ม ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น หากมองอย่างกว้างๆ แล้วจะพบว่าเกิดจาก “คน” และเกิดจาก “งาน” ดังนั้นการสร้างความสำเร็จให้กับกลุ่ม จึงต้องมุ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้ง 2 อย่าง คือ

1. การแก้ปัญหาที่เกิดจาก “คน” ปัญหาที่เกิดจากคนเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยาก เพราะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ “จิตใจ” บางเรื่องซึ่งมองเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่อีกคนอาจจะมองว่าเป็นปัญหาที่ใหญ่โต การขัดแย้งระหว่างสมาชิกภายในองค์กรจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาเช่นนี้ จะต้องอาศัยระยะเวลาและความสามารถของผู้นำหรือสมาชิกกลุ่ม ในการช่วยประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้น

2. การแก้ปัญหาที่เกิดจาก “งาน” เนื่องจากคนเป็นผู้ที่สร้างงาน หากปัญหาที่เกิดจากคนมีน้อยลง ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่องานก็จะมีน้อยลงเช่นกัน แต่ไม่ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำงานจะไม่มีเลยทีเดียว ปัญหาที่พบเสมอ เช่น

- มอบหมายงานให้ไม่ตรงกับความสามารถหรือความถนัดของคน
- การสื่อสารไม่ชัดเจน หรือยุ่งยาก

- การประสานงานไม่สามารถกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- วัสดุอุปกรณ์สนับสนุนในการทำงานมีไม่เพียงพอ
- บทบาทหน้าที่ไม่ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน
- การติดตามงานไม่ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง

การนำไปใช้

รูปแบบและขั้นตอนของการรวมกลุ่มและองค์กรจะเป็นหลักการที่ทีมวิจัยนำไปปรับใช้กับการค้นหารูปแบบการรวมตัวที่เหมาะสมกับช่างชาวนาเนื่องจากช่างชาวนาแต่ละคนล้วนมีบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งด้านแนวคิด ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์การทำงาน รวมทั้งอยู่ต่างภูมิภาคต่างพื้นที่ ทีมวิจัยจึงจำเป็นต้องค้นหารูปแบบการรวมตัวที่เหมาะสมกับเงื่อนไขดังกล่าว จึงจะทำให้การรวมกลุ่มนั้นเกิดคุณูปการต่อทั้งตัวช่างเองและชาวนา

4. ทฤษฎีสินทางปัญญา

ความหมาย

“ทฤษฎีสินทางปัญญา” หมายถึง สิทธิตามกฎหมายอันเกี่ยวกับผลผลิตจากปัญญาของมนุษย์ เช่น สิทธิของนักประพันธ์ สิทธินักแสดง และสิทธินักประดิษฐ์ เป็นต้น

ทฤษฎีสินทางปัญญามีวัตถุประสงค์แห่งสิทธิเป็นนามธรรม ซึ่งสิทธิที่กฎหมายให้ความคุ้มครองเป็นสิทธิทางเศรษฐกิจในลักษณะสิทธิ (negative right) ที่จะกีดกันหรือหวงห้ามผู้อื่นใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาของตนที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา บางประเภทยังรวมถึงสิทธิทางศีลธรรม หรือธรรมสิทธิด้วย (Moral Right) ฉะนั้น การได้มาและใช้ประโยชน์ทรัพย์สินทางปัญญาจำเป็นต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย กล่าวคือ ผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ต้องดำเนินการตามขั้นตอนตามกฎหมายก่อนจึงจะได้รับความคุ้มครองและการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินทางปัญญาก็จำเป็นต้องอยู่ในขอบเขตแห่งสิทธิที่กฎหมายรับรอง รวมทั้งการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเป็นสิทธิของเอกชน (private right) ก็ต้องมีกฎหมายระบุไว้อย่างชัดเจนด้วย

ทั้งนี้ ในทฤษฎีทางกฎหมายแล้ว ทฤษฎีสินทางปัญญา ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่างประเภทหนึ่ง และสามารถถูกแยกออกจากทรัพย์สินที่มีรูปร่างหรือจับต้องได้ ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาอาจสามารถใช้ประโยชน์ได้แยกต่างหากจากทรัพย์สินที่มีรูปร่างที่ทรัพย์สินทางปัญญานั้นรวมอยู่ เช่น การซื้อเทปเพลง หรือวิดีโอ ผู้ซื้อจะถือว่าเป็นเจ้าของเทปเพลงหรือม้วนวิดีโอในทางกายภาพเท่านั้น สำหรับกรณีของทรัพย์สินทางปัญญานั้น ผู้ซื้อได้รับการอนุญาตให้ใช้สิทธิในการใช้ประโยชน์คือเพื่อฟังหรือชมเพื่อการส่วนตัวเท่านั้น การนำไปเผยแพร่ในที่สาธารณะหรือนำไปให้เขาคัดลอก เช่นกรณีของร้านอาหารที่เปิดเพียง

สถานีวิจัยร้านให้เช่าวิดีโอ หรือร้านบริการคาราโอเกะนั้น จำเป็นต้องได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งในเรื่องนี้ได้สร้างความสับสนกับประชาชนทั่วไปอยู่ค่อนข้างมาก

ในทางเศรษฐศาสตร์นั้น สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นที่รู้จักกันว่าเป็น กลไกทางกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ ทรัพย์สินทางปัญญา เป็นระบบหรือกลไกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจูงใจให้ผู้ประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์เปิดเผยความรู้ที่มีประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยรัฐจะให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์และผู้สร้างในรูปแบบของโดยมีสิทธิผูกขาดทางกฎหมายเพื่อเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับการเปิดเผยดังกล่าว ทั้งนี้ สิทธิผูกขาดดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นสิทธิในทางเศรษฐกิจที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาของตนเองภายในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นการตอบแทนผู้ประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์ในการอุทิศตนทั้งแรงกายและกำลังความคิด รวมทั้งการลงทุนต่าง ๆ เพื่อคิดค้นหรือสร้างสรรค์งานที่มีคุณค่าต่อสังคมขึ้นมา ซึ่งการตอบแทนดังกล่าวเป็นการกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นหรือสร้างสรรค์งานที่ได้ออกมาอยู่เรื่อย ๆ หลังจากหมดระยะเวลาในการให้ความคุ้มครอง ประชาชนทั่วไปก็สามารถใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินทางปัญญาที่หมดอายุแล้วได้โดยไม่ต้องขออนุญาตหรือจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาอีกต่อไป โดยทรัพย์สินทางปัญญาที่หมดอายุเหล่านั้นก็อาจเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญที่สามารถนำไปพัฒนาต่อไปจนเกิดวัฏจักรการพัฒนาวัฏกรรมที่เป็นพลวัตรในระบบเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ในระบบทรัพย์สินทางปัญญาก็ยังมีกลไกหลายประการในการสร้างความสมดุลเพื่อให้วัฏกรรมรุ่นต่อมาสรางพัฒนาหรือเกิดขึ้นได้ เช่น การบังคับใช้สิทธิข้อยกเว้นการละเมิดสิทธิ และการใช้สิทธิอย่างเป็นธรรม เป็นต้น

แนวความคิดการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

แนวความคิดหรือเหตุผลในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีหลากหลายเหตุผล แตกต่างกัน โดยเหตุผลหลัก ๆ มีดังนี้

เหตุผลทางเศรษฐกิจ

เพื่อกระตุ้นให้เกิดการประดิษฐ์โดยให้ความคุ้มครองหรือสิทธิพิเศษทางเศรษฐกิจในการหาประโยชน์ แต่เพียงผู้เดียวภายในระยะเวลาหนึ่ง หลังจากหมดอายุความคุ้มครองนั้น ทรัพย์สินทางปัญญานั้นถือว่าเป็นสมบัติสาธารณะ (public domain) ที่ประชาชนทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสิ่งจูงใจทางด้านเศรษฐกิจดังกล่าวจะกระตุ้นให้มีการเผยแพร่ออกใหม่ ๆ ต่อสาธารณะ เพราะการเปิดเผยการประดิษฐ์จะทำให้บุคคลอื่นในสังคมสามารถศึกษาและเข้าใจเกี่ยวกับการประดิษฐ์นั้น โดยสามารถนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาต่อไปได้ อันจะนำมาซึ่งความก้าวหน้าทางวิทยาการต่อไปอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัตร และจะมีผลพวงต่อเนื่องไปยังการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และในแง่ของผู้ประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์ก็จะมีกำลังใจหรือกำลังทรัพย์ในการพัฒนาการประดิษฐ์หรืองานสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ออกสู่สังคมเรื่อย ๆ เนื่องจากมีรางวัลตอบแทนในการลงทุนลงแรง นอกจากนี้ การให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญายังเป็นการกระตุ้นให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีและการลงทุนเพื่อที่จะทำให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาก

เหตุผลทางด้านศีลธรรม

วัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของทรัพย์สินทางปัญญา คือ การให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์และผู้สร้างสรรค์ โดยเหตุผลในเชิงความยุติธรรมและเป็นธรรม กล่าวคือ ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ที่ได้ลงทุนลงแรงทั้งเงินทอง เวลา และสติปัญญาในการประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์ ไม่ต้องการให้เกิดการเอาเปรียบ โดยการเอาทรัพย์สินทางปัญญาของบุคคลอื่นไปโดยมิชอบ รัฐจึงมีความจำเป็นต้องเข้ามาแทรกแซงโดยการให้ความคุ้มครองทางกฎหมาย เพราะหากปราศจากการให้ความคุ้มครองทางกฎหมาย ก็จะเป็นการบั่นทอนกำลังใจของเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาในการสร้างผลงานตีออกสู่สังคม เพราะผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์อาจรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคม นอกจากนี้ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญายังประสงค์จะให้เกียรติแก่ผู้สร้างสรรค์และผู้ประดิษฐ์ในการแสดงชื่อว่าตนเองเป็นผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ โดยเฉพาะระบบลิขสิทธิ์นั้น ผู้สร้างสรรค์มีสิทธิที่จะห้ามผู้อื่นมิให้กระทำการบิดเบือน ตัดทอน ดัดแปลง และถือว่าสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ได้

ลักษณะเฉพาะของทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นแนวความคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์และกฎหมายที่ต้องการสร้างกลไกจูงใจให้ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์เปิดเผยความรู้ต่อสาธารณะ โดยให้ความคุ้มครองแก่ผู้ประดิษฐ์และผู้สร้างสรรค์ในรูปแบบของโดยมีสิทธิผูกขาดทางกฎหมาย เพื่อเป็นสิ่งแลกเปลี่ยน ดังนั้น จึงต้องมีกฎหมายมารองรับสิทธิดังกล่าวให้เหมือนกับทรัพย์สินประเภทอื่นทั่วไป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะเฉพาะตัวบางอย่างที่แตกต่างจากทรัพย์สินทั่วไปที่มีรูปร่างจับต้องได้ จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองในรูปแบบเฉพาะ (Sui Generis Law)

ลักษณะเฉพาะของทรัพย์สินทางปัญญา มีดังนี้

1. ทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง

โดยทั่วไปทรัพย์สินทุกคนรู้จักคุ้นเคยกัน คือ อสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่มีรูปร่างหรือจับต้องได้ (tangible property) แต่ทรัพย์สินทางปัญญาถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่างหรือไม่สามารถจับต้องได้ (intangible property) ซึ่งโดยลักษณะแล้วยากที่ผู้ใดจะครอบครองไว้ได้ แม้จะแฝงตัวอยู่ในทรัพย์สินที่จับต้องได้ แต่ด้วยระบบกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาจึงสามารถถือครองหรือครอบครองได้ นอกจากนี้ การให้ความคุ้มครองและใช้ประโยชน์ทรัพย์สินทางปัญญาจำเป็นต้องมีกลไกและระบบที่แตกต่างจากระบบทรัพย์สินทั่วไปในบางกรณี ดังนั้น จึงมีกฎหมายเฉพาะรองรับหรือให้ความคุ้มครองแตกต่างจากทรัพย์สินในความหมายทั่วไป

2. ข้อมูลหรือสารสนเทศ

ลักษณะพิเศษที่สำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาประการหนึ่ง คือ ทรัพย์สินทางปัญญาถือว่าเป็นข้อมูลหรือสารสนเทศซึ่งมีลักษณะเป็นสินค้ากึ่งสาธารณะ (quasi public goods) ที่ไม่สามารถกีดกันบุคคลอื่นในการใช้ประโยชน์ได้ โดยส่วนใหญ่ทรัพย์สินทางปัญญามักจะมีใช้สินค้าโดยตัวเอง แต่ทรัพย์สินทางปัญญามักจะ

เป็นตัวสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าหรือบริการ จึงมักจะแฝงตัวอยู่ในสินค้าหรือบริการนั้น ดังนั้น ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองข้อมูลหรือสารสนเทศที่มีค่าเหล่านี้ เพื่อให้เจ้าของข้อมูลหรือสารสนเทศสามารถใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ ก็คล้ายกับระบบทรัพย์สินทั่วไป เพราะจากลักษณะของทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นข้อมูลสารสนเทศ เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาจะปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาของตนเองได้ลำบาก โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นผลิตภัณฑ์หรือการประดิษฐ์ที่ลอกเลียนได้ง่าย ซึ่งหากไม่ให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับบุคคลอื่นก็สามารถนำทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้ง่าย

3. สิทธิผูกขาดทางกฎหมาย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นกลไกทางกฎหมายที่จะส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรม ปรากฏแก่สังคม การให้ความคุ้มครองแก่ทรัพย์สินทางปัญญาให้เท่าเทียมกับทรัพย์สินอื่นทั่วไป เป็นการให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญานั้น อย่างไรก็ตาม สิทธิผูกขาดนั้นก็เป็สิทธิที่จำกัด ระยะเวลาและมีเงื่อนไขที่จำกัดการใช้สิทธิผูกขาดโดยมิชอบ เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาจึงมีสิทธิอยู่อย่างจำกัด โดยสิทธิผูกขาดที่ได้รับมักเป็นกลุ่มของสิทธิในการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ เช่น สิทธิในการใช้ สิทธิในการผลิต สิทธิในการทำซ้ำ สิทธิในการจำหน่ายจ่ายแจก หรือสิทธินำเข้า เป็นต้น ทั้งนี้ ตามหลักการแล้ว สิทธิดังกล่าวอาจได้รับการขยายความคุ้มครองในประเทศอื่นด้วย หากมีพันธกรณีระหว่างประเทศให้ความคุ้มครอง ซึ่งพันธกรณีระหว่างประเทศอาจเกิดขึ้นในสองลักษณะ คือ ความตกลงแบบทวิภาคี (bilateral agreement) หรือความตกลงแบบพหุภาคี (multilateral agreement)

4. การใช้ประโยชน์พร้อมกันหลายคนในเวลาเดียวกัน

แม้ว่าทรัพย์สินทางปัญญาจะเป็นทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง ทรัพย์สินทางปัญญาก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เหมือนกับทรัพย์สินประเภทอื่น เพียงแต่กลไกและวิธีการใช้ประโยชน์อาจแตกต่างกัน เนื่องจากลักษณะเฉพาะของทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นเพียงข้อมูลหรือสารสนเทศ ซึ่งการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็ไม่ได้ทำให้บุคคลที่เหลือไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญานั้นได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ทรัพย์สินทางปัญญาสามารถใช้ได้โดยหลายบุคคลในขณะเดียวกัน ดังนั้น ทรัพย์สินทางปัญญาจึงสามารถช่วยก่อให้เกิดรายได้และอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกิจอย่างมากมายมหาศาล ซึ่งบ่อยครั้งอาจทำรายได้มากกว่าสินค้าที่มีรูปร่าง นอกจากนี้ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง คือทรัพย์สินทางปัญญายังถือว่าเป็นกลุ่มของสิทธิ ซึ่งในบางกรณีสามารถอนุญาตให้ใช้สิทธิหนึ่งสิทธิใดที่แตกต่างกันได้โดยมิได้กระทบกระเทือนถึงสิทธิอื่น

ประเภทของทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ลิขสิทธิ์ (copyrights) และ ทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (industrial property) โดยลิขสิทธิ์มุ่งให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้สร้างสรรค์งานซึ่งใช้ทักษะและแรงงานในการสร้างงานอันมีที่มาจากงานวรรณกรรมและศิลปกรรม โดยการกำหนดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่ผู้สร้างสรรค์ที่มีความคิดริเริ่ม และสำหรับทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมเป็นความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่

เกี่ยวกับสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งรวมถึงการประดิษฐ์คิดค้น การออกแบบผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมซึ่งอาจจะ เป็นกระบวนการหรือเทคนิคในการผลิตที่ได้ปรับปรุงหรือคิดค้นขึ้นใหม่ หรือที่เกี่ยวกับตัวสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ ที่เป็นองค์ประกอบ และรูปร่างสวยงามของตัวผลิตภัณฑ์ และทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมยังรวมถึงเครื่องหมาย การค้าหรือยี่ห้อ ชื่อและถิ่นที่อยู่ทางการค้า ที่รวมถึงแหล่งกำเนิดสินค้าและการป้องกันการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมสามารถแบ่งย่อยออกเป็นประเภทเฉพาะดังนี้ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า แบบผังภูมิวงจรรวม ความลับทางการค้า ชื่อทางการค้า และสิ่งบ่งชี้ทาง ภูมิศาสตร์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชิ้นหนึ่งอาจได้รับความคุ้มครองจากทรัพย์สินทางปัญญาหลาย ประเภท เช่น โทรศัพท์มือถือ รูปร่างและการออกแบบภายนอกของโทรศัพท์มือถืออาจได้รับความคุ้มครองจาก สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์วงจรรวมของโทรศัพท์อาจได้รับความคุ้มครองแบบผังภูมิวงจรรวม การผลิต โทรศัพท์ หรืออุปกรณ์อาจได้รับความคุ้มครองจากสิทธิบัตรการประดิษฐ์/อนุสิทธิบัตร หรือความลับทางการค้า และเครื่องหมายการค้าของบริษัท ผู้ผลิตหรือจำหน่ายโทรศัพท์มือถืออาจได้รับความคุ้มครองภายใต้กฎหมาย เครื่องหมายการค้า เป็นต้น

ในส่วนต่อไปเป็นการอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภท แต่เนื่องจาก เนื้อหาของทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทมีรายละเอียดค่อนข้างมาก จึงจะมุ่งเน้นอธิบายเฉพาะ องค์ประกอบที่สำคัญ

1. ลิขสิทธิ์ (Copyrights)

ในปัจจุบันนี้ประเทศต่าง ๆ ร้อยละ 80-90 ของอุตสาหกรรมด้านลิขสิทธิ์ คือ บริษัทขนาดกลางและ ขนาดเล็ก ภาคอุตสาหกรรมที่สร้างสรรค์รวมถึง อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ดนตรี แพร่ภาพ แพร่เสียง สถาปัตยกรรม โฆษณา แฟชั่น ศิลปะ และหัตถกรรม เป็นต้น ซึ่งคำนวณแล้วมีมูลค่าถึงประมาณร้อยละ 3-6 ของผลผลิตมวลรวมของประเทศ (GDP) จึงอาจกล่าวได้ว่าเราสามารถพบเห็นและใช้ประโยชน์งาน ลิขสิทธิ์แทบจะทุกวัน ไม่ว่าในหน้าที่การงานหรือเพื่อความบันเทิง และในบางกรณีงานลิขสิทธิ์เหล่านี้ได้ กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมหรือความเป็นอยู่ของเราโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น ลิขสิทธิ์จึงมีความสำคัญอย่างมาก ต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน โดยทั่วไปลิขสิทธิ์ หมายถึง สิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่จะกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ทำขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ลิขสิทธิ์เป็นผลงานที่เกิดจากการใช้สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และความวิริยะอุตสาหกรรมการสร้างสรรค์งานให้เกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ประเภทหนึ่ง โดยมีพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ให้ความคุ้มครองแก่งานอันมีลิขสิทธิ์

ในการให้ความคุ้มครองลิขสิทธิ์นั้น พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ได้กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของการ ให้ความคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ไว้ ดังนี้

(1.) เป็นการแสดงออกซึ่งความคิด

หลักการที่สำคัญของกฎหมายลิขสิทธิ์ คือ สิ่งที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์นั้นต้องเป็น การแสดงออกซึ่งความคิดให้ปรากฏในรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบใด เช่น การเขียน หรือพิมพ์ความคิดลงบนแผ่นกระดาษ การบันทึกเสียงเพลงและดนตรีลงบนเทปบันทึกเสียง หรือการแกะสลัก

งานออกเป็นรูปร่าง สำหรับตัวความคิดนั้นเอง จะไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์แต่ประการใด ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ มาตรา 6 ระบุไว้ชัดเจนว่าการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไม่ครอบคลุมถึงความคิด หรือขั้นตอนกรรมวิธี หรือระบบ หรือวิธีใช้งานหรือทำงาน หรือแนวคิด หลักการ การค้นพบ หรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์ ซึ่งหลักการนี้ของระบบลิขสิทธิ์จึงแตกต่างจากระบบสิทธิบัตรที่ให้ความคุ้มครองความคิด ดังนั้น หากต้องการคุ้มครองความคิดควรคำนึงถึงระบบสิทธิบัตร

(2.) เป็นการสร้างสรรค์ด้วยตนเองหรือความคิดริเริ่ม

ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองในการสร้างสรรค์งานนั้นขึ้นมาด้วยตนเองเป็นสำคัญ หรืออาจกล่าวได้ว่างานนั้นเกิดจากความคิดริเริ่มของผู้สร้างสรรค์โดยมิได้ลอกเลียนแบบงานของผู้ใด อย่างไรก็ตาม งานที่สร้างสรรค์นั้น ไม่จำเป็นต้องมีงานใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เช่น หากศิลปินสองคนวาดภาพธรรมชาติที่เดียวกันโดยมิได้ลอกเลียนแบบกัน ทั้งสองคนก็อาจเป็นเจ้าของงานที่ตนเองสร้างสรรค์ขึ้น อย่างไรก็ตาม มีบางแนวความคิดถือว่าการสร้างสรรค์ด้วยตนเองนั้นจะต้องมีความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ และความอดุสาหะ พยายาม ตลอดจนวิจรรย์ญาณของตนเอง โดยมิได้คัดลอกงานจากที่อื่น จากหลักการดังกล่าวข้างต้น พบว่าความใหม่และคุณภาพของงานจึงไม่ใช่สาระสำคัญของงานลิขสิทธิ์

(3.) เป็นงานสร้างสรรค์ตามที่กฎหมายให้ความคุ้มครอง

งานที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์นั้น นอกจากจะเป็นงานสร้างสรรค์ด้วยตนเองและแสดงออกซึ่งความคิดแล้วตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ คือ ต้องเป็นงานที่กฎหมายให้การรับรองด้วย

2. สิทธินักแสดง (Performer Rights)

กฎหมายลิขสิทธิ์บัญญัติเฉพาะที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิของนักแสดง เพิ่มให้นักแสดงทั้งหลาย ต้องถูกเอารัดเอาเปรียบในทางธุรกิจ ซึ่งนักแสดงที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์หมายความว่า รวมถึงผู้แสดง นักดนตรี นักร้อง นักเต้น นักรำ และผู้แสดงท่าทาง ร้อง กล่าวพากย์ แสดงตามบท หรือในลักษณะอื่นใด สำหรับขอบเขตของการให้ความคุ้มครองนั้นคล้ายคลึงกับการให้ความคุ้มครองงานอันมีลิขสิทธิ์ กล่าวคือ นักแสดงจะมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งเป็นสิทธิในทางเศรษฐกิจในการกระทำอันเกี่ยวกับการแสดงของตน และมีสิทธิในการรับค่าตอบแทน

3. สิทธิบัตร (Patent)

ในทางทฤษฎีแล้ว ระบบสิทธิบัตรเป็นสัญญาทางสังคมระหว่างรัฐบาลกับผู้ประดิษฐ์ โดยเงื่อนไขหลักของสัญญา คือ การแลกเปลี่ยนระหว่างการเปิดเผยความรู้กับสิทธิผูกขาดทางกฎหมายในการทำ ผลิตจำหน่าย หรือแสวงหาประโยชน์จากการประดิษฐ์ภายในระยะเวลาหนึ่งอันจำกัด เพื่อเป็นการตอบแทนผู้

ประดิษฐ์ และหลังจากระยะเวลาที่รัฐให้ความคุ้มครองสิ้นสุดลง ประชาชนทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยไม่มีข้อจำกัด เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนการเปิดเผยข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยให้ผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจในรูปสิทธิผูกขาดทางกฎหมายแก่ผู้ประดิษฐ์ ดังนั้น ระบบสิทธิบัตรจึงเป็นกลไกทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้กฎหมายสิทธิบัตรเป็นเครื่องมือโดยมีเป้าหมาย คือ การให้สิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการแข่งขันการพัฒนาการประดิษฐ์และนวัตกรรมอย่างเป็นพลวัตร

สำหรับระบบสิทธิบัตรในประเทศไทย พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 เป็นกฎหมายหลักที่ให้ความคุ้มครองการประดิษฐ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติสิทธิบัตร เพื่อส่งเสริมให้มีการค้นคว้าวิจัยและประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีได้ขึ้นใหม่ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และเป็นความก้าวหน้าทางเทคนิคในเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรมในประเทศ และเพื่อให้ผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ได้รับความคุ้มครอง โดยห้ามมิให้บุคคลอื่นลอกเลียนแบบ หรือเลียนแบบการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยมิได้ค่าตอบแทน

พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ได้ให้นิยาม “สิทธิบัตร” ในเชิงรูปธรรมว่าหมายถึง หนังสือสำคัญที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครอง การประดิษฐ์คิดค้นหรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่มีลักษณะตามที่กฎหมายกำหนด โดยหลักการแล้ว สิทธิบัตร จึงเป็นสิทธิตามกฎหมายที่จำกัดขอบเขตอยู่ในประเทศเท่านั้น ดังนั้น สิทธิบัตรที่ออกโดยประเทศใดก็มีผลใช้บังคับในประเทศนั้น การจะขอรับความคุ้มครองในประเทศใดก็จำเป็นต้องไปขอรับสิทธิบัตรในประเทศนั้น ๆ ด้วย

กฎหมายสิทธิบัตรได้กำหนดรูปแบบของการให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์ไว้ ดังนี้

1. สิทธิบัตรการประดิษฐ์ (Utility Patent)

สิทธิบัตรการประดิษฐ์เป็นสิทธิบัตรที่ให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์ ซึ่งตามกฎหมายได้ให้นิยามว่าหมายถึง ความถึง การคิดค้นหรือคิดทำขึ้น อันเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีได้ขึ้นใหม่ หรือการกระทำใด ๆ ที่ทำให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี สิทธิบัตรการประดิษฐ์จะให้ความคุ้มครองสิ่งดังนี้

- ผลิตภัณฑ์ แม้ว่ากฎหมายสิทธิบัตรจะมีได้กำหนดนิยามความหมายไว้ แต่โดยทั่วไปมักจะครอบคลุมถึง เครื่องจักรกล เครื่องสำเร็จ ผลิตภัณฑ์ อุปกรณ์ เครื่องมือ และส่วนประกอบ เป็นต้น

- กรรมวิธีนั้นกฎหมายกำหนดนิยามว่าหมายถึง ความถึง วิธีการ กระบวนการ หรือกรรมวิธีในการผลิต การเก็บรักษาให้คงสภาพ หรือให้มีคุณภาพดีขึ้น หรือการปรับปรุงสภาพให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์และรวมถึงการใช้กรรมวิธีนั้น ๆ ด้วย

- การทำให้ผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีดีขึ้น หมายถึง ความคิดสร้างสรรค์ที่แก้ไข ปรับปรุง หรือพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น

2. สิทธิการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Design Patent)

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้บริโภคมักจะให้ความสำคัญกับรูปร่างภายนอกของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์บางประเภท เช่น รองเท้า เสื้อผ้า เฟอร์นิเจอร์ หรือเครื่องประดับหรือตกแต่ง เป็นต้น และมีสินค้าอีกไม่น้อยที่รูปร่างภายนอกของสินค้าอาจสร้างความประทับใจ หรือดึงดูดลูกค้าให้สนใจเลือกซื้อสินค้าได้ ดังนั้น แบบผลิตภัณฑ์จึงกลายเป็นปัจจัยหนึ่งในวงการค้าในปัจจุบัน หลายบริษัทประสบความสำเร็จกับ

ความสามารถในการออกแบบผลิตภัณฑ์ และได้กลายเป็นจุดแข็งหรือข้อได้เปรียบของบริษัทในการแข่งขันในตลาด ระบบการให้คุ้มครองการออกแบบผลิตภัณฑ์จึงกลายเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งในการดำเนินธุรกิจของบริษัทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในระบบทรัพย์สินทางปัญญาของไทย การออกแบบผลิตภัณฑ์อาจได้รับความคุ้มครองหลายรูปแบบ เช่น ลิขสิทธิ์ หรือสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ในส่วนของการคุ้มครองภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์ได้อธิบายหลักเกณฑ์ไปแล้วข้างต้น สำหรับสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ กฎหมายสิทธิบัตรยังให้ความคุ้มครองการออกแบบผลิตภัณฑ์แตกต่างจากสิทธิบัตรการประดิษฐ์ กล่าวคือ สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์จะให้ความคุ้มครองความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับลักษณะหรือรูปแบบภายนอกของผลิตภัณฑ์ ซึ่งมักจะให้ความสำคัญกับความสวยงาม ในขณะที่สิทธิบัตรการประดิษฐ์มักจะให้คุณค่ากับผลในทางเทคนิคของการประดิษฐ์มากกว่าความสวยงามของการประดิษฐ์

3. อนุสิทธิบัตร (Petty Patent)

อนุสิทธิบัตร คือ หนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ในทำนองเดียวกับสิทธิบัตร แต่ระบบอนุสิทธิบัตรจะมีวิธีการขอรับความคุ้มครองที่ง่ายกว่า เสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า และขอบเขตการให้ความคุ้มครอง คล้าย ๆ กัน กล่าวคือ อนุสิทธิบัตรเป็นการประดิษฐ์ที่มีเทคนิคไม่สูงมากนัก อาจจะเป็นการปรับปรุงเพียงเล็กน้อย ซึ่งไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้เนื่องจากไม่มีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้นเพียงพอ ข้อแตกต่างอีกประการหนึ่ง คือ ขั้นตอนการขอรับอนุสิทธิบัตรจะใช้เวลาน้อยกว่าสิทธิบัตรการประดิษฐ์มาก เนื่องจากใช้ระบบจดทะเบียนแทนการใช้ระบบที่ต้องมีการตรวจสอบก่อนการรับจดทะเบียน ดังนั้น ผู้ขอรับอนุสิทธิบัตรจึงต้องตรวจสอบเงื่อนไขความใหม่ของอนุสิทธิบัตรให้ดีกว่าคนอื่น เพราะจะไม่มีตรวจสอบโดยผู้ตรวจสอบก่อนให้อนุสิทธิบัตร ฉะนั้น สิทธิที่ได้อาจถูกยกเลิกหรือลบล้างได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ขออาจร้องขอให้ตรวจสอบเงื่อนไขความใหม่ของคำขออนุสิทธิบัตรได้ นอกจากนี้ อายุการให้ความคุ้มครองอนุสิทธิบัตรจะสั้นกว่าสิทธิบัตรด้วย

ทั้งนี้ กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้ขอรับสามารถเลือกได้ว่า การประดิษฐ์นั้นจะขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรหรืออนุสิทธิบัตร แต่จะขอความคุ้มครองทั้งสองอย่างพร้อมกันไม่ได้ และผู้ขอรับอาจเปลี่ยนการขอรับความคุ้มครองได้แต่ต้องก่อนมีการประกาศโฆษณาคำขอ นั้น ๆ ⁶

การนำไปใช้

ความรู้ในด้านทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบต่างๆ ล้วนเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเครื่องมือของช่าง เนื่องจากการพัฒนาเครื่องมือของช่าง มักจะเป็นการดัดแปลงจากเครื่องต้นแบบที่มีตามท้องตลาด ดังนั้นจึงต้องมีการให้ความรู้ด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือของช่างเป็นการ

⁶ ธนิต ชังถาวร, ดร. และ เฉลิมชัย กักเกียรติกุล, การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property), การจัดการนวัตกรรมสำหรับผู้บริหาร, สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, กุมภาพันธ์ 2549, งานส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
อ.เยาวลักษณ์ เคลือบมาศ,การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) , วิชานวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์.

ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาของคนอื่น นอกจากนั้นความรู้ดังกล่าวยังเอื้อให้ช่างทราบช่องทางในการขึ้นทะเบียนเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นด้วยตนเองเพื่อป้องกันคนอื่นมาละเมิดเช่นเดียวกัน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา⁷

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2542) ได้ศึกษา กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อประมวลความรู้ที่จำเป็นสำหรับนักพัฒนาในการทำงานกับชุมชน ทำการศึกษาโดยการทบทวนเอกสารและประมวลข้อเสนอแนะจากที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ มีขอบเขตการศึกษาใน 5 เรื่อง คือ 1) การศึกษาชุมชน 2) การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ 3) การพัฒนาและเสริมสร้างผู้นำ 4) การสร้างทักษะองค์กรและเครือข่าย และ 5) การติดตามและประเมินผล

ผลการศึกษาในส่วนของการศึกษาชุมชน แสดงให้เห็นว่าชุมชนเป็นคำที่มีหลากหลายความหมายและหลายรูปแบบ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นชุมชนหมู่บ้าน หรือ ชุมชนตามพื้นที่ ชุมชนในรูปแบบใหม่อาจเกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกหรือความสนใจร่วมซึ่งสมาชิกไม่จำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กันโดยตรง ไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกันก็ได้

ความหมายหรือลักษณะของชุมชนจะมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตามการศึกษาชุมชน คือ การแสวงหาข้อเท็จจริงของชุมชนทั้งระบบโดยไม่แยกส่วนวิเคราะห์ ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้และปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีเป้าหมาย วิธีการและเทคนิคในการศึกษาชุมชน ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย มีการพัฒนาวิธีการศึกษาให้สามารถดำเนินการได้ในระยะเวลาสั้นเพื่อให้ทันสถานการณ์และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

ผลการศึกษาโดยรวม ปรากฏว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ การสนับสนุนการรวมพลังในการดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่ม องค์กรและเครือข่าย การพัฒนาผู้นำ และแม้กระทั่งการติดตามและประเมินผล จัดเป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจแก่ชุมชนได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้กระบวนการทำงานและเทคนิคในเรื่องต่างๆ ดังกล่าวจะต้องมีความเชื่อมโยงกัน โดยเริ่มจากการทำงานกับสมาชิกจำนวนน้อยไปหามาก ส่งเสริมการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจากเรื่องง่ายๆ ใกล้เคียงไปสู่เรื่องที่ยากและซับซ้อนมากขึ้น มีขอบเขตการวิเคราะห์กว้างขึ้น ส่งเสริมให้ชุมชนมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งให้คุณค่าแก่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของชุมชน

การรวมตัวของกลุ่มและองค์กรประชาชนเข้าเป็นเครือข่ายหรือสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็เป็นพัฒนาการของพลังในการเกื้อกูล พลังสร้างสรรค์ นอกจากนี้ เครือข่ายในงานพัฒนา ก็ได้จำกัดอยู่เพียงเครือข่ายองค์กรชุมชนเท่านั้น หากมีเครือข่ายทางสังคมหรือประชาสังคม ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการรวมตัวระหว่างบุคคลที่มีจิตสำนึกความต้องการ หรือความรู้สึกร่วมในประเด็นสาธารณะ โดยที่ไม่ได้รู้จักกันหรืออยู่ใกล้ชิดมาก่อนอาศัยช่องทางติดต่อสื่อสารผ่านสื่อและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งนักพัฒนาจะต้อง

⁷ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2542). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ :โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ปรับเปลี่ยนบทบาทและเทคนิควิธีการในการทำงานให้สอดคล้องกับพัฒนาการของการรวมกลุ่มในลักษณะและระดับต่างๆ ด้วย

ผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนา ได้แก่ ผู้นำและชนชั้นนำ ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้นำเป็นผู้ที่สามารถสื่อประสานกับสมาชิกเพื่อร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุถึงความสำเร็จนอกจากนี้ ผู้นำและชนชั้นนำมักจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจทั้งภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ โครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติ ฝักฝ่าย แบบระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างชาวบ้านและนายทุนหรือนักการเมือง ดังนั้น ผู้นำอาจเป็นได้ทั้งผู้สร้างและทำลายความเข้มแข็งของชุมชน

ความรู้ในการทำงานกับชุมชนเป็นทฤษฎีแห่งการปฏิบัติ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันระหว่างการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การทดลองนำไปปฏิบัติ และการทบทวน ประเมินความรู้ โดยอาศัยเทคนิคการศึกษาและวิเคราะห์ การเรียนรู้และการติดตามและประเมินผล ที่เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมของพหุภาคี

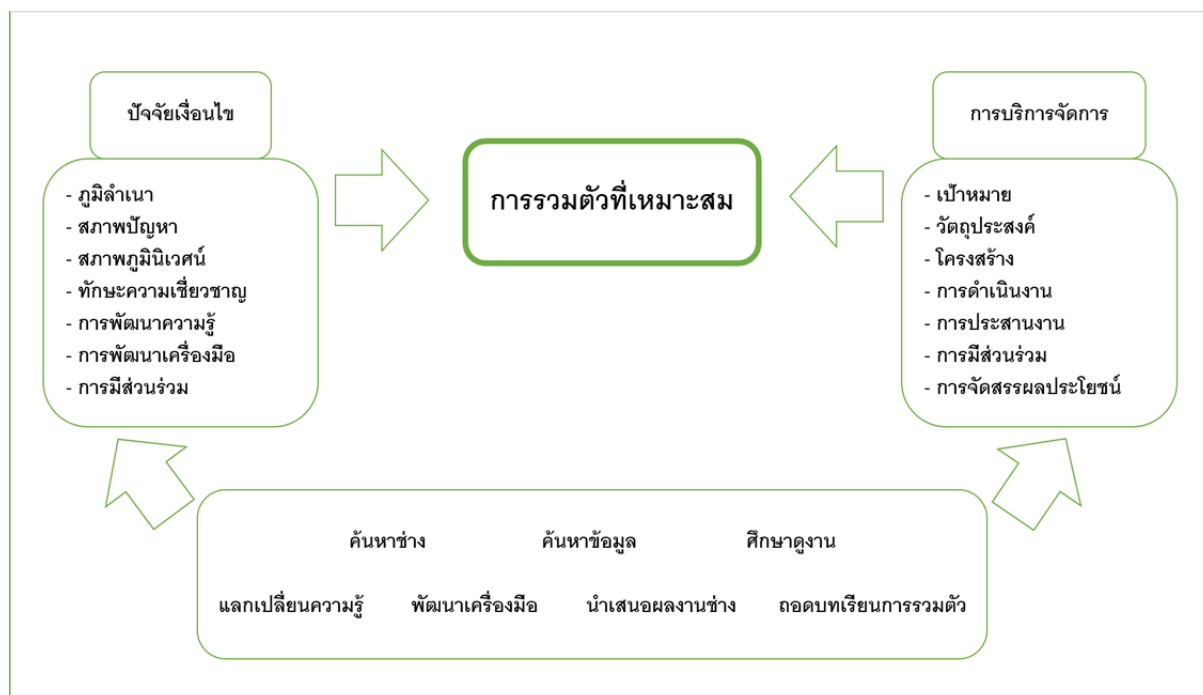
การเลือกใช้กระบวนการและเทคนิคในการทำงานกับชุมชน นักพัฒนาควรตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหา อุดมการณ์และเป้าหมายของการพัฒนา และควรพิจารณาถึงเงื่อนไขในด้านประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย สถานการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง เงื่อนไขด้านนโยบายและการบริหารจัดการขององค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนด้วย

เนื่องจากองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนมีอยู่อย่างกว้างขวาง การศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถจะสำรวจได้อย่างครอบคลุมทั้งหมด ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป ได้แก่ รูปแบบต่างๆ ขององค์กรประชาชน, ลักษณะ พลวัตและผลกระทบของชุมชนในรูปแบบใหม่ หรือ ชุมชนเสมือนจริง, การมีส่วนร่วมของคนยากจน, การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องกับโครงการทุกฝ่าย, ผู้นำและโครงสร้างอำนาจ, การจัดการความขัดแย้งในชุมชน, เครือข่ายประชาสังคม และการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมในโครงการขนาดใหญ่

การนำไปใช้

นำไปใช้กับการอธิบายความสัมพันธ์ของเครือข่ายชาวนานักนวัตกรรมที่เกินขอบเขตเชิงพื้นที่ เนื่องจากองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมมีอยู่อย่างกว้างขวาง การศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถจะสำรวจได้อย่างครอบคลุมทั้งหมด ซึ่งจากข้อมูลงานวิจัยแสดงให้เห็นว่าชุมชนเป็นคำที่มีหลากหลายความหมายและหลายรูปแบบ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นชุมชนหมู่บ้าน หรือ ชุมชนตามพื้นที่ ชุมชนในรูปแบบใหม่อาจเกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกหรือความสนใจร่วมซึ่งสมาชิกไม่จำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กันโดยตรง ไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกันก็ได้ ดังนั้น เครือข่ายชาวนานักนวัตกรรมก็ถือเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงการแลกเปลี่ยนและพัฒนา นวัตกรรมในการผลิต

6. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบที่ 3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

โครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลางมีกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยเริ่มจากการรวบรวมความรู้รูปแบบการรวมตัวและทรัพยากรทางปัญญาจากแหล่งต่างๆ ทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์ ถอดบทเรียนการรวมตัวของกลุ่มชาวนาอินทรีย์ ค้นหาช่างที่มีคุณสมบัติตรงตามความที่กำหนด สร้างเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ในการพัฒนาเครื่องมือ นำเสนอผลงานของช่างสู่สาธารณะและศึกษาดูงาน เพื่อนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติการทดลองค้นหารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเงื่อนไขของช่างชาวนา อันจะนำไปสู่การค้นพบรูปแบบการรวมตัวที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาและเผยแพร่เครื่องมือของช่างชาวนาสู่สาธารณะต่อไปในอนาคต

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาการพัฒนาแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ได้เน้นกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับเกษตรกร นักพัฒนา ช่างและชาวนาที่มีทักษะเชิงช่าง ทั้งนี้เพื่อร่วมกันสร้างเครือข่ายช่างชาวนาที่จะวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ แลกเปลี่ยนข้อมูลทางวิชาการ และค้นคว้าหาทางออกในการรวมตัวรวมกลุ่มเกษตรกรหรือช่าง ผู้คิดค้น ครอบครองนวัตกรรม เป็นศูนย์รวบรวมและกระจายเครื่องมือและองค์ความรู้ในการผลิต รวมถึงเป็นหน่วยที่จะรักษาสีทธิของเกษตรกรในการเป็นเจ้าของนวัตกรรมในการผลิต ทั้งนี้ชุดโครงการศึกษาการพัฒนาแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 2) เพื่อศึกษาทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 3) เพื่อศึกษาวิธีการการบริหารจัดการกลุ่มที่ทำให้การทำงานของช่างชาวนามีประสิทธิภาพ 4) เพื่อศึกษาความรู้ในเรื่องสิทธิ การจัดสัดส่วนผลประโยชน์ และการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับเครือข่ายช่างชาวนา 5) เพื่อศึกษารูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมของช่างชาวนาปัจจุบัน ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชาวนาที่มีทักษะเชิงช่าง และช่างที่มีการพัฒนาเครื่องมือที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการผลิตเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างเครือข่ายช่างชาวนาเพื่ออนุรักษ์องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะเชิงช่างของชาวนา สร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ร่วมกันแก้ไขปัญหาเชิงเทคนิคและนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมที่มีความเหมาะสม เรียกร้องสิทธิในการคิด พัฒนา ใช้งานเครื่องมือของตนเอง สร้างช่องทางการกระจายนวัตกรรมใหม่สู่ชาวนา รวมทั้งการคุ้มครองปกป้องผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการนั้น จะเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในทุกขั้นตอนตั้งแต่การพัฒนาโครงการ การค้นหาปัญหาของชุมชน การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การกำหนดกรอบเนื้อหาและออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล รวมทั้งการออกแบบปฏิบัติการทดลองการสรุปผลการทดลอง และการนำเสนอผลการทดลอง ตั้งแต่ร่วมคิดจนถึงร่วมรับผลประโยชน์

2. ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมาย

- พื้นที่เป้าหมาย พื้นที่ดำเนินงานที่เป็นเป้าหมายของโครงการวิจัยขึ้นนี้ อยู่ใน

ขอบเขตของพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 4 จังหวัด ได้แก่ ยโสธร ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม

- กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา คือ การค้นหาช่างที่มีการพัฒนาเครื่องมือที่สนับสนุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อย และมีแนวความคิดในการแบ่งปันและเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ เชื่อมโยงการทำงานในลักษณะเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ประสบการณ์ในการพัฒนาเครื่องมือระหว่างกัน

2) ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษา 15 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2559 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ทีมวิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมายที่มีบริบทแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่หรือประเด็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน สมบูรณ์ตรงการกรอบวัตถุประสงค์ที่ได้แตกกรอบเอาไว้ โดยมีรายละเอียดวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1) **การสัมภาษณ์หน่วยงานรัฐ** เป็นการติดต่อเข้าขอข้อมูลจากหน่วยงานรัฐที่กำกับดูแลการจดทะเบียนทะเบียนกลุ่มรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง วิสาหกิจ สหกรณ์ ห้างหุ้นส่วน และบริษัท โดยทีมวิจัยจะใช้วิธีการส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลไปที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องล่วงหน้า จากนั้นก็เข้าไปพบตามนัดหมายในหนังสือ เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ทั้งเป้าหมาย และระเบียบปฏิบัติในการรวมกลุ่ม รวมถึงขั้นตอนการจดทะเบียน

2) **การลงพื้นที่เชื่อมโยงเครือข่ายช่างชาวนา** เป็นการลงพื้นที่เพื่อค้นหาและทำความเข้าใจกับช่างที่มีการพัฒนาเครื่องมือในการสนับสนุนการผลิตของชาวนารายย่อย ทั้งช่างคนใหม่และเยี่ยมยามช่างคนเก่าเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในเชิงเครือข่าย รวมทั้งขยายผลสู่การทำงานร่วมกันในนามเครือข่ายช่างชาวนาในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง

3) **การถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์** เป็นการถอดข้อมูลการรวมกลุ่มในเชิงลึก ทั้งในเรื่องของความเป็นมาในการก่อเกิดกลุ่ม เป้าหมาย วัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม การเชื่อมโยงสมาชิกให้คงอยู่ในรูปแบบของกลุ่ม อีกทั้งยังตระหนักถึงบทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่มที่ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง เป็นหลักสำคัญในการนำไปสู่การพิจารณาถึงแนวทางการรวมกลุ่มที่เหมาะสมกับช่างชาวนาต่อไป

4) **การวิเคราะห์ข้อมูล** ข้อมูลเชิงเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาของงานวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยยึดเอากรอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเป็นที่ตั้งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องและตรงกับเนื้อหาความต้องการอันจะนำไปสู่เป้าหมายหลักของงานวิจัย ผ่านกระบวนการในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งในช่วงการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 1 และการปฏิบัติการในระยะที่ 2 ได้แก่ การลงพื้นที่ค้นหาช่าง การถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ เวทีรวมช่าง เวทีประชุมช่างสัญจร เวทีสรุปประมวลข้อมูล เป็นต้น ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลทีมวิจัยจะมีกรอบในการวิเคราะห์ เช่น เงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมตัวของช่าง รูปแบบการรวมตัวที่เหมาะสมกับช่างชาวนา เป็นต้น

4. ขั้นตอนการวิจัย

1) ช่วงการพัฒนาโจทย์วิจัย

กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย โครงการศึกษาการพัฒนาแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง เป็นโครงการที่พัฒนาขึ้นโดยมีพื้นฐานจากโครงการค้นหาเครือข่ายช่างชาวนา (เดือนมิถุนายน 2558 ถึง ธันวาคม 2558) จากการหารือร่วมระหว่างกลุ่มช่างชาวนาและสกว.(ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ในวันที่ 17 พฤษภาคม 2559 มีข้อสรุปถึงการทำงานวิจัยที่ผ่าน พบว่าการทำโครงการที่ต้องตามหาตัวช่างและเชื่อมโยงกันเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนความรู้และพัฒนาเครื่องมือที่สนับสนุนการผลิตของชาวนา ไม่สามารถจำกัดอยู่ในกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เป็นการทำงานในลักษณะลงลึกกับประเด็น ผู้คน ในพื้นที่ขนาดเล็กได้ ดังนั้นการพัฒนาโครงการนี้จึงเป็นโครงการที่ทำวิจัย

ในสองแนวทาง คือ การสำรวจตามหาผู้คน และเชื่อมโยงกันเครือข่ายในการผลิตหรือดัดแปลงเครื่องมือในการทำนา วิจัยแบบท้องถิ่นเพื่อหาความรู้ สร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยน รวมไปถึงการทดลองใช้ความรู้สู่การพัฒนากลุ่มหรือองค์กรช่างชาวนาที่ควรจะเป็น โดยใช้พื้นที่ทดลองเป็นพื้นที่สำหรับสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้และการพัฒนาเครื่องมือต่อเนื่องในอนาคต ซึ่งมองเห็นว่ากระบวนการหรือวิธีการที่ใช้น่าจะช่วยสนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ความรู้ให้เกิดขึ้นได้จริงในสังคมชาวนา และเครือข่ายช่างชาวนาในภาคอีสานตอนกลาง

บทเรียนในการพัฒนาโจทย์วิจัย

เนื่องจากการพัฒนาโจทย์วิจัยครั้งนี้ เป็นการค้นหารูปแบบการรวมตัวของช่างในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ซึ่งเป็นเรื่องใหม่สำหรับทีมวิจัยที่เป็นชาวนา ซึ่งเป็นทั้งข้อท้าทายในการค้นหาความรู้และกระบวนการในการเชื่อมโยงช่างชาวนา และยังเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานที่ทีมวิจัยอาจจะยังขาดประสบการณ์ในประเด็นการดำเนินงานดังกล่าว จึงทำให้การตั้งโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของโครงการอยู่บนฐานคิดของของพี่เลี้ยงและชาวนาที่เป็นนักวิจัย โดยอาจจะมีส่วนเนื้อหาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพบริบทของความเป็นช่าง ทำให้หลังจากการดำเนินงานวิจัยไประยะหนึ่ง ต้องมีการปรับทิศทางการดำเนินงานให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทของช่าง เพื่อให้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถแก้ไขปัญหาของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

2) การแตกกรอบการศึกษา

วันที่ 17 พฤษภาคม 2559 กิจกรรมวางแผนการเก็บข้อมูลเครือข่ายช่างชาวนาฯ ณ กศน. บ้านท่าไคร้ โดยมีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ทีมวิจัย ผอ.สกว.ฝ่าย 5 พี่เลี้ยงชุดประเด็น ที่ปรึกษาโครงการเกษตรอำเภอ พี่เลี้ยงโนนดสกว. ซึ่งทีมวิจัยได้มีการปรึกษาหารือกับพี่เลี้ยงและสกว.ฝ่าย 5 เพื่อหาทิศทางที่จะขับเคลื่อนงานเครือข่ายช่างชาวนาต่อโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยที่ประชุมได้ข้อสรุปในการแตกโจทย์โครงการออกเป็น 2 โครงการที่จะทำงานควบคู่กันไป คือ โครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาเครื่องมือ และโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาความร่วมมือของช่างและชาวนา โดยนอกจากจะเป็นวันที่พัฒนาโจทย์โครงการวิจัยแล้ว ช่วงบ่ายยังได้มีการแตกกรอบ ออกแบบการเก็บข้อมูลเครือข่ายช่างชาวนา และกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลที่แน่ชัดเพื่อสะดวกในการเก็บข้อมูล โดยได้วางแผนการดำเนินงานเบื้องต้น คือการค้นหาเครือข่ายช่างชาวนาเพิ่มเติม

บทเรียนในการแตกกรอบการศึกษา

เนื่องจากกระบวนการทำงานเป็นโครงการที่ต่อเนื่องจากระยะที่ 1 ซึ่งเป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เพื่อค้นหาช่างในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ทำให้การแตกกรอบการศึกษายึดเอากรอบการศึกษาในแนวทางเดิมเป็นหลัก ซึ่งละเลยการแตกกรอบการศึกษาในบางประเด็น ทำให้การเก็บข้อมูลในระยะที่ 1 ขาดข้อมูลที่สำคัญบางประเด็นที่จะนำไปสู่การออกแบบทดลองปฏิบัติการในระยะที่ 2 ด้วยเหตุนี้ทำให้กระบวนการดำเนินงานเคลื่อนไปจากกรอบระยะเวลาที่กำหนดไว้

3) การพัฒนาศักยภาพนักวิจัยที่ร่วมกับโนนเกษตรกรรมยั่งยืน

วันที่ 22 มีนาคม 2560 การอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัยครั้งที่ 1 ณ ห้องประชุมแก่งเลิงจาน ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดยเริ่มจากยุทธศาสตร์ของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เกษตรกรรมยั่งยืน ภาคอีสานตอนกลาง (โหนดเกษตรกรรมยั่งยืน) ที่มี 3 หลักการ คือ การสร้างแกนนำนักวิจัย การสร้างความรู้ และการสร้างการเรียนรู้ในพื้นที่ เพื่อมุ่งหวังให้เกิดรูปธรรม ความน่าเชื่อถือ และสร้างความร่วมมือ ซึ่งโหนดเกษตรกรรมยั่งยืนมีหน้าที่ค้นหาทีมเพื่อมีส่วนร่วมในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกซึ่งรับทุนมาจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมองเห็นความสำคัญของงานวิจัยว่าสามารถหาความรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ โดยมีกระบวนการทำงานเป็นชุดโครงการสร้างเสริมสนับสนุนความมั่นคงทางอาหารและอธิปไตยอาหาร

บทบาทของโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน ส่งเสริมสนับสนุนพี่เลี้ยงชุดโครงการ และสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้การทำงานในทีมวิจัย การทำงานมีทั้งหมด 4 ชุดโครงการ ได้แก่ ตลาด พันธุกรรม นวัตกรรม เกษตรกรรุ่นใหม่ การขับเคลื่อนของโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน ประกอบไปด้วย ทีมวิจัย เครื่องมือในการทำงาน รูปแบบสนับสนุนการทำงานหลากหลายรูปแบบ และการกำหนดความคาดหวัง ตัวชี้วัด วัตถุประสงค์

จากนั้นที่ปรึกษาโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน โดยคุณอุบล อยู่หว่า กล่าวเพิ่มเติมว่า ความรู้ในการแก้ไขปัญหาเป็นความรู้ที่คนอื่นนำมาครอบงำ ในยุทธศาสตร์ที่ 2 เป็นการผลักดันการเปลี่ยนซึ่งจะต้องมีรูปธรรม แต่ต้องมีการเปลี่ยนพฤติกรรมของคน ยุทธศาสตร์ที่ 3 คือมีเครือข่าย โดยส่วนใหญ่จะต้องมากกว่า 1 ชุมชนจะต้องมีความเชื่อมโยงกันส่งเสริมให้ออกแบบร่วมกัน วิเคราะห์ปัญหาประเด็นพันธุกรรมเป็นชุดสำคัญของเครือข่ายทางเลือก พันธุ์ คือ พืช สัตว์ ในแต่ละที่มีความเหมาะสมไม่เหมือนกัน ซึ่งเรียกว่า ภูมิปัญญา พันธุกรรมเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เป็นตัวกำหนดการเพาะปลูกตลาด เทคโนโลยี คุณค่าทางอาหาร ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญ ถ้าปล่อยให้ทุนควบคุมจะต้องอยู่ในความเสี่ยง การผลิตไม่ยั่งยืน ทำลายฐานการผลิตของตนเอง และทำพืชเชิงเดี่ยว การรวมศูนย์ถูกควบคุมโดยห้างสรรพสินค้า และเป็นที่มาของการส่งเสริมเกษตรกรรุ่นใหม่ เพราะฉะนั้น คนรุ่นใหม่ที่มีวิสัยทัศน์จะต้องลุกขึ้นมา และคิดถึงเกษตรที่เป็นระบบมากขึ้น ผลผลิตจากครัวเรือนน้อยลงแต่จะบริโภคอาหารจากระบบห้างสรรพสินค้ามากขึ้น

จากนั้นวิทยากรกระบวนการ โดยคุณมาลี สุปินดี ได้แบ่งกลุ่มตามชุดประเด็น 4 ชุดโครงการ ได้แก่ ชุดตลาดทางเลือก ชุดพันธุกรรม ชุดนวัตกรรม และชุดคนรุ่นใหม่ โดยมีประเด็นคำถาม ดังนี้

- 1.ประเด็นงานวิจัยของท่านมีความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหารอย่างไร
- 2.ชุดประเด็นของท่านอยู่ที่ไหนของความมั่นคง
- 3.ชุดประเด็นของท่านอยู่ส่วนไหนของความมั่นคง (ข้าง) เหตุผลอะไร

ช่วงบ่ายได้มีการแบ่งกลุ่มย่อยตามประเด็น 4 ชุดโครงการ ได้แก่ ชุดตลาดทางเลือก ชุดพันธุกรรม ชุดนวัตกรรม และชุดคนรุ่นใหม่ โดยมีประเด็นคำถาม ดังนี้

- 1.ทบทวนสถานการณ์ดำเนินงานรายชุดประเด็น
 - แบ่งกลุ่มย่อยรายชุดประเด็น
 - ประเมินการดำเนินงาน

- ทำอะไรมาบ้าง
- ผลเป็นอย่างไร
- ปัญหาและอุปสรรค
- ข้อเสนอแนะ

2.บทเรียนการบริหารจัดการโครงการ

- ระดมกลุ่มย่อย
- หัวหน้าชุดเสนอต่อเวที

3.แผนดำเนินการร่วม

- ในกลุ่มออกแบบแผนการดำเนินงานร่วม

วันที่ 13 กรกฎาคม 2560 ร่วมเวทีอบรมพัฒนาศักยภาพ ครั้งที่ 3 เรื่อง การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดระบบข้อมูล ณ บ้านสวนชุมแสง บ้านดอนตม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เริ่มจากการสถานการณ์นโยบายการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารในระดับพื้นที่ โดยนายอุบล อยู่หว่า และนายสุเมธ ปานจำลอง ซึ่งจะเห็นว่า สังคมปัจจุบันการบริโภคอาหารชุดรูปแบบอยู่ภายใต้การควบคุมของบริษัท ซึ่งเราควรตั้งคำถามว่า อนาคตข้างหน้าเกษตรกรจะเป็นอย่างไร โดยการขึ้นโครงการวิจัย 4 ชุดประเด็น จะต้องชี้ให้เห็นว่า การเล่าสถานการณ์การทำวิจัย การแก้ปัญหาในพื้นที่ และการรวบรวมชุดความรู้จากการทำวิจัย ซึ่งถ้าสามารถตอบโจทย์สิ่งเหล่านี้ได้ก็จะสามารถแก้ไขสถานการณ์การแก้ไขปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

ต่อมาผศ.ดร.กนกพร รัตนสุธีระกุล คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้บรรยายการวิเคราะห์ข้อมูล โดยกล่าวว่า หลักของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและระมัดระวัง (ลดความผิดพลาดจากตัวเอง human error) ควรจดบันทึก memos, journals, etc เน้นการตอบโจทย์วิจัย เหมาะกับระดับการตีความและเหมาะสมกับสถานการณ์ วิเคราะห์พร้อมกับการเก็บข้อมูล ค้นหาการอธิบายหรือการค้นพบ

การวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการประกอบด้วย การจำแนกและจัดระบบข้อมูล และการหาความสัมพันธ์ของข้อมูล มีจุดมุ่งหมายที่จะแยกแยะและอธิบายองค์ประกอบ ความหมาย และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ ภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการใช้หลักการของการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ข้อมูล

หลักการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ต้องการหาคำตอบเรื่องอะไร สิ่งที่เราศึกษามีอะไรบ้าง ข้อมูลที่เก็บมามีอะไรบ้างองค์ประกอบของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบด้วย การเก็บข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปผล และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

- 1.นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเก็บให้เป็นระบบระเบียบ
- 2.ให้ความหมายกับข้อมูล

3.จัดหมวดหมู่ ความหมายของข้อมูล

4.วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมาย

จากนั้นได้ดำเนินการแบ่งกลุ่ม โดยให้พี่เลี้ยงและทีมวิจัยโครงการย่อยทั้ง 4 ชุด ประกอบด้วย ชุดนวัตกรรม ชุดพันธุ์กรรม ชุดเกษตรกรรุ่นใหม่ ชุดตลาดทางเลือก เข้ากลุ่มย่อย เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล มาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งบางโครงการวิจัยได้มีการแตกกรอบวิจัยเพื่อลงไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

วันที่ 15 มกราคม 2561 ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนบทเรียนประสบการณ์ออกแบบแผนและการปฏิบัติการวิจัย ณ บ้านสวนชุมแสง บ้านดอนตม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยเริ่มจากนายสุเมธ ปานจำลอง ได้ทบทวนสถานการณ์ในการทำงานวิจัยของแต่ละโครงการ ซึ่งให้ทีมวิจัยของแต่ละโครงการนำเสนอแผนงานและผลรูปธรรมการปฏิบัติการวิจัย พร้อมแลกเปลี่ยนจากทีมพี่เลี้ยง เริ่มที่ชุดการพัฒนาการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนำเสนอเป็นอันดับแรก โดยเริ่มจากโครงการเครือข่ายช่างชานาฯ ซึ่งมีนายทองหล่อ ขวัญทอง เป็นผู้นำเสนอผลการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา ต่อมา นายสุเมธ ปานจำลอง ได้เสนอข้อคิดเห็นว่า อยากรู้จักช่างอยู่ที่ไหนบ้าง และช่างมีกี่ประเภท และอยากรู้กระบวนการที่ทำให้เข้าถึงช่างในพื้นที่ต่างๆ วิธีการคัดคนเข้าร่วมเครือข่าย มีวิธีการอย่างไรให้อ่อนคืออะไร ข้อค้นพบหลังจัดเวทีแลกเปลี่ยนช่างคืออะไร รูปแบบการรวมกลุ่มมีกี่รูปแบบ แต่ละแบบมีข้อดีข้อจำกัดอะไรบ้าง หลังจากนั้น นายเรืองเดช โพธิ์ศรีพี่เลี้ยงวิจัยชุดพันธุ์กรรมฯ ได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า เรามีวิธีเลือกการจัดตั้งกลุ่มโดยใช้เกณฑ์อะไรทำไมถึงเลือกการตั้งเป็นเครือข่าย คิดอย่างไรถึงมองว่า “เครือข่าย” มีความเหมาะสมในการรวมตัวกันของช่างชานาฯ

ข้อเสนอแนะต่อการทำแผนปฏิบัติการ

- การออกแบบการสร้างเครือข่าย จะต้องมีการใช้ความเหมาะสมมาเป็นตัวออกแบบ เช่น สภาพพื้นที่ทางไกลกัน ถ้าจะทำเครือข่ายต้องทำอย่างไร จะต้องแบ่งโซนหรือไม่
- การรวมตัวกันมีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร
- ข้อจำกัดที่แต่ละคนมีคืออะไร และจะช่วยเหลือกันอย่างไร
- กิจกรรมของแต่ละโซน และกิจกรรมร่วมของเครือข่ายมีกิจกรรมอะไรบ้าง

ข้อเสนอแนะต่อการสรุปผลการวิจัย

- เครื่องมือที่จะเกี่ยวข้องกับการทำนามีอะไรบ้าง เช่น เครื่องจัดการดิน เครื่องมือจัดการน้ำ เครื่องมือจัดการเมล็ดพันธุ์ เครื่องมือแปรรูป
- การรวมตัวในลักษณะเครือข่ายช่างชานาฯ จะช่วยเหลือกันในการพัฒนาความคิดในการยกระดับพัฒนาเครื่องมือให้มีคุณภาพมากขึ้น
- การสร้างเครือข่ายโซนพื้นที่จะต้องมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น จัดเวทีเพื่อพัฒนาเครื่องมือให้เหมาะสมกับพื้นที่ เหมาะกับต้นทุนด้านแรงงาน ด้านเงินทุน

บทเรียนในการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย

เนื่องจากโครงการวิจัยศึกษาการพัฒนาแบบการรวมกลุ่มของช่างชานาฯในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลางเป็นโครงการต่อเนื่องจากโครงการสร้างเครือข่ายช่างชานาฯเพื่อพัฒนานวัตกรรมเชิงเทคโนโลยี

การผลิตสำหรับชาวนาสูงอายุในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ซึ่งขึ้นโครงการและได้รับการอนุมัติโครงการก่อนโครงการอื่นที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของศูนย์ประสานงานโหนดเกษตรกรรมยั่งยืน ทำให้กระบวนการดำเนินงานล่วงหน้าไปก่อนโครงการอื่น ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยที่ศูนย์ประสานงานโหนดเกษตรกรรมยั่งยืนจัดขึ้นไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานของโครงการวิจัย

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาการพัฒนาารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชาวนาที่มีทักษะเชิงช่าง และช่างที่มีการพัฒนาเครื่องมือที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการผลิตเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างเครือข่ายช่างชาวนาเพื่ออนุรักษ์องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะเชิงช่างของชาวนา สร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ร่วมกันแก้ไขปัญหาเชิงเทคนิคและนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมที่มีความเหมาะสม เรียกร้องสิทธิในการคิด พัฒนา ใช้งานเครื่องมือของตนเอง สร้างช่องทางการกระจายนวัตกรรมใหม่สู่ชาวนา รวมทั้งการคุ้มครองปกป้องผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยมีกิจกรรมสำคัญในการขยายเครือข่าย โดยการค้นหาช่างที่มีการพัฒนาเครื่องมือในการผลิตในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง การรวบรวมความรู้ และค้นหารูปแบบการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมกับเครือข่ายช่างชาวนา ทีมวิจัยจึงได้มีกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลการรวมตัวรูปแบบต่างๆ

8 มีนาคม 2560 ประชุมเตรียมวางแผนการศึกษาข้อมูลการรวมกลุ่มของช่างชาวนา แปลงนายเริ่มชูรัตน์ ตำบลกำเม็ด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธรซึ่งทางทีมวิจัยมีการนัดรวมตัวกัน เพื่อวางแผนการศึกษารูปแบบการรวมตัวของเครือข่ายช่างกับหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนก่อนที่จะลงศึกษาดังนี้ 1. โทรประสานกับหน่วยงานเพื่อกำหนดวันลงพื้นที่ 2. ทำหนังสือประสานกับหน่วยงาน 3. กำหนดประเด็นที่จะศึกษา เพื่อให้เห็นปัญหาและข้อจำกัดของการรวมตัวในแต่ละรูปแบบว่าเหมาะสมกับการรวมกลุ่มของช่างชาวนาอย่างไร

13 มีนาคม 2560 ศึกษาการรวมกลุ่มของช่างชาวนา สำนักงานสหกรณ์จังหวัดยโสธร เพื่อที่จะศึกษากระบวนการตั้งสหกรณ์ ซึ่งรูปแบบสหกรณ์นั้นสมาชิกจะต้องอยู่ในจังหวัดเท่านั้น ซึ่งจะมีการระดมหุ้น การปันผล มีการทำงบดุล ซึ่งทางทีมวิจัยจึงได้มีข้อสรุปรวมกันว่าไม่มีความเหมาะสม เพราะว่า ช่างชาวนาต่างอยู่กระจัดกระจายหลายจังหวัดจึงไม่เหมาะสมกับการรวมตัวของเครือข่ายช่างฯ

14 มีนาคม 2560 ศึกษาการรวมกลุ่มของช่างชาวนา สำนักงานพาณิชย์จังหวัดยโสธร ทางทีมวิจัยได้ลงไปศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการรวมตัวที่เป็นการตั้งบริษัท ห้างหุ้นส่วน ที่เป็นนิติบุคคล เพื่อที่ว่าหากเครือข่ายช่างชาวนาสามารถประดิษฐ์เครื่องมือขึ้นมาแล้ว ทางกลุ่มจะมีขบวนการทำอย่างไรเพื่อที่จะได้จำหน่าย และจำหน่ายอย่างไรถึงจะถูกกฎหมาย จากการลงพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ ทำให้ทีมวิจัยได้ความรู้เพิ่มขึ้นจากเรื่อง การจดอนุสิทธิบัตร ซึ่งมีนิติกรมาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัย ในเรื่องการบริหารการรวมตัวกลุ่ม จนมีข้อเสนอว่า ถ้าทางกลุ่มยังไม่มีนวัตกรรม หรือชิ้นงานที่เป็นรูปธรรม ให้รวมกลุ่มในรูปแบบเครือข่ายช่างซึ่งเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุด

15 มีนาคม 2560 ศึกษาการรวมกลุ่มของช่างชาวนา สำนักงานเกษตรจังหวัดยโสธร เพื่อศึกษารูปแบบการรวมตัวที่สามารถทำให้เกิดกลุ่มซึ่งมีการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้ และทีมวิจัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรื่องรูปแบบการรวมกลุ่มกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ต่อมาเจ้าหน้าที่ได้มอบเอกสารเกี่ยวข้องกับรูปแบบการรวมกลุ่มให้กับทีมวิจัยเพื่อใช้ศึกษา

ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ค้นหาข้อมูลจากสถานที่ และหน่วยงานต่างๆ เช่น ร่วมงานเกษตรแฟร์ ปี 2560 เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2560 ที่ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อค้นหาช่างเพิ่มเติมและศึกษาเครื่องปลูกเครื่องหยอดขนาดเล็ก ซึ่งได้เห็นการพัฒนาเครื่องมือโดยใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ และได้ประสานองค์กรกับศูนย์บ่มเพาะธุรกิจการเกษตรปลูกข้าวแบบประณีต มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย ภายในงานมีการจัดแสดงเครื่องมือเกี่ยวกับการเกษตรมากมายทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชน พบว่า 1) เครื่องมือเป็นเครื่องมือที่มีขนาดใหญ่และเหมาะสมกับพื้นที่นาเลน นามม และใช้การหยอดแบบหย่อน ซึ่งไม่เหมาะสมกับพื้นที่นาแห้งในพื้นที่ 2) เครื่องมือมีความซับซ้อนมากเกินไปและต้นทุนสูงไม่เหมาะสมกับเครือข่ายช่าง

วันที่ 9 พฤศจิกายน 2560 ทีมวิจัยได้จัดเวทีถอดบทเรียนการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายชาวนา โดยได้เลือกเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดยโสธร ณ ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาชาวบ้านนายบุญส่ง มาตขาว บ้านโนนยาง ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร โดยมีพี่เลี้ยงชุดประเด็นนวัตกรรมลงพื้นที่ไปช่วยในกระบวนการถอดบทเรียน โดยเริ่มต้นจากความเป็นมาของการเกิดเครือข่าย ชุดความคิดในการวิเคราะห์ปัญหา เป้าหมายของกลุ่ม การขยายสมาชิก กระบวนการติดตามหนุนเสริมสมาชิก การเชื่อมโยงเครือข่าย การประสานการทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนหนุนเสริมซึ่งกันและกันระหว่างเครือข่าย เป็นต้น โดยข้อมูลที่ได้ทำให้ทีมวิจัยได้เข้าใจถึงรูปแบบและกระบวนการเชื่อมร้อยเครือข่ายชาวนาที่อยู่คนละพื้นที่ให้เกิดการขับเคลื่อนงานร่วมกันเป็นขบวนเดียวกัน

การสำรวจข้อมูลช่างชาวนา

ทีมวิจัยได้ทำการการศึกษาข้อมูลช่างชาวนาตั้งแต่เริ่ม โครงการวิจัย การสร้างเครือข่ายช่างชาวนาเพื่อพัฒนานวัตกรรมเชิงเทคโนโลยีการผลิตสำหรับชาวนาสูงอายุในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ในปี 2558 มาอย่างต่อเนื่อง เป็นการเดินทางค้นหาช่าง และชาวนาที่มีทักษะเชิงช่างที่มีวิถีชีวิตอยู่ในชุมชน และคุณสมบัติช่างหรือชาวนาที่มีทักษะเชิงช่างจะต้องเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีการพัฒนาเครื่องมือเทคโนโลยีในการผลิตอยู่ก่อนแล้ว ทั้งประดิษฐ์ขึ้นมาเอง หรือดัดแปลงมาจากเครื่องมืออื่น ที่สำคัญต้องพร้อมที่จะแบ่งปันความรู้เพื่อเป็นวิทยาทานแก่สังคม ซึ่งจากคุณสมบัติดังกล่าวทำให้ทีมวิจัยต้องใช้ช่องทางในการสืบค้นข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งการไปสอบถามข้อมูลจากช่างทั่วไปในหมู่บ้าน การสอบถามข้อมูลไปที่กลุ่มเกษตรกรที่เป็นเครือข่ายในจังหวัดต่างๆ รวมทั้งการให้เยาวชนลูกหลานช่วยสืบค้นข้อมูลจากในสื่อ Social online ทั้ง you tube, face book , line เป็นต้น เพื่อค้นหาช่างที่มีคุณสมบัติตรงตามต้องการ และเมื่อได้ ชื่อ - ที่อยู่ - เบอร์ติดต่อของช่างแล้วจึงนัดวันลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกในโอกาสต่อไป โดยการเดินทางไปพบกับช่างที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเลย ทีมวิจัยได้มีขั้นตอนกระบวนการสำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ การแนะนำตัวทีมวิจัยและผู้เข้าร่วม การแนะนำโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ในการศึกษา เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ศึกษาจากการสาธิตทดลองใช้

เครื่องมืออื่นๆ และหาแนวทางในการร่วมงานกันในอนาคต โดยมีรายละเอียดในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแต่ละพื้นที่ดังต่อไปนี้

วันที่ 18 เมษายน 2560 ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ บ้านดงเมืองน้อย ตำบลดงเมือง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม จากการแนะนำของ นางนงเยาว์ วรฤทธิ์ ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของทีมวิจัย โครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ ภาควิชาตอนกลาง เพื่อศึกษานวัตกรรมของ นายอำพล ศรีสุข (ช่างอำพล) ที่ประกอบอาชีพเปิดกิจการ อุไรโรงกลึงเหล็ก และรับพินสี ได้ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือหลายชิ้น อันได้แก่ 1) เครื่องบดหญ้า 2) เครื่องอัดถ่าน 3) ถังไซโลผสมอาหารสัตว์

วันที่ 19 เมษายน 2560 ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ บ้านกุดอ้อ ตำบลลำพาน อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการแนะนำของ นายดาวเรือง พิษผล ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของทีมวิจัย โครงการวิจัย การจัดการธุรกิจเมล็ดพันธุ์ข้าวอินทรีย์โดยวิสาหกิจกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพันธุกรรมข้าวพื้นเมือง ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ซึ่งเป็นงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัย ชุดโครงการพัฒนานวัตกรรมการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อศึกษานวัตกรรมของ นายสมาน ชัยนิคม (ช่างสมาน) ผู้ประกอบอาชีพเป็นช่างก่อสร้าง ได้ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือหลายชิ้น อันได้แก่ 1) เครื่องนวดข้าวขนาดเล็ก 2) เครื่องทำความสะอาดข้าวเปลือก

วันที่ 20 เมษายน 2560 ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ บ้านบุงคล้า ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมืองมหาสารคาม จากการแนะนำของ นายชัยเกษม วรฤทธิ์ ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของทีมวิจัย โครงการวิจัย : การค้นหาองค์ความรู้และเครื่องมือในการหยอดข้าวให้มีประสิทธิภาพสูง และเหมาะสมกับระบบนิเวศและชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง (ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และยโสธร) เพื่อศึกษานวัตกรรมของ นายบุญส่ง หล่อเหลา ผู้เป็นเกษตรกร ที่มีทักษะในเชิงช่างซ่อมรถเกี่ยวนา และทักษะในงานเหล็กในแบบต่างๆ ซึ่งได้ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือหลายชิ้น อันได้แก่ 1) เครื่องพ่นควันไล่ยุงจากน้ำยาสมุนไพร 2) ชุดอุปกรณ์สำหรับพับเหล็ก 3) อุปกรณ์สำหรับเตรียมดิน(เครื่องตีเทือก)

วันที่ 24 เมษายน 2560 ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ ตำบลคำเตย อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร จากการแนะนำของ นายฤทธิ์ศักดิ์ คุณ (ช่างโต) ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของทีมวิจัย โครงการวิจัย : การค้นหาองค์ความรู้และเครื่องมือในการหยอดข้าวให้มีประสิทธิภาพสูง และเหมาะสมกับระบบนิเวศและชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง (ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และยโสธร) เพื่อเก็บข้อมูลของ นายธีระศาสตร์ สีวะโสภ (ช่างถัง) ซึ่งเป็นวิศวกรคนรุ่นใหม่ที่ดีสนใจกลับมาอาศัยอยู่ในบ้านเกิด โดยประกอบอาชีพเปิดกิจการ อุไรโรงกลึงเหล็ก และมีความสนใจที่จะพัฒนานวัตกรรมที่ลดการใช้แรงงาน ลดการใช้เวลา และลดต้นทุนในการทำนา

วันที่ 27 เมษายน 2560 ลงพื้นที่ ตำบลนิคมคำสร้อย อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร จากการแนะนำของ นายถาวร เผ่าภูไทย ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของทีมวิจัย โครงการวิจัย : การค้นหาองค์ความรู้และเครื่องมือในการหยอดข้าวให้มีประสิทธิภาพสูง และเหมาะสมกับระบบนิเวศและชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง (ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และยโสธร) นายธนธ วงศ์กระจ่าง (ช่างแอ็ด) ประกอบอาชีพเกษตรกร และทำงานภาคประชาสังคม เป็นวิทยากรเครือข่าย

พลังงานทางเลือก ของจังหวัดมุกดาหาร ต่างๆ ซึ่งได้ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือหลายชิ้น อันได้แก่ 1) เครื่องข้าวแบบติดผานไถ(รุ่นต้นแบบ) 2)เครื่องหยอดข้าว แบบทั้งนาถม และนาแห้ง 3)ระบบสูบน้ำ พลังงานแสงอาทิตย์ 4)เตาอบพลังงานแสงอาทิตย์

วันที่ 28 มิถุนายน 2560 ลงพื้นที่ อยู่เม็กโมดิฟาย ณ บ้านโคกพะทาย ตำบลโพหนอง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 9 คน ทีมวิจัย 4 คน ทีมพี่เลี้ยง 5 คน . โดยพ่อทองหล่อ ขวัญทอง ได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการมาศึกษาเก็บข้อมูลและพูดถึงที่มาของโครงการวิจัยอย่างคร่าวๆ ให้แก่ นายสุรินทร์ นันทวงศ์ (ช่างต่อ) ได้รับทราบและมี นางสาวเมรี ธนารักษ์นางสาว ขนิษฐา นวลศรี และนางสาวเนาวรัตน์ จันคำ เป็นผู้ช่วยทีมวิจัยบันทึกกิจกรรมและรูปภาพ ซึ่งหลังจากนั้น นายสนิจ ทองน้อย ได้สอบถามความเป็นมาและสิ่งที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจถึงได้ผลิตรถไถสามล้อ ต่อมานายสุรินทร์ นันทวงศ์ (ช่างต่อ) ได้อธิบายว่าตนเองมีพื้นที่นาเป็นจำนวนมากและเป็นคนที่ชอบทำนา แต่ทางรัฐบาลไม่มีโครงการมาช่วยเหลือจึงเกิดปัญหาเรื่องแรงงาน คือ คนในหมู่บ้านรับจ้างได้นาน้อยลง จึงเกิดความคิดว่า จะทำอย่างไรจึงจะช่วยเหลือตนเองไม่ให้ประสบปัญหา การขาดแรงงานคนมาทำนาได้และตนเองเป็นเกษตรกร การไถนาด้วยรถไถเดินตามนั้น ได้รับก๊าซคาร์บอนทำให้ทำลายสุขภาพ ดังนั้นจึงได้คิดการประดิษฐ์เครื่องมือขึ้นนี้ขึ้น เริ่มในปี 2549 ได้นำรถไถนา กับมอเตอร์ไซด์มาพ่วงกัน มีการลองผิดลองถูกอยู่นาน แต่พอมีชิ้นงานขึ้นมากก็มีคนมาถามซื้ออยู่ในระแวกหมู่บ้าน และการสร้างรถไถสามล้อตั้งแต่เครื่องต้นแบบจนถึงเครื่องปัจจุบันใช้ระยะเวลาในการพัฒนา 6 ปี ซึ่งปัจจุบันประสิทธิภาพการทำงานของรถไถสามล้อ มีอยู่ 9 รายการ ได้แก่ ไถ .สูบน้ำ ยากวาด ลากขนสิ่งของ หยอดข้าว ปรับพื้นดิน ตัดหญ้า บดดิน สูบน้ำ ต่อมา นายสยาม หอยองเอน และนายบดินทร์ อยู่หว่า ได้ช่วยทีมวิจัยสอบถามเกี่ยวกับการนำรถไปประสมพันธ์ ช่องทางในการเปิดตัวรถไถสามล้อ แนวโน้มที่จะขยายการผลิตรถไถสามล้ออย่างไรและการวางแผนการตลาดในอนาคต ซึ่งมีทีมวิจัยร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนายสุรินทร์ นันทวงศ์ (ช่างต่อ) เรื่องการสร้างเครื่องมือของโครงการวิจัยที่กำลังพัฒนาที่มาจากช่างชาวนา ซึ่งนายสุรินทร์ นันทวงศ์ (ช่างต่อ) ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก จึงมีการชักชวนจากทีมวิจัยให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายช่างชาวนา แต่ในขณะนั้นยังไม่มีมีการสร้างเครื่องมือร่วมกัน

บทเรียนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลรูปแบบการรวมตัวที่ไปขอข้อมูลจากหน่วยงานรัฐมีบทเรียนที่ว่าทีมวิจัยยังไม่ได้มีความชัดเจนในการรวมกลุ่ม เมื่อไปขอข้อมูลจากหน่วยงานรัฐที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการจัดแจง จึงได้รับข้อมูลที่ไม่ตรงกับความต้องการ เนื่องจากหน่วยงานรัฐต้องการรายละเอียดในการจัดแจงที่ชัดเจน ส่วนการให้ข้อมูลรายละเอียดของรูปแบบการรวมตัวนั้นได้รับคำแนะนำให้ไปศึกษาจากเอกสารที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ ดังนั้นทีมวิจัยจึงเปลี่ยนกระบวนการในการเก็บข้อมูล เป็นการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดยโสธรแทน

5) การปฏิบัติการทดลอง

จากการดำเนินงานในระยะที่ 1 ที่ผ่านมามีทีมวิจัยได้สรุปข้อมูลและได้กำหนดปฏิบัติการทดลองในระยะที่ 2 ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลเงื่อนไขและข้อจำกัดในการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ซึ่งมีเงื่อนไขหลักที่ว่า ต้องการรวมกลุ่มช่างที่มีแนวความคิดแบบเดียวกันที่อยู่ต่างภูมิภาคในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคในการพัฒนาเครื่องมือ แสวงหาการสนับสนุนทั้งด้านความรู้ และงบประมาณจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ เข้าถึงสิทธิคุ้มครองทางกฎหมาย เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยช่างชาวนาสู่สาธารณะ รวมทั้งเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ในด้านกระบวนการผลิตเครื่องมือ หลังจากที่มีทีมวิจัยได้วิเคราะห์ข้อดี-ข้อเสียของการรวมตัวแต่ละรูปแบบแล้วจึงมีข้อตกลงว่ารูปแบบการรวมตัวที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของช่างชาวนาก็คือ การรวมตัวในลักษณะของเครือข่าย เนื่องจากช่างกระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัด จึงต้องค้นหาวิธีการที่เหมาะสมในการเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายหรือการทากิจกรรมร่วมกัน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบกับงานหน้าร้านของช่าง

ทีมวิจัยจึงได้มีการทดลองปฏิบัติการค้นหาวิธีการเชื่อมโยงช่างชาวนาให้เกิดเป็นเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน หนุนเสริมกันด้านการพัฒนาเครื่องมือ รวมทั้งร่วมกันพัฒนาเครื่องมือที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับเกษตรกรสูงอายุที่ใช้งานง่าย เหมาะสมกับสภาพใช้งานจริง และที่สำคัญคือราคาถูก เพื่อให้ชาวนาเข้าถึงได้ง่าย รวมทั้งสามารถแก้ไขดัดแปลงได้โดยสะดวก ซึ่งทีมวิจัยได้มีกระบวนการในการเชื่อมโยงเครือข่ายช่างชาวนาดังต่อไปนี้

เวทีรวมเครือข่ายช่างชาวนา

วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2560 จัดเวทีรวมช่างชาวนา แปลงนา นายเริ่ม ชูรัตน์ อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย ทีมวิจัยทั้ง 2 โครงการ รวมทั้งหมด 14 คน ทีมพี่เลี้ยงวิจัย 4 คน ที่ปรึกษาโครงการวิจัย 1 คน ช่างชาวนา 11 คน และตัวแทนชาวนาอินทรีย์ 3 คน โดยเริ่มจาก นายทองหล่อ ขวัญทองได้กล่าวต้อนรับและบอกวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีในครั้งนี้ เพื่อเชิญช่างชาวนาในแต่ละพื้นที่มาพบปะกันและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้วัฒนธรรมของช่างแต่ละคน ต่อมาคุณสยาม หย่องเอน ได้กล่าวถึงที่มาโครงการวิจัยและได้มีการแนะนำทีมวิจัย ทีมพี่เลี้ยง และให้ผู้เข้าร่วมแนะนำตนเอง หลังจากนั้น นายสนธิ ทองน้อย เป็นผู้ดำเนินรายการโดยให้ทีมช่างนำเสนอผลงานของตนเอง พร้อมบอกเล่าประวัติ แนวคิด และแรงบันดาลใจในการสร้างเครื่องมือของตนเอง ซึ่งมี นายสยาม หย่องเอน เป็นผู้ควบคุมประเด็น และนายบัณฑิต อยู่หว่า เป็นผู้จับประเด็น ต่อมาในช่วงบ่าย นายอุบล อยู่หว่า ได้เล่าถึงสถานการณ์ปัญหาการผูกขาดเครื่องมือปัจจัยการผลิต และมีการให้ผู้เข้าร่วมสรุปปัญหาและหาแนวทางการร่วมมือ พร้อมทั้งกำหนดแผนการทำงานร่วมกัน ซึ่งได้ข้อสรุปดังนี้ ช่างควรจะมีการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ จะเป็นในลักษณะสัญจร หรือหมุนเวียนเปลี่ยนสถานที่กันไปตามที่สะดวก โดยจะแบ่งออกเป็นโซนพื้นที่แต่ละจังหวัด ที่เป็นศูนย์รวมของช่าง เช่น จังหวัดมหาสารคาม ยโสธร หรือกาฬสินธุ์ โดยมีการจัดเวทีรวมช่างทั้งหมดปีละ 2 ครั้ง

เวทีช่างสัญจร

วันที่ 21 ธันวาคม 2560 เวทีเครือข่ายช่างชาวนาสัญจร ณ ศูนย์วิสาหกิจเกษตรอินทรีย์ ต. นาโสก อ. เมือง จ. มหาสารคาม ประกอบด้วยทีมวิจัย 4 คน เครือข่ายช่างชาวนา 5 คน และพี่เลี้ยงวิจัย 4 คน โดยเริ่มจากนายทองหล่อ ขวัญทองได้กล่าวต้อนรับและแนะนำโครงการวิจัย ต่อมาได้ให้ทีมช่าง

และทีมพี่เลี้ยงวิจัยแนะนำตนเอง หลังจากนั้น นายสยาม หอยง่อนได้ชวนทีมวิจัยและทีมช่างทบทวน ข้อตกลงระหว่างเครือข่ายช่าง ซึ่งมีนายบดินทร์ อยู่หว่า เป็นผู้จับประเด็น และนางสาวเมรี ธนาวรรกับ นางสาวชนิษฐา นวลศรี เป็นผู้ช่วยบันทึกกิจกรรมและรูป ต่อมานายทองหล่อ ขวัญทองได้ชวนทีมช่าง ชาวนาแลกเปลี่ยนปัญหาในการสร้างเครื่องมือพร้อมทั้งให้ข้อเสนอการพัฒนา เพื่อลดต้นทุนและให้ เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งจะมีการพัฒนาเครื่องเกี่ยวข้าวร่วมกัน แต่แยกกันประดิษฐ์เครื่องมือ และลง พื้นที่ไปศึกษาเครื่องมือของช่างแต่ละคน เพื่อที่จะมีเวทีเปรียบเทียบเครื่องมือกัน โดยพ่อทองหล่อ ขวัญทอง จะเป็นศูนย์กลางในการประสานงานกับช่าง

วันที่ 23 ธันวาคม 2560 เวทีช่างสัญจร บ้านนายอำพล ศิริสม ตำบลดงเมือง อำเภอยางสีสุ ราช จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยผู้เข้าร่วมทั้งหมด 18 คน โดยมีทีมวิจัย 5 คน เครือข่ายช่าง 6 คน และชาวนาผู้สนใจเครื่องมือ 7 คน เริ่มจากนายทองหล่อ ขวัญทองเป็นผู้ดำเนินรายการได้ กล่าวถึงที่มาของโครงการวิจัย และวัตถุประสงค์ในครั้งนี้เพื่อที่ช่างควรจะมีการพบปะกันอย่าง สม่ำเสมอ ซึ่งเป็นในลักษณะสัญจร หรือหมุนเวียนเปลี่ยนสถานที่กันไปตามที่สะดวก และ มีนาย อนนท์ จีวาลัย เป็นผู้จัดบันทึกกิจกรรม จากนั้นนายทองหล่อ ขวัญทอง ได้พาทีมเครือข่ายช่าง ฯ ทบทวนปัญหาที่ผ่านมา พบว่า 1. ช่างไม่รู้จักรับความต้องการของพี่น้อง เพราะรับผิดชอบแต่งงานหน้า ไร่ของตนเอง 2. ช่างไม่มีเงินทุนซื้ออะไหล่ เพราะ อุปกรณ์ทุกอย่างที่นำมาทดลอง ต้องใช้เงินซึ่ง อะไหล่มีราคาแพง และนายสุรินทร์ นันทวงศ์ (ช่างต๋อย) ได้เสนอว่า ช่างต้องกล้าที่จะใช้ทุนตัวเองแล้ว แนวคิดที่เพื่อนเสนอร่วมกันมาเติมเต็มในการพัฒนาเครื่องมือซึ่งช่างมีความสร้างสรรค์อยู่แล้วแต่ไม่ โอกาสผลิตชิ้นงานเป็นของตัวเอง แต่พอมีโครงการวิจัยเข้ามาเลยเป็นการเปิดเวที ให้ช่างได้มีโอกาสมา รวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนแนวความคิดของช่างแต่ละคนและพัฒนาชิ้นงานร่วมกันต่อไป ถัดมานาย ทองหล่อ ขวัญทอง ได้ชวนทีมช่างระดมความคิดในการพัฒนาเครื่องมือร่วมกัน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านและ ชาวนาที่เข้าร่วมเวทีในครั้งนี้ให้ความสนใจเป็นอย่างมากกับการนำเครื่องมือที่เกิดจากช่างชาวนา พร้อมกับบอกเล่าว่าในพื้นที่มีรถไถนาเดินตามอยู่หลายคันในหมู่บ้าน และต้องการอยากมีเครื่องหยอด ข้าวหน้าน้ำตามไวใช้งาน เพราะในพื้นที่ยังไม่เคยทำนาหยอด และไม่เคยมีเครื่องหยอดข้าวมาก่อน ดังนั้น ทีมช่าง จึงได้เสนอว่าจะผลิตชุดเครื่องที่สามารถต่อกับรถไถนาเดินตามได้ และให้สามารถนั่งขับได้ เพราะ ต้นทุนที่ซื้อรถไถนาก็สูงอยู่แล้ว หาก ขยายต่อ ก็ได้เงินไม่เยอะ แต่ถ้านำเครื่องมาพัฒนาต่อ ก็จะสามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้อีกหลายอย่าง ซึ่งคนที่รับไปผลิต คือ ช่างอำพล ช่างบุญส่ง หล่อ เหลา และจะมีการช่วยเหลือช่วยอย่างสม่ำเสมอ คือการให้กำลังใจกันและติดตามการ ลงพื้นที่ดู เครื่องมือ คัด แก้ปัญหา ออกความคิดร่วมกัน ช่วยเติมเต็มความคิดซึ่งกันและกัน และด้านข้อมูลช่าง เทคโนโลยีต่างๆในการผลิตเครื่องมือ

การหนุนเสริมการทำงานของช่างชาวนา

วันที่ 14 มกราคม 2561 เวทีระดมความเห็นในการพัฒนาเครื่องนวดข้าวของช่างสมาน สถานที ณ บ้านของนายสมาน ไชยนิคม บ้านเหล่าอ้อ ตำบลลำพาน อำเภอมือ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วยทีมวิจัย และทีมช่างรวมทั้งหมด 9 คน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ช่างชาวนาร่วมกันแก้ไข ปัญหาในการพัฒนาเครื่องนวดข้าวของช่างสมานที่ยังจุดที่ต้องแก้ไข คือ เมล็ดข้าวเปลือกที่ออกมาจาก เครื่องนวดมีสิ่งเจือปนเยอะ หลังจากที่เครือข่ายช่างได้ศึกษากลไกทำงานของเครื่องนวดข้าวโดย

ละเอียดแล้ว จึงมีข้อสรุปให้ปรับแก้ดังนี้ จุดที่ 1 ให้ติดตั้งเดือนที่ทำหน้าที่ปั่นฟางข้าวเพิ่มข้างล่างอีก 1 ตัว จุดที่ 2 พัดลมที่ทำหน้าที่เป่าเศษฟางข้าวติดตั้งในจุดที่สูงเกินไป ทำให้สิ่งเจือปนยังตกค้างอยู่ในเครื่อง ต้องลดระดับพัดลมลงมา เพื่อให้การแยกสิ่งเจือปนออกจากเมล็ดข้าวเปลือกมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การเผยแพร่เครื่องมือของช่างชาวนาสู่สาธารณะ

วันที่ 24 – 25 พฤษภาคม 2560 ร่วมงานมหกรรมพันธุ์กรรม ภาคอีสาน ณ พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จัดบูธแสดง และสาธิตการใช้เครื่องมือจากช่างในเครือข่ายช่างชาวนา โดยมี นายทองหล่อ ขวัญทอง เป็นผู้ดำเนินรายการ ซึ่งมีรายชื่อเครื่องมือที่แสดงดังนี้ 1) รถไถนาเดินตามขนาดเล็ก จากนายจิรพงศ์ จันได (ช่างแจ๊ค) 2) เครื่องหยอดนาแห้งแบบสับหว่าน และเครื่องหยอดนาแห้ง พ้อชัยเกษม จากโครงการวิจัย การค้นหาคำตอบและความรู้และเครื่องมือในการหยอดข้าวให้มีประสิทธิภาพสูง เหมาะสมกับระบบนิเวศน์ และชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง(ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และยโสธร) 3) เครื่องทำความสะอาดเมล็ดข้าวเปลือก และเครื่องนวดข้าว จาก นายสมาน ชัยนิคม (ช่างสมาน)

วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ร่วมจัดเวทีเผยแพร่นวัตกรรมเครื่องมือช่างชาวนาแปลงนายนายสนิจ ทองน้อย ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ประกอบด้วยทีมวิจัย ทีมพี่เลี้ยง 4 คน ตัวแทน โหนด 2 คน และผู้เข้าร่วม 60 คน โดยเริ่ม จากนายสนิจ ทองน้อย แนะนำโครงการวิจัยวัตถุประสงค์ของการจัดเวที การดำเนินงานที่ผ่านมา ผลงาน จากนั้นได้แนะนำทีมพี่เลี้ยงวิจัย และตัวแทนจากโหนด ให้แก่ผู้เข้าร่วมได้จัก ต่อมา นายเขวลิต ทิพย์ม่อม ซึ่งเป็นตัวแทนของศูนย์ประสานงานวิจัยฯ ได้แนะนำหน่วยงานและการทำงาน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไรและหนุนเสริมการทำงานของพื้นที่อย่างไร ต่อมานายทองหล่อ ขวัญทองได้แนะนำเครื่องมือช่างในแต่ละพื้นที่ ซึ่งอยู่กระจายตัวกันตามภาคอีสานตอนกลาง ผ่านผังเครือข่ายช่างชาวนาภาคอีสานตอนกลาง ซึ่งประกอบด้วยช่าง 15 คน แต่มีช่าง 1 คน ได้เสียชีวิต คือ นายสุทัศน์ วันเที่ยง ซึ่งเป็นช่างผู้พัฒนาเครื่องนวดข้าวมือ จึงมีการสงบนึงไว้อาลัยแก่ผู้เสียชีวิต และช่วงบ่าย ได้มีการสาธิตการทดลองเครื่องหยอดข้าวทั้ง 2 เครื่อง โดยมีนายสนิจ ทองน้อยเป็นผู้สาธิตเครื่องมือ และนายทองหล่อ ขวัญทอง เป็นผู้บรรยายระบบกลไกการทำงานเครื่องหยอด 2 เครื่อง เครื่องหยอดที่ 1 พบว่า เมล็ดพันธุ์ข้าวในบางช่องหยอดไม่ลง และ เครื่องหยอดที่ 2 พบว่า เมล็ดพันธุ์ไม่ลงเพราะกลไกที่ไปหมุนเปิดช่องไม่ทำงาน เนื่องจากการเชื่อมที่ผิดพลาด จากการสาธิตเครื่องหยอดข้าวเสร็จสิ้น นายทองหล่อ ขวัญทอง ได้ให้ผู้เข้าร่วมเสนอความคิดเห็น ต่อเครื่องมือของช่างในอนาคต

บทเรียนในการปฏิบัติการทดลอง

ในระยะแรกของการปฏิบัติการทดลอง ทีมวิจัยร่วมกับช่างได้ออกแบบการทำงานร่วมกันโดยแบ่งกลุ่มการทำงานออกเป็นโซน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน โดยมีข้อตกลงว่าให้ช่างแต่ละโซนปรึกษาหารือวันที่จะดำเนินกิจกรรมกันเองและเมื่อกำหนดเรียบร้อยแล้วจึงแจ้งทีมวิจัยเข้าไปติดตามหนุนเสริม ทว่าเวลาผ่านไปเกือบ 3 เดือน การประชุมก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ทีมวิจัยจึงต้อง

ดำเนินการกระตุ้นติดตามช่างแต่ละโซน จึงสามารถเกิดเวทีประชุมช่างสัญจรขึ้นมาได้ ถือเป็นบทเรียนสำคัญที่ต้องมีการกระตุ้นติดตามช่างอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การทำงานมีความต่อเนื่อง

6) การสรุปข้อมูล

การสรุปผลการดำเนินงานระยะที่ 1

หลังจากที่ทีมวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในระยะที่ 1 แล้วเสร็จ ทีมวิจัยก็มีการจัดเวทีสรุปข้อมูลงานวิจัย ขึ้นในวันที่ 27-28 มีนาคม 2560 ณ รีสอร์ทเดือนฉาย อำเภอกุศุม จังหวัดยโสธร เพื่อประมวลสรุปข้อมูลที่ได้มาจากการลงพื้นที่ ออกแบบการจัดเก็บเนื้อหาให้เป็นระบบ และจัดสรรบทบาทการบันทึกลงในคอมพิวเตอร์ จากการนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาประมวล พบว่า ยังขาดข้อมูลในส่วนของรูปแบบการรวมกลุ่มชาวนาที่รวมกลุ่มกันในลักษณะเครือข่าย และยังขาดการวิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบการรวมกลุ่มที่เป็นทางการที่สนับสนุนโดยหน่วยงานราชการ จึงได้มีการวางแผนลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพิ่มในส่วนที่ยังขาด และวางแผนการดำเนินงานในระยะต่อไป ดังนี้

- สร้างช่องทางในการแลกเปลี่ยนความรู้ของช่างชาวนาที่ได้สะดวกรวดเร็วทันต่อสถานการณ์ เช่น การสื่อสารอย่างกลุ่มไลน์ เป็นต้น
- พัฒนาเครื่องมือร่วมกัน โดยพิจารณาเครื่องมือที่ชาวนาสนใจและมีความจำเป็นต้องใช้ เช่น เครื่องหยอดข้าว สร้างเวทีให้ชาวนาที่สนใจมาเรียนรู้ร่วมกันกับช่างเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือ

การสรุปผลการดำเนินงานระยะที่ 2

ทีมวิจัยได้นัดประชุมเพื่อสรุปข้อมูลงานวิจัยในระยะที่ 2 เพื่อประมวลข้อมูลผลการดำเนินงานช่วงการปฏิบัติการทดลอง ในวันที่ 8-9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2560 ณ บ้านนายเริ่ม ชูรัตน์ โดยมีพี่เลี้ยงชุดโครงการการเข้าร่วมและช่วยทีมวิจัยสรุปข้อมูล กระบวนการสรุปข้อมูลที่เลี้ยงชุดโครงการได้ ทบทวนเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมถึงกรอบการเก็บข้อมูลที่ได้แต่รายละเอียดเนื้อหาเอาไว้ มาเป็นตัวกำหนดทิศทางในการประมวลข้อมูล จากนั้นก็ระดมเนื้อหาตามกรอบวัตถุประสงค์ดังกล่าว

การสรุปข้อมูลตามกรอบวัตถุประสงค์พบว่า ข้อมูลในส่วนของบริหารจัดการเครือข่ายยังไม่สมบูรณ์เนื่องจากความล่าช้าในการดำเนินกิจกรรม ที่เกิดจากข้อจำกัดของช่างที่อยู่คนละพื้นที่ และภาระหน้าที่จากงานหน้าร้านของช่างแต่ละคน ทำให้การนัดเจอกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันนั้นเป็นไปได้ยากลำบาก ด้วยเหตุนี้ทีมวิจัยจึงได้ปรับกระบวนการทำงานในการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนกัน โดยกำหนดโซนการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างช่างขึ้นมาใหม่ และใช้ทีมวิจัยเป็นกลไกกระตุ้นติดตามการดำเนินงานของช่างในแต่ละโซน เพื่อให้เกิดเวทีที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ และร่วมกับพัฒนาต่อยอดเครื่องมือของกันและกัน อย่างต่อเนื่อง

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การดำเนินงานโครงการวิจัย ศึกษาการพัฒนากระบวนการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 2) เพื่อศึกษาทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 3) เพื่อศึกษาวิธีการการบริหารจัดการกลุ่มที่ทำให้การทำงานของช่างชาวนามีประสิทธิภาพ 4) เพื่อศึกษาความรู้ในเรื่องสิทธิ การจัดสัดส่วนผลประโยชน์ และการบริหารจัดการกลุ่มที่เหมาะสมสำหรับเครือข่ายช่างชาวนา 5) เพื่อศึกษารูปแบบการรวมกลุ่มที่เหมาะสมของช่างชาวนา ซึ่งการวิจัยมีการค้นพบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การรวมกลุ่มของเครือข่ายช่างชาวนา

■ เหตุผลที่ต้องมีการรวมตัวของช่างชาวนา

เครือข่ายช่างชาวนา มีจัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ณ อาคารเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวบ้านกุดหิน ตำบลกำแพง อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นการรวมกลุ่มของคนที่ได้รู้จักกันจากการดำเนินโครงการวิจัย การสร้างเครือข่ายช่างชาวนาเพื่อพัฒนานวัตกรรมเชิงเทคโนโลยีการผลิตสำหรับชาวนาสูงอายุในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ที่ทำให้ค้นพบบุคคลผู้มองเห็นสภาพปัญหาของระบบการผลิตข้าวของภาคอีสาน ซึ่งในปัจจุบันชาวนาส่วนใหญ่จะทำนาหว่านเนื่องจากเป็นวิธีการที่ใช้เวลาน้อย ใช้แรงงานน้อย สะดวกสำหรับชาวนาอายุ อีกทั้งในปัจจุบันมีระบบการรับจ้างในทุกขั้นตอน ทั้งการไถเตรียมดิน รับจ้างหว่านข้าว รับจ้างหว่านปุ๋ย รับจ้างฉีดพ่นยาฆ่าแมลง เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ใช้รถเกี่ยวนวด การทำนาในปัจจุบันในสถานการณ์ที่ขาดแคลนแรงงานชาวนาจึงต้องมีค่าใช้จ่ายในการจ้างทุกขั้นตอนการผลิต ส่งผลให้การทำนามีต้นทุนสูง เสี่ยงต่อภาวะการขาดทุน

จากการวิเคราะห์ปัญหาข้างต้น ทำให้ทีมวิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการรวมช่างเพื่อพัฒนาเครื่องมือที่มีขนาดเล็กต้นทุนต่ำ เหมาะสำหรับใช้งานในครัวเรือน เพื่อสนับสนุนการทำงานของชาวนาสูงอายุ โดยได้ตระเวนค้นหาช่างที่มีแนวคิดตรงกัน คือ เป็นช่างที่มีตระหนักถึงปัญหาด้านการผูกขาดเครื่องมือของบริษัทเครื่องจักรกลการเกษตรขนาดใหญ่ กระตือรือร้นในการพัฒนาเครื่องมือใหม่ที่ช่วยแก้ไขปัญหของชาวนา ที่สำคัญต้องมีแนวความคิดที่จะเผยแพร่ความรู้และเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นสู่สาธารณะ จากการลงพื้นที่เพื่อค้นหาและชักชวนช่างเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ผลปรากฏว่ามีช่างที่สนใจเข้าร่วมมาเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาเครื่องมือร่วมกัน จำนวน 15 คน กระจายตัวอยู่ใน 5 จังหวัด ได้แก่ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ มุกดาหาร นครพนม ยโสธร

■ ปัจจัยเอื้อที่ทำให้เกิดเครือข่ายช่างชาวนา

จากเวทีสรุปบทเรียนการทำงานของโครงการวิจัยพบว่าตัวช่างเองก็มีข้อจำกัด คือ การที่ต้องอยู่แต่กับหน้างานของตนเองที่ต้องซ่อมแซม ดัดแปลง ปรับแก้ เครื่องมือที่ลูกค้ามาว่าจ้าง ไม่ค่อยมีโอกาหรือเวลาในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากภายนอกดังนั้นพอทีมวิจัยได้เข้าไปชักชวนและจากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันทำให้ช่างได้มีโอกาสในการพบปะกับช่างคนอื่นๆที่มีความถนัดหรือเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่แตกต่างกัน

นำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้และพัฒนาต่อยอดเครื่องมือที่แต่ละคนมีอยู่ ดังนั้นทีมวิจัยจึงสรุปร่วมกันว่า สาเหตุปัจจัยที่ทำให้ช่างตัดสินใจเข้าร่วมเป็นเครือข่ายช่างชาวนามีปัจจัยหลักๆดังต่อไปนี้

- 1) **โอกาสในการเรียนรู้** เนื่องจากข้อจำกัดของช่างที่มีภาระงานหน้าร้านจนไม่ค่อยมีโอกาสดูออกไปพบปะแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาเพิ่มเติมความรู้ แต่จากการดำเนินงานของโครงการวิจัยที่มีกระบวนการในการชักชวนและสร้างเวทีให้ช่างแต่ละคนที่อยู่ต่างภูมิลำเนามาพบปะกัน ทำความรู้จักกัน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การระดมความคิดในการพัฒนาต่อยอดเครื่องมือที่มีอยู่ ซึ่งเสียงสะท้อนของช่างบอกว่าการที่มีเวทีร่วมกันของช่างทำให้เกิดแนวความคิดหรือเทคนิคใหม่ๆในการพัฒนาต่อยอดเครื่องมือของตนเอง ในแง่มุมที่ต่างออกไปจากแนวที่ตนเองถนัด นอกจากการพัฒนาต่อยอดเครื่องมือของตนเองแล้ว เวทีพบปะแลกเปลี่ยนของเครือข่ายช่างชาวนายังได้มีข้อตกลงในการพัฒนาเครื่องมือใหม่ร่วมกัน โดยจะพัฒนารถเกี่ยวนวดข้าวโดยใช้รถไถนาเดินตามเป็นเครื่องต้นกำลัง เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ชาวนามีอยู่แล้วแทบทุกครัวเรือน เพื่อให้ชาวนาได้เข้าถึงเครื่องมือที่ราคาถูก เป็นช่องทางในการลดต้นทุนของชาวนาอีกทางหนึ่ง
- 2) **โอกาสในการแสดงแสดงผลงานของตนเองให้เป็นที่รู้จัก** นอกจากเวทีพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันแล้ว โอกาสที่จะได้แสดงผลงานของตนเองให้เป็นที่รู้จักก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นความคาดหวังและความต้องการของช่าง โดยเมื่อมีเวทีพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างช่าง ทำให้ช่างได้รู้จักกัน ได้รู้ว่าใครมีความถนัดหรือมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องใด และมีเครื่องมืออะไรบ้าง ซึ่งนอกจากการออกความคิดเห็นในการพัฒนาต่อยอดเครื่องมือระหว่างกันแล้ว ช่างยังได้มีการช่วยประชาสัมพันธ์เครื่องมือของกันและกันอีกด้วย รวมทั้งข้อเสนอของช่างในเวทีรวมช่างที่จัดขึ้นในวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2560 ณ แปลงนา นายเริ่ม ชูรัตน์ บ้านโนนยาง ตำบลกำแพง อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร ซึ่งมีข้อเสนอว่าอยากให้มีเวทีจัดแสดงเครื่องมือของช่างเพื่อทำเสนอเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยช่างชาวนาสู่สาธารณะ โดยคาดหวังให้เกิดการยอมรับเครื่องมือของช่างชาวนา และเกิดการพัฒนาต่อยอดเครื่องมือที่ตอบโจทย์ความต้องการของชาวนาให้ได้มากที่สุด

■ เงื่อนไขปัจจัยในการรวมกลุ่มของช่างชาวนาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง

การรวมกลุ่มในนามเครือข่ายช่างชาวนา เพื่อให้สามารถดำเนินการไปตามเป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้ โดยทีมวิจัยได้กำหนดเงื่อนไขปัจจัยหลักๆ ดังนี้

ช่างที่มีภูมิลำเนาต่างกัน เนื่องจากช่างที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม คือ มีการพัฒนาเครื่องมือที่สนับสนุนการผลิตของชาวนารายย่อย และมีแนวความคิดในการแบ่งปันความรู้สู่สาธารณะ ไม่ได้อยู่รวมกันอยู่ในขอบเขตของ ชุมชน ตำบล อำเภอหรือจังหวัดเดียวกัน หากแต่กระจายตัวกันอยู่ในภาคอีสานตอนกลาง ดังนั้นรูปแบบการรวมตัวที่เหมาะสมกับเครือข่ายช่างชาวนาจะต้องครอบคลุมสมาชิกในกลุ่มที่มีภูมิลำเนาต่างกัน และออกแบบการทำงานให้เกิดความคล่องตัวและสอดคล้องกับบริบทของช่างแต่ละพื้นที่

หน่วยงานรัฐยอมรับและให้การสนับสนุน การรวมกลุ่มของเครือข่ายช่างชาวนาในลักษณะนี้ ถือเป็นกลุ่มแรกๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการร่วมกันพัฒนาเครื่องมือที่สนับสนุนการผลิตของชาวนาในราคาถูก

ชาวนาเข้าถึงง่าย โดยการทำงานเพื่อการกระจายเครื่องมือจะเป็นในลักษณะการสร้างโอกาสให้ช่างได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคนิค และแนวคิดในการพัฒนาเครื่องมือ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยช่างชาวนาเป็นที่รับรู้แก่สาธารณะ เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเพื่อให้ขบวนการช่างชาวนามีการขับเคลื่อนงานได้อย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

เข้าถึงสิทธิในการพัฒนาและเป็นเจ้าของเครื่องมือ เนื่องจากเครือข่ายช่างชาวนาเป็นกลุ่มที่จะมีเป้าหมายในการผลิตและจำหน่ายเครื่องมือและเทคโนโลยีการผลิต ที่สำคัญคือต้องการให้ความรู้และเทคโนโลยีนั้นๆเป็นของชาวนา ดังนั้นเพื่อป้องกันการผูกขาด ผลิตภัณฑ์หรือเทคโนโลยีของเครือข่ายช่างชาวนาจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองทางกฎหมาย ในลักษณะที่ให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณะ ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดนำไปจดลิขสิทธิ์ครอบครองไว้แต่ผู้หนึ่งผู้เดียว

■ กระบวนการสร้างเครือข่ายช่างนา

การสร้างเครือข่ายช่างนา ได้เริ่มต้นจากการดำเนินงานวิจัยโครงการวิจัย การสร้างเครือข่ายช่างชาวนาเพื่อพัฒนานวัตกรรมเชิงเทคโนโลยีการผลิตสำหรับชาวนาสูงอายุในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ในปี พ.ศ. 2558 โดยสำรวจข้อมูลช่างและชาวนาที่มีทักษะเชิงช่างโดยการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่างๆ การลงพื้นที่ การทำความเข้าใจ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ การสรุปงาน ไปจนถึงการจัดแสดงผลงานช่างร่วมกัน ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กระบวนการที่ 1 การกำหนดคุณสมบัติของช่าง ช่างที่มีการคิดค้นพัฒนานวัตกรรมในการผลิตมีอยู่หลากหลาย ซึ่งแต่ละคนมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน มีทั้งคนที่พร้อมจะแบ่งปันองค์ความรู้สู่สาธารณะ หรือคนที่อยากจะจดลิขสิทธิ์เป็นเจ้าของไว้แต่เพียงผู้เดียวโดยไม่คำนึงถึงการแบ่งปัน ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องที่ผิด เพียงแต่ไม่ใช่แนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่างช่างชาวนาตามเป้าหมายสูงสุดของโครงการวิจัยครั้งนี้ ด้วยเหตุนี้ทีมวิจัยจำเป็นต้องกำหนดคุณสมบัติของช่างและชาวนาที่มีทักษะเชิงช่างในการเลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาข้อมูลและร่วมกันสร้างเครือข่าย “ช่างชาวนา” ที่จะพัฒนานวัตกรรมเชิงเทคโนโลยีที่มีความเหมาะสมกับชาวนา โดยกำหนดคุณสมบัติไว้ ดังนี้ “เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีการพัฒนาเครื่องมือเทคโนโลยีในการผลิตอยู่ก่อนแล้ว ทั้งประดิษฐ์ขึ้นมาเอง หรือดัดแปลงมาจากเครื่องอื่น ที่สำคัญต้องพร้อมที่จะแบ่งปันความรู้เพื่อเป็นวิทยาทานแก่สังคม”

กระบวนการที่ 2 การสืบค้นข้อมูลแหล่งที่อยู่ของช่าง เนื่องจากการกำหนดคุณสมบัติข้างต้น ทีมวิจัยจึงต้องใช้ช่องทางในการสืบค้นข้อมูลที่หลากหลาย ดังนี้ 1)การไปสอบถามข้อมูลจากช่างทั่วไป หรือเกษตรกรผู้ใช้นวัตกรรมที่ในหมู่บ้านของทีมวิจัยเองและหมู่บ้านใกล้เคียง 2)การสอบถามข้อมูลไปยังกลุ่มเกษตรกรที่เป็นเครือข่ายในจังหวัดต่างๆ 3)สอบถามข้อมูลจากเครือข่ายพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาโครงการวิจัย 4) สอบถามข้อมูลจากช่างผู้เป็นบุคคลเป้าหมายที่ทีมวิจัยไปเก็บข้อมูล และ 5) ให้เยาวชนลูกหลานช่วยสืบค้นข้อมูลจากในสื่อ Social online อาทิ you tube, face book , group line เป็นต้น

กระบวนการที่ 3 การประสานงานเบื้องต้น หลังจากสืบค้นข้อมูลแหล่งที่อยู่ของเป้าหมายจนทราบช่องทางการติดต่อที่เป็นเบอร์โทรศัพท์ ทีมวิจัยก็จะดำเนินการประสานงานทางโทรศัพท์ โดยเริ่มจากการแนะนำตนเอง แนะนำโครงการ พอสังเขป จากนั้นก็สอบถามถึงเครื่องมือที่เป้าหมายครอบครอง เช่น เครื่องมือ

มีกีชนิด ได้ประดิษฐ์ขึ้นเองหรือไม่ เป็นต้น จากนั้น ทีมวิจัยจะสอบถามถึงความสนใจของเป้าหมาย ว่าพร้อมจะแบ่งปันความรู้ ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ สุดท้ายก็จะร่วมกันนัดหมายกำหนดวันที่ เวลา และสถานที่ ในการลงพื้นที่

กระบวนการที่ 4 การลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเชิงลึก ในการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเชิงลึกที่ทีมวิจัยได้มีการเตรียมเนื้อหาในการทำความเข้าใจกันก่อน เนื่องจากต่างฝ่ายต่างไม่รู้จักกันมาก่อน และไม่รู้จักวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด ซึ่งอาจทำให้เกิดความคลางแคลงใจขึ้นได้ ดังนั้นการพูดคุยทำความเข้าใจเบื้องต้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ทีมวิจัยจะเริ่มจากการแนะนำตัวทีมวิจัยและผู้เข้าร่วม ว่าใครมาจากไหน มาเพื่ออะไร หลังจากนั้นก็นำสภว. พร้อมกับแนะนำโครงการวิจัยที่กำลังศึกษาอยู่ ถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษา และเป้าหมายสูงสุดของทีมวิจัยที่ต้องการจะเชื่อมโยงช่างและชาวนาที่มีทักษะเชิงช่างในภาคอีสานตอนกลางเป็นเครือข่ายที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลองค์ความรู้ รวมทั้งการพัฒนานวัตกรรมในการผลิตที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้กับชาวนา เพื่อให้ช่างได้ทราบข้อมูลโดยละเอียด และนำเอาไปประกอบการตัดสินใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ซึ่งการพูดคุยทำความเข้าใจอย่างละเอียดของทีมวิจัยกับช่างที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูลนั้นจะช่วยลดความคลางแคลงใจของช่างในข้อกังวลที่จะถูกลอก หรือ เด็ดยอดนวัตกรรมของตนเอง จากนั้นทีมวิจัยก็ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ด้วยการสนทนาที่เป็นกันเอง ดูการสาธิตการใช้เครื่องมือจากช่างผู้เป็นเป้าหมาย รวมไปถึงทดลองใช้เครื่องมือด้วยตนเอง สุดท้าย ทีมวิจัยจะขอคำแนะนำว่ามีช่างที่รู้จักและอยากให้ทีมวิจัยเดินทางไปศึกษาข้อมูลและชักชวนมาร่วมเครือข่ายอีกหรือไม่ ซึ่งจากคำแนะนำของช่างที่ทีมวิจัยลงไปศึกษาข้อมูลทำให้มีข้อมูลช่างชาวนาในการลงไปศึกษาข้อมูลและชักชวนเข้ามาเป็นเครือข่ายช่างชาวนาเพิ่มขึ้นหลายคน

กระบวนการที่ 5 เวทีรวมช่างชาวนา หลังจากทีมวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลเสร็จแล้ว ก็มีการจัดเวทีสรุปข้อมูลงานวิจัย เพื่อประมวลสรุปข้อมูลที่ได้มาจากการลงพื้นที่ ออกแบบการจัดเก็บเนื้อหาให้เป็นระบบ ซึ่งพบว่า มีข้อมูลที่น่าสนใจอย่างมาก ช่างและเครื่องมือแต่ละอย่างล้วนมีเอกลักษณ์และความเป็นจุดเด่นเฉพาะที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้จึงได้จัดเวที “รวมช่างชาวนา” ขึ้น เพื่อ เชิญช่างชาวนาที่ทีมวิจัยลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลในแต่ละพื้นที่มาพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และนวัตกรรมของแต่ละคน พูดคุยถึงปัญหาและสถานการณ์ด้านการผลิตในปัจจุบัน นำเสนอแนวคิดในการพัฒนาเครื่องมือ จนเกิดการจับกลุ่มย่อย ของช่างที่สนใจที่จะพัฒนาเครื่องมือชนิดเดียวกันรวมทั้งได้ร่วมกันประกาศเจตนารมณ์ เป็น “เครือข่ายช่างชาวนา” และร่วมกันวางแผนทางแนวทางการทำงานร่วมกันในฐานะเครือข่ายช่างชาวนาต่อไปในอนาคต

■ คุณสมบัติของช่าง

จากการลงพื้นที่สำรวจและรวบรวมช่างชาวนาและชักชวนเข้ามาเป็นเครือข่ายฯ ในการพัฒนานวัตกรรมการผลิต ทีมวิจัยสามารถสรุปคุณสมบัติของช่างที่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมการผลิตของชาวนา โดย แบ่งเป็นประเด็นหลักๆได้ดังนี้

ด้านแนวคิด คือต้องมีแนวคิดเอื้อประโยชน์ต่อชาวนา มีจรรยาบรรณ ไม่หวังวิชา ต้องการเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ มีใจพร้อมสำหรับการพัฒนา พร้อมทุ่มเท เสียสละเวลา ยึดถือผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และมีความรับผิดชอบ

ด้านทักษะ จากการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน จะเห็นว่า ช่างส่วนใหญ่จะมีทักษะในด้านช่างยนต์ ช่างโลหะ มีทักษะในการซ่อมสร้าง มีฝีมือในการออกแบบ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความคิดนอกกรอบ ชื่นชอบการประดิษฐ์คิดค้น เรียนรู้จากการปฏิบัติ พร้อมทั้งจะทดลองสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ

■ ข้อมูลของช่างชาวนา

จากการลงพื้นที่หลายจังหวัดในเขตภาคอีสานตอนกลางเพื่อสำรวจรวบรวมช่างที่มีคุณสมบัติการตรงตามเงื่อนไข คือ 1) มีการพัฒนาเครื่องมือที่สนับสนุนการผลิตของชาวนา 2) มีแนวความคิดในการแบ่งปันความรู้ และต้องการเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ ทีมวิจัยได้ค้นพบช่างที่มีคุณสมบัติตรงตามความต้องการจำนวน 8 คน ซึ่งมีความชำนาญและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านแตกต่างกันออกไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. นายอำพล ศรีสุข (ช่างอำพล) อาศัยอยู่บ้านดงเมืองน้อย ตำบลดงเมือง อำเภอยางสีสุราช จังหวัดมหาสารคาม เคยประกอบกิจการรับจ้างเกี่ยวนวดข้าว และซ่อมบำรุงรถเกี่ยวนวดด้วยตนเอง ปัจจุบันเปิดกิจการโรงกลึงเหล็ก และรับพ่นสี จากประสบการณ์ทำให้มีความชำนาญ ในด้านช่างยนต์และช่างโลหะ มีแนวคิดริเริ่มในการสร้างเครื่องมือ จากที่ตนเองมีสวนพุทธรักษาขนาด 10 ไร่ ซึ่งจำเป็นต้องตัดแต่งกิ่งไม้ ทำให้มีกิ่งไม้ที่ต้องทิ้งเป็นจำนวนมาก เมื่อนำไปเผาถ่าน ก็จะได้เพียงผงถ่านเป็นจำนวนมาก จึงคิดริเริ่มสร้างเครื่องอัดถ่าน เพื่อสร้างมูลค่าจากสิ่งเหลือใช้ เป็นการสร้างรายได้ จากเศษผงถ่านที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ จนนำไปสู่การสร้างเครื่องอัดถ่าน นอกจากนี้ ยังได้สร้างเครื่องบดหญ้า และถังไซโลที่สามารถผสมอาหารสัตว์และบดถ่านให้ละเอียดในเครื่องเดียว

2.นายสมาน ชัยนิคม (ช่างสมาน) อาศัยอยู่ที่บ้านกุดอ้อ ตำบลลำพาน อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอาชีพเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง เช่น บ้าน วัด ในชุมชน เป็นต้น จากประสบการณ์ในการทำงานทำให้มีความชำนาญ ในด้านช่างก่อสร้าง (งานโลหะ/งานไม้/งานปูน) โลหะ มีแนวคิดริเริ่มในการสร้างเครื่องมือ จากความต้องการพึ่งพาตนเอง สร้างเครื่องมือที่เหมาะสมกับชาวบ้านรายย่อย ราคาถูก มีความซับซ้อนน้อย ชาวนาสามารถซ่อมบำรุงเองได้ ซึ่งเครื่องมือที่สร้างได้ ได้แก่ 1) เครื่องนวดข้าวขนาดเล็ก 2) เครื่องทำความสะอาดข้าวเปลือก

3.นายธีระศาสตร์ สีวะโสภะ (ช่างถัง) อาศัยอยู่ที่ ตำบลคำเตย อำเภอไทยเจริญ จังหวัดยโสธร เป็นวิศวกรที่เคยทำงานให้บริษัทเอกชน จบการศึกษา ป.ตรี ในด้านช่างกลโรงงาน สาขาเทคนิคการผลิต ปัจจุบันกลับมาประกอบกิจการอุไรโรงกลึง อยู่ที่บ้านเกิด มีแนวคิดริเริ่มในการสร้างเครื่องมือ ที่ลดเวลาและลดแรงงาน เนื่องจากตนเองได้ไปศึกษา และทำงาน ในที่ต่างถิ่นเป็นเวลานาน การกลับมาบ้านเกิดโดยต้องทำนาให้ครอบครัวจึงเป็นเรื่องยาก ต่อมานายฤทธิศักดิ์ คุณุ (ช่างโต) ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกของทีมวิจัย โครงการวิจัย : การค้นหาองค์ความรู้และเครื่องมือในการหยอดข้าวให้มีประสิทธิภาพสูง และเหมาะสมกับระบบนิเวศน์และชาวนาใน พื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง ได้ชักชวนให้มาเข้าร่วมการประชุมพัฒนาเครื่องมือ ของเครือข่ายช่างชาวนา จากการแลกเปลี่ยนทำให้เกิดความคิดที่จะสร้างเครื่องมือ ที่หนุนเสริมการทำนาหยอด ซึ่งได้แก่ เครื่องจำกัดหญ้า (เครือข่ายช่าง)

4.นายธนธร วงศ์กระจ่าง (ช่างแอ็ด) อาศัยอยู่ที่ ตำบลนิคมคำสร้อย อำเภอนิคมน้ำอูน จังหวัดมุกดาหาร จบการศึกษา ป. 7 ในอดีตเคยทำงานที่โรงงานน้ำตาลสหเรือง ในแผนกซ่อมบำรุง ซึ่งต้องทำหน้าที่ซ่อมรถสิบล้อ รถตักอ้อย ปัจจุบันทำงานภาคประชาสังคม เป็นวิทยากรเครือข่ายพลังงานทางเลือก ของจังหวัดมุกดาหาร จากประสบการณ์ในการทำงานทำให้มีความชำนาญ ในด้านช่างยนต์,ช่างโลหะ และช่างไฟฟ้า แนวคิดริเริ่มในการสร้างเครื่องมือจากลดต้นทุนในการซื้อเครื่องมือ จึงสร้างเครื่องมือเอง จากวัสดุที่มีราคาถูก มีความซับซ้อนน้อย สามารถซ่อมเองได้ ซึ่งเครื่องมือที่สร้างได้ ได้แก่ 1) เครื่องข้าวแบบตีดินเผา (รุ่นต้นแบบ) 2) เครื่องหยอดข้าว แบบทั้งนาตาม และนาแห้ง 3) ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ 4) เตอบพลังงานแสงอาทิตย์

5.นายสุรินทร์ นันทวงศ์ (ช่างต๋อย) อาศัยอยู่ที่ บ้านโคกพะทาย ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม ในอดีตเปิดกิจการซ่อมรถจักรยานยนต์ ทำให้มีความชำนาญในด้านช่างยนต์ และช่างโลหะ ปัจจุบันประกอบกิจการโรงงานผลิตรถจักรยานสามล้อนั่งขับ แนวคิดริเริ่มในการสร้างเครื่องมือ จากสุขภาพร่างกายที่เจ็บป่วยในด้านการเดินทางเหนื่อยใจ จากการสูดควันท่อไอเสียจากรถจักรยานยนต์ตาม จึงได้สร้างเครื่องมือที่ติดตั้งเครื่องกำลังไว้ด้านหลัง ให้ตนเองได้ใช้ ชื่อว่า รถจักรยานสามล้อ อเนกประสงค์

6.นายบุญส่ง หล่อเหลา อาศัยอยู่ที่ บ้านบุงคล้า ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมืองมหาสารคาม เป็นเกษตรกร ที่ประกอบกิจการรับจ้างเกี่ยวนวดข้าว และซ่อมบำรุงรถเกี่ยวนวดด้วยตนเอง จากประสบการณ์ในการทำงานทำให้มีความชำนาญ ในด้านช่างยนต์,ช่างโลหะ มีแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ จากความต้องการลดต้นทุนในการทำนา ด้วยการต้องการพึ่งพาตนเอง ประดิษฐ์ สร้าง และซ่อมแซม เครื่องมือเอง ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่ให้ต้นทุนในการทำนาสูงขึ้น มีเครื่องมือที่สร้าง ได้แก่ 1)เครื่องพ่นควันไล่ยุงจากน้ำยาสมุนไพร 2) ชุดอุปกรณ์สำหรับพับเหล็ก 3) อุปกรณ์สำหรับเตรียมดิน(เครื่องตีเทือก)

7.นายจิระพงศ์ จันได (ช่างแจ๊ค) อาศัยอยู่ที่ บ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร ในอดีตเคยทำงานที่ศูนย์ซ่อมรถจักรยานยนต์ ทำให้มีความชำนาญในด้านช่างยนต์ และช่างโลหะ ปัจจุบันเปิดกิจการซ่อมรถ แนวคิดริเริ่มในการสร้างเครื่องมือ จากการชื่นชอบในการประดิษฐ์ สร้างสรรค์ ด้วยความต้องการแก้ปัญหาหวัชพืชในร่องไร่นาสำปะหลัง จึงได้สร้างเครื่องมือจากวัสดุที่มีในอุ้มอ้อมมอเตอร์ไซด์ของตน จึงได้สร้าง “รถไถนาเดินตามขนาดเล็ก” ที่มีขนาดเหมาะสมกับร่องไร่นาสำปะหลัง และจากการเข้า

ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ กับเครื่องข่ายช่างชาวนา ทำให้เกิดแนวความคิดในการสร้าง “เครื่องกำจัดหญ้า ช่างแจ๊ค” ในเวลาต่อมา

8.นายชัยเกษม วรฤทธิ์ อาศัยอยู่ที่ บ้านโนนยาง ตำบลก้ามแมต อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เคยเข้ารับอบรมจาก สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน และเคยเปิดกิจการซ่อมรถจักรยานยนต์ ทำให้มีความชำนาญในช่างโลหะ แนวคิดริเริ่มจากความต้องการพึ่งตนเอง จึงได้การสร้างเครื่องมือที่ช่วยลดเวลา และแรงงาน จากวัสดุเหลือใช้ ซึ่งเครื่องที่สร้างได้แก่ 1) เครื่องมือตีตารางจุดปักดำ 2) ปั่นหญ้า 3) เครื่องหยอดข้าว พ่อชัยเกษม

2. ทางเลือกในการรวมกลุ่มของช่างชาวนา

จากการรวมกลุ่มของเครื่องข่ายช่างชาวนา นำมาซึ่งการศึกษาวิจัยแสวงหาแนวทางการตั้ง “องค์กร” ในระดับที่ชาวบ้าน ชาวนา และช่างชาวนา สามารถบริหารจัดการตนเองรู้จักการบริหารสิทธิทางปัญญา และการบริหารจัดการรายได้ ที่สมดุลกับการสร้างประโยชน์สาธารณะให้สังคมชาวนาได้เข้าถึงเครื่องมือที่เหมาะสม ดังนี้ ทีมวิจัยจึงได้ศึกษาการเป็นองค์กรในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

■ วิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน เป็นการประกอบกิจการของชุมชนในการจัดการผลผลิต ทรัพยากรและทุนต่าง ๆ รวมถึงกระบวนการคิด การบริหารจัดการโดยใช้ภูมิปัญญาของคนในชุมชน ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเอง สร้างรายได้ สวัสดิการ ความมั่นคงให้แก่ครอบครัวและชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นประโยชน์ทางสังคมของชุมชนมากกว่าการแสวงหากำไรสูงสุด

ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีบทบาทภารกิจในการรับจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนรวมถึงการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนากิจการของวิสาหกิจชุมชน

กฎหมาย /ระเบียบที่เกี่ยวข้องในการจดทะเบียน

- 1) พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548
- 2) ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ว่าด้วยการรับจดทะเบียนและการเพิกถอนทะเบียนวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548
- 3) ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เรื่อง คุณสมบัติและหลักเกณฑ์ของ วิสาหกิจชุมชน

คุณสมบัติและลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

- 1) เป็นกิจการที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชน
- 2) เป็นกิจการที่ดำเนินการหรือประสงค์จะดำเนินการร่วมกันในชุมชน โดยคณะบุคคลที่เป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคล และประกอบด้วยสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในชุมชนไม่น้อยกว่า 7 คน โดยบุคคลดังกล่าวต้องไม่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน
- 3) เป็นกิจการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพึ่งพาตนเองและเพื่อประโยชน์สุขของคนในชุมชน
- 4) เป็นกิจการที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

คุณสมบัติและลักษณะของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

- 1) ต้องประกอบด้วยวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่ 2 วิสาหกิจชุมชนขึ้นไปมารวมตัวกัน
- 2) มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย
- 3) ต้องมีข้อบังคับในการบริหารจัดการของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน
- 4) อาจมีบุคคลภายนอกมาร่วมดำเนินการ

สถานที่ยื่นคำขอจดทะเบียน

- 1) สำนักงานเกษตรอำเภอ /กิ่งอำเภอ หรือสำนักงานเกษตรเขต (ใน กทม.)
- 2) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล หรือประจำแขวง (ใน กทม.) โดยยื่นในวัน และเวลาราชการ

นายทะเบียน

คือ เกษตรอำเภอ หรือผู้รักษาราชการแทนเกษตรอำเภอ ทำหน้าที่นายทะเบียน

■ สหกรณ์

ความหมายของสหกรณ์

สหกรณ์ คือ "องค์การของบรรดาบุคคล ซึ่งรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจในการดำเนินวิสาหกิจที่พวกเขาเป็นเจ้าของร่วมกัน และควบคุมตามหลักประชาธิปไตย เพื่อสนองความต้องการ (อันจำเป็น) และความหวังร่วมกันทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม"

บทนิยามของคำ "สหกรณ์" (แก้ไขใหม่)

สหกรณ์เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมที่สมาชิกร่วมกันจัดตั้งขึ้นด้วยการลงหุ้นร่วมกัน จัดการร่วมกันในการผลิต การจำหน่ายสินค้า หรือบริการตามความต้องการหรือผลประโยชน์อย่าง

เดียวกันของบรรดาสมาชิก สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิ์ออกเสียงได้หนึ่งเสียงในการบริหารสหกรณ์ โดยไม่ขึ้นกับจำนวนหุ้นที่ถืออยู่ เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์โคนม, (กฎ) คณะบุคคล ซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์.

หมายเหตุ จากหนังสือราชบัณฑิตยสถาน ที่ รธ 0004/800 ลงวันที่ 21 มีนาคม 2550

ประเภทสหกรณ์

1) สหกรณ์การเกษตร

สหกรณ์การเกษตร คือ สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ผู้มีอาชีพทางการเกษตร รวมกันจัด ตั้งขึ้น และจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลต่อนายทะเบียนสหกรณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกดำเนินกิจการร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพของสมาชิก และช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของสมาชิกให้ดีขึ้น

ความเป็นมา

สหกรณ์การเกษตรแห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2459 ชื่อว่า สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์ การเกษตรชนิดไม่จำกัด มีขนาดเล็กในระดับหมู่บ้านตั้งขึ้นในหมู่เกษตรกรที่มี รายได้ต่ำและมีหนี้สินมากมีสมาชิกแรกตั้ง จำนวน 16 คน ทุนดำเนินงาน จำนวน 3,080 บาท เป็นค่าธรรมเนียมแรกเข้า จำนวน 80 บาท และเป็นทุนจากการกู้แบงก์สยามกัมมาจล (ธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน) จำนวน 3,000 บาท

วัตถุประสงค์

สหกรณ์การเกษตรดำเนินธุรกิจแบบเอกประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินธุรกิจร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือส่วนรวมโดยใช้หลักคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามตามพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกและส่วนรวมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

ทำให้สมาชิกมีปัจจัยการผลิตเพิ่มขึ้น จากการกู้เงินสหกรณ์ในอัตราดอกเบี้ยต่ำมาประกอบอาชีพ ทำให้มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือมีที่ดินทำกินมากกว่าเดิม ทั้งในรับความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต ตั้งแต่การใช้พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การใช้ปุ๋ย การใช้ยางปราบศัตรูพืชการเก็บรักษาผลผลิตอย่างมีคุณภาพ ผลผลิต ที่ได้จึงเป็นไปตามความต้องการของตลาด ส่งผลให้สหกรณ์และบุคคลในครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการอนามัย

2) สหกรณ์ออมทรัพย์

สถาบันการเงินแบบหนึ่งที่มีสมาชิกเป็นบุคคลซึ่งมีอาชีพอย่างเดียวกันหรือที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ และให้กู้ยืมเมื่อเกิดความจำเป็นหรือเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์นอกวงและได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์สามารถกู้ยืมเงินได้เมื่อเกิดความจำเป็นตาม หลักการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความ

เป็นมา สหกรณ์ออมทรัพย์แห่งแรกในประเทศไทย จัดตั้งขึ้นในหมู่ข้าราชการสหกรณ์และพนักงานธนาคารเพื่อการสหกรณ์ จดทะเบียนเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2492 คือ สหกรณ์ข้าราชการสหกรณ์ จำกัดสินใช้ และได้แพร่หลายไปในหน่วยงานของรัฐและเอกชนทั่วประเทศ ส่วนสหกรณ์ ออมทรัพย์ ในชุมชนแห่งแรก คือ สหกรณ์เครดิตยูเนียนแม่มูล จำกัด จดทะเบียนเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2522

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์ โดยการรับฝากเงินและให้ผลตอบแทน ในรูป ของดอกเบี้ยอัตราเดียวกับธนาคารพาณิชย์ และโดยการถือหุ้นหัก ณ ที่จ่าย เป็นรายเดือน แต่ไม่เกิน 1 ใน 5 ของหุ้นทั้งหมด เมื่อสิ้นปีทางบัญชีต้อง จ่ายเงินปันผลค่าหุ้นให้แก่สมาชิกในอัตราที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งให้บริการด้านเงินกู้แก่สมาชิกตามความจำเป็น

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

เป็นแหล่งเงินฝากและเงินกู้ของสมาชิก ทำให้สมาชิกรู้จักเก็บออมเงิน และไม่ต้องไปกู้เงินนอกระบบ ทำให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคงขึ้น

3) สหกรณ์ประมง

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่ชาวประมง เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ซึ่งชาวประมงแต่ละคนไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ตามลำพัง บุคคลเหล่านี้จึงรวมกันโดยยึดหลักการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันความเป็นมา สหกรณ์ประมงแห่งแรกได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2492 ชื่อว่าสหกรณ์ประมงพิษณุโลกจำกัด ในท้องที่ลำคลองกระบังโป่งนก อำเภอพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นสหกรณ์ประมงประเภทน้ำจืด มีสมาชิกแรกตั้ง จำนวน 54 คนดำเนินการจัดสรรที่ทำกิน การจำหน่าย การแปรรูป และขออนุญาตสัมปทานให้สมาชิกจับสัตว์น้ำได้โดยสะดวก

วัตถุประสงค์

สหกรณ์ประมงดำเนินการให้ความรู้ทางด้านวิชาการในเรื่องการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสม และมีคุณภาพในการเพาะเลี้ยง การเก็บรักษาและการแปรรูปสัตว์น้ำแก่สมาชิก รวมทั้งให้ความช่วยเหลือทางด้านธุรกิจการประมงคือ การจัดหาเงินทุนให้สมาชิกกู้ไปลงทุนประกอบอาชีพ การจัดหาวัสดุการประมงมาจำหน่ายการจัดจำหน่ายสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ การรับฝากเงินและสงเคราะห์สมาชิกเมื่อประสบภัยพิบัติ

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

ทำให้สมาชิกมีแหล่งเงินกู้ที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำมาลงทุนประกอบอาชีพ ชื่อวัสดุอุปกรณ์และสิ่งของจำเป็นที่สหกรณ์นำมาจำหน่ายในราคาที่เป็นธรรม เมื่อมีผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์สหกรณ์จะรวบรวมขายให้ในราคาที่สูงขึ้น บริการรับฝากเงินเพื่อความสะดวก ปลอดภัยให้แก่สมาชิก และสมาชิกจะได้รับการศึกษาอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพการประมง ตามหลักวิชาการแผนใหม่ให้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและปริมาณตรงกับความต้องการของตลาด รวมถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของทุกคนตามหลักการและวิธีการสหกรณ์

4) สหกรณ์ร้านค้า

สหกรณ์ที่มีผู้บริโภครวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อจัดหาสินค้า เครื่องอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายแก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป โดยจดทะเบียนตามกฎหมายสหกรณ์ในประเภท สหกรณ์ร้านค้า มีสภาพเป็นนิติบุคคลซึ่งสมาชิกผู้ถือหุ้นทุกคนเป็นเจ้าของ สมาชิกลงทุนร่วมกันในสหกรณ์ด้วยความสมัครใจเพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคและเพื่อผดุงฐานะทางเศรษฐกิจของตนและหมู่คณะ ความเป็นมา สหกรณ์ร้านค้า จัดตั้งขึ้นโดยชาวชนบท อำเภอสวน จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ในปีพ.ศ.2480 และได้เลิกล้มไป ต่อมารัฐบาลได้ช่วยเหลือหรือ มีนโยบายที่จะช่วยเหลือด้านการครองชีพให้กับประชาชน โดยการส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าขึ้น ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทุกจังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งสหกรณ์ร้านค้าที่จัดตั้งในเมืองที่ประชาชน หนาแน่นจะประสบความสำเร็จมากกว่าสหกรณ์ร้านค้าที่ตั้งในชนบท

วัตถุประสงค์

สหกรณ์ร้านค้าจะจัดหาสิ่งของและบริการที่สมาชิกมีความต้องการมาจำหน่าย ช่วยจำหน่ายผลิตผล ผลิตภัณฑ์ของสมาชิก ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ทางด้านสหกรณ์ และด้านการค้าให้แก่สมาชิกสหกรณ์ ปลุกจิตสำนึกให้ สมาชิกรู้จักประหยัด ช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมมือและประสานงานกับสหกรณ์และหน่วยงานอื่นทั้งภายในและนอกประเทศ ในอันที่จะเกื้อกูลกันและกัน

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

ทำให้สมาชิกมีสถานที่ซื้อขายสินค้าจำเป็นตามราคาตลาดในชุมชน ซึ่ง เป็นสินค้าที่มีคุณภาพ เทียบตรงในการชั่ง ตวง วัด ตามความต้องการของสมาชิก เมื่อสิ้นปีสหกรณ์มีกำไรสุทธิประจำปี สมาชิกจะได้รับเงินปันผลตาม หุ้น และเงินเฉลี่ยคืนตามส่วนที่ได้ทำธุรกิจกับสหกรณ์ การซื้อขายด้วยเงิน สดสินค้าจะมีราคาที่ถูกกว่าเงินผ่อน ทำให้สมาชิกมีความรอบคอบในการจัดหาสินค้า ราคาถูกมาจำหน่ายเพื่อประโยชน์ ของสมาชิก

5) สหกรณ์นิคม

สหกรณ์การเกษตรในรูปแบบหนึ่ง ที่มีการดำเนินการจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎร การจัดสร้างปัจจัยพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่อยู่อาศัยควบคู่ไปกับการดำเนินการจัดหาสินเชื่อ ปัจจัยการผลิตและสิ่งของที่จำเป็น การแปรรูปการเกษตร การส่งเสริมอาชีพ รวมทั้งกิจการให้บริการสาธารณูปโภคแก่สมาชิก

ความเป็นมา

ได้เริ่มดำเนินงานเป็นแห่งแรกที่อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อปี พ.ศ. 2478 โดยดำเนินการจัดซื้อที่ดินราชพัสดุ จากกระทรวงการคลัง เนื้อที่ 4,109 ไร่เศษ มาจัดสรรให้สมาชิก 69 ครอบครัวในรูปของสหกรณ์การเช่าซื้อที่ดิน ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 ได้จัดตั้งนิคมสหกรณ์ในอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อที่ 7,913 ไร่ และได้จัดสหกรณ์การเช่าที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมสภาพแล้ว ที่อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อปี พ.ศ. 2518 วัตถุประสงค์ เพื่อการจัดนิคม คือ การจัดหาที่ดินมาจัดสรรให้แก่ราษฎรประกอบอาชีพทางการเกษตร ตลอดจนจัดบริการ

ด้านสาธารณูปโภคแก่สมาชิก เพื่อการจัดสหกรณ์ คือ การรวบรวมราษฎรที่รับจัดสรรที่ดิน จัดตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์ งานจัดนิคม เป็นงานที่ดินทำกินให้ราษฎรโดยวิธีการสหกรณ์

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

ทำให้สมาชิกสหกรณ์มีสหกรณ์เป็นสถาบันที่เป็นสื่อกลางในการขอรับบริการต่าง ๆ จากรัฐบาล และเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกในด้านการจัดหาสินเชื่อ การรวมกันซื้อ รวมกันขาย การส่งเสริมการเกษตรและการฝึกอบรม ซึ่งเป็นการเสริมสร้างให้เกิดระบบที่ดีในการจัดการการผลิตและการตลาดโดยสมาชิก เพื่อสมาชิก ในการประกอบอาชีพอย่างมั่นคงจนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

6) สหกรณ์บริการ

สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ โดยมีประชาชนไม่น้อยกว่า 10 คน ที่มีอาชีพอย่างเดียวกัน ได้รับ ความเดือดร้อนในเรื่องเดียวกันรวมตัวกันโดย ยึดหลักการประหยัด การช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในอาชีพต่อไป

ความเป็นมา

สหกรณ์บริการแห่งแรกจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2484 เป็นการรวมตัว กันในกลุ่มผู้มีอาชีพทำร่ม ชื่อ สหกรณ์ผู้ทำร่มบ่อสร้าง จำกัดสินใช้ อยู่ที่ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมา ในปี พ.ศ. 2496 ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์บริการไฟฟ้าหนองแขม จำกัด อำเภอ หนองแขม กรุงเทพมหานคร เป็นสหกรณ์ที่ให้บริการด้านสาธารณูปโภค และในปี พ.ศ. 2497 จัดตั้งสหกรณ์มิตรอัญญา จำกัด ที่ตำบลทุ่งช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และมีสหกรณ์บริการ อีกหลายแบบตามมา เช่น สหกรณ์เคหสถาน สหกรณ์แท็กซี่ สหกรณ์ หัตถกรรมผลิตภัณฑ์ไม้ สหกรณ์ บริการน้ำประปา สหกรณ์ผู้จัดหางาน แห่งประเทศไทย ฯลฯ วัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินธุรกิจด้านการบริการตามรูปแบบของสหกรณ์ ส่งเสริมสวัสดิการ แก่สมาชิกและครอบครัว ส่งเสริมการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกัน และกันในหมู่สมาชิก ร่วมมือกับสหกรณ์อื่นและหน่วยงานอื่นเพื่อความก้าวหน้าของกิจการสหกรณ์

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

สมาชิกมีสหกรณ์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาฝีมือการผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้มีคุณภาพได้มาตรฐานเป็นที่ต้องการของตลาด มีแหล่งรวม ซื้อรวม ขายผลิตภัณฑ์และอุปกรณ์ในการผลิต ผลิตภัณฑ์ ช่วยให้สมาชิกสหกรณ์ ประกอบอาชีพได้ถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อสิ้นปีทางบัญชีถ้า สหกรณ์มี กำไรสุทธิประจำปี สมาชิกสหกรณ์จะได้รับเงินปันผลตามหุ้น และเงิน เฉลี่ยคืนตามส่วนที่ทำธุรกิจกับสหกรณ์

7) สหกรณ์เครดิตยูเนียน

สหกรณ์อเนกประสงค์ ตั้งขึ้นโดยความสมัครใจของสมาชิกที่อยู่ในช่วงสัมพันธ์เดียวกัน เช่น อาศัยในชุมชนเดียวกัน ประกอบอาชีพเดียวกัน หรือในสถานที่เดียวกัน หรือมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อการ

รู้จักช่วยเหลือตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้สมาชิกประหยัดและออม เพื่อการรู้จักช่วยตนเอง เป็นเบื้องต้นและเป็นพื้นฐานในการสร้างความมั่นคงแก่ตนเองและครอบครัว

ความเป็นมา

สหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นอีกสหกรณ์ประเภทหนึ่งตามประกาศกฎกระทรวงกำหนดประเภทของสหกรณ์ที่จะรับจดทะเบียน พ.ศ. 2548 เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2548 เพื่อส่งเสริมให้เกิดการรวมคนเพื่อทำกิจกรรมเรื่องการออมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ในประเทศไทยได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มขึ้นแห่งแรกเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2508 " กลุ่มเครดิตยูเนียนแห่งศูนย์กลางเทวา " และได้แพร่ขยายการจัดตั้งสหกรณ์และกลุ่มเครดิตยูเนียนทั่วประเทศไทยขึ้นเป็นจำนวนมากภายใต้ปรัชญาและอุดมการณ์สหกรณ์เครดิตยูเนียน ที่มุ่งจะพัฒนาคนให้ช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการและวิธีการสหกรณ์ รวมทั้งเพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ

1. เป็นคนรู้จักประหยัดและออม สหกรณ์เครดิตยูเนียนจัดตั้งในชุมชนของสมาชิก สมาชิกของสหกรณ์จึงมีที่สะสมเงินที่สะดวกและรวดเร็วไม่ต้องเสียเวลาในการเดินทางไปฝากเงินที่ไกล ๆ แม้มีเงินจำนวนน้อยหรือมากก็ตาม สมาชิกก็สามารถที่จะสะสมได้
2. ช่วยแก้ไขปัญหาการเงิน เมื่อสมาชิกมีความเดือดร้อนหรือความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงิน สมาชิกมีสิทธิที่จะขอกู้เงินจากสหกรณ์ได้ในอัตราดอกเบี้ยที่เป็นธรรม
3. สร้างความมั่นคงแก่สมาชิกและครอบครัว สหกรณ์เครดิตยูเนียนแต่ละแห่งจะจัดให้มีบริการในรูปแบบต่าง ๆ แล้วแต่ความต้องการของสมาชิกและเงินทุนที่สหกรณ์มีอยู่ ซึ่งมีส่วนสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัวและสมาชิก
4. สามารถพัฒนาชุมชนและสังคม กิจกรรมของสหกรณ์เครดิตยูเนียนช่วยให้ประชาชนในชุมชนเกิดการประหยัดและออม เพื่อสร้างกองทุนขึ้นในชุมชน เพื่อช่วยเหลือบำบัดความทุกข์ร้อนที่เกิดขึ้น เพื่อให้รู้จักการแก้ไขและตัดสินใจช่วยเหลือกันภายในชุมชนของตนเอง เป็นการฝึกผู้นำในชุมชน

การขอจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์

การขอจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์จะต้องปฏิบัติเป็นไปตามมาตรา 33, 34, 35, 36 และ 37 แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2542 ประกอบระเบียบนายทะเบียนสหกรณ์ ว่าด้วยวิธีดำเนินการขอจัดตั้งสหกรณ์ พ.ศ.2547 กล่าวคือ ต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดาสมาชิก โดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์ มีความเป็นไปได้ทางธุรกิจ และปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนถูกต้อง มิใช่จะพิจารณาแต่เฉพาะเอกสารประกอบการพิจารณาถูกต้องหรือไม่ อีกทั้งความพร้อมและความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จเบื้องต้น ที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินงานของสหกรณ์ต่อไป เพื่อให้ผู้ขอจัดตั้งสหกรณ์สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และได้มีการเตรียมการเบื้องต้น จึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติหลักๆ ไว้ 6 ขั้นตอน ในการดำเนินการขอจัดตั้งสหกรณ์ไว้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการเบื้องต้น

- 1.1 รวบรวมกลุ่มบุคคลที่มีกิจการร่วมกันจำนวนไม่น้อยกว่าสิบคน บุคคลที่รวมกันนี้ต้องเป็นบุคคลธรรมดา และบรรลุนิติภาวะ

1.2 กำหนดวัตถุประสงค์และกิจกรรมของสหกรณ์ที่จะจัดตั้งขึ้น เพื่อให้บริการและส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดาสมาชิก ทั้งนี้ จะต้องเป็นไปตามหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการสหกรณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดประเภทสหกรณ์

1.3 จัดทำร่างแผนดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่จะจัดตั้งขึ้นอย่างคร่าวๆ อย่างน้อย 1 – 3 ปี ประกอบด้วย ธุรกิจที่จะให้บริการแก่สมาชิก การจัดจ้างเจ้าหน้าที่ แหล่งที่มาของเงินทุน รายได้และค่าใช้จ่ายต่างๆ เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ และความเหมาะสมในการจัดตั้งสหกรณ์

เมื่อได้ดำเนินการตามข้อ 1.1 – 1.3 แล้ว หากผู้สนใจจะจัดตั้งสหกรณ์เห็นว่ามีความเป็นไปได้ ในการขอจดทะเบียนสหกรณ์ จึงดำเนินการในขั้นตอนที่ 2 ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 ประสานงาน

คณะบุคคลซึ่งประสงค์จะจัดตั้งสหกรณ์แต่งตั้งตัวแทนในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์ ณ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดหรือสำนักงานส่งเสริมสหกรณ์ พื้นที่ 1, พื้นที่ 2 ในพื้นที่ที่จะจัดตั้งสหกรณ์

2.1 เพื่อดำเนินการประชุมและจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการสหกรณ์

ไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง จากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือนักวิชาการ หรือผู้ที่มีประสบการณ์ด้านสหกรณ์

2.2 ขอคำแนะนำในการจัดทำแผนดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรมของสหกรณ์และอื่นๆ

2.3 กำหนดวันประชุมในแต่ละครั้ง เพื่อให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์เข้าร่วมประชุมชี้แจง และแนะนำการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 3 จัดประชุมผู้ซึ่งประสงค์จะเป็นสมาชิกสหกรณ์ เพื่อพิจารณา

3.1 กำหนดชื่อสหกรณ์ที่จะขอจัดตั้งอย่างน้อย 3 ชื่อ เรียงลำดับตามความต้องการ

3.2 คัดเลือกบุคคลในที่ประชุม จำนวนไม่น้อยกว่า 10 คน เป็นผู้แทนเพื่อดำเนินการ ขอจดทะเบียนสหกรณ์ เรียกว่า “ คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ ” แล้วให้คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์เลือกในระหว่างกันเอง เป็นประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก

3.3 เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ ประเภทของสหกรณ์ กำหนดแผนดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรมของสหกรณ์ และร่างข้อบังคับ (เฉพาะส่วนที่สำคัญ) เพื่อให้คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

3.4 คณะผู้จัดตั้งจะต้องดำเนินการยื่นเรื่องขอจองชื่อสหกรณ์

ขั้นตอนที่ 4 ประชุมคณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ เพื่อพิจารณา

4.1 เลือกประเภทสหกรณ์ และกำหนดวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่จะจัดตั้ง

4.2 จัดทำแผนดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรมของสหกรณ์

- 4.3 จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ซึ่งประสงค์จะเป็นสมาชิกสหกรณ์ตามใบสมัครที่รวบรวมได้ พร้อมทั้งกำหนดรูปแบบการจัดทำทะเบียนสมาชิกและทะเบียนหุ้น
- 4.4 จัดทำร่างข้อบังคับสหกรณ์

ขั้นตอนที่ 5 ประชุมผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิก เพื่อพิจารณา

- 5.1 รับทราบชื่อ การกำหนดประเภท และวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ ที่คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์เสนอ
- 5.2 แผนดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรมของสหกรณ์
- 5.3 ร่างข้อบังคับของสหกรณ์

ขั้นตอนที่ 6 คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ยื่นคำขอจดทะเบียนสหกรณ์

คณะผู้จัดตั้งสหกรณ์ยื่นคำขอจดทะเบียนสหกรณ์ พร้อมเอกสารประกอบที่สำนักงานสหกรณ์จังหวัดหรือสำนักงานส่งเสริมสหกรณ์ พื้นที่ 1, พื้นที่ 2 แห่งท้องที่ที่ตั้งสำนักงานสหกรณ์ประกอบด้วย

- 6.1 คำขอจดทะเบียนสหกรณ์ จำนวน 2 ชุด
- 6.2 สำเนารายงานการประชุมผู้ซึ่งประสงค์จะเป็นสมาชิกสหกรณ์ จำนวน 2 ชุด
- 6.3 สำเนารายงานการประชุมผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกสหกรณ์ จำนวน 2 ชุด
- 6.4 บัญชีรายชื่อผู้ซึ่งจะเป็นสมาชิกสหกรณ์ จำนวน 2 ชุด
- 6.5 แผนดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจหรือกิจกรรมของสหกรณ์ จำนวน 2 ชุด
- 6.6 ข้อบังคับสหกรณ์ จำนวน 4 ชุด

ข้อเปรียบเทียบสหกรณ์และองค์กรธุรกิจรูปแบบอื่น

สหกรณ์กับองค์กรธุรกิจรูปแบบอื่น มีลักษณะคล้ายกันในเรื่องที่มีการรวมทุนและมีการประกอบธุรกิจซื้อ-ขาย แต่มีหลักการที่แตกต่างกันหลายประการ ดังต่อไปนี้

1) สหกรณ์กับห้างหุ้นส่วน บริษัทจำกัด

วัตถุประสงค์ การรวมกันเป็นสหกรณ์มีความมุ่งหมายเพื่อต้องการให้บริการแก่สมาชิกเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบริษัทจำกัดและห้างหุ้นส่วนรวบรวมผู้ถือหุ้นจัดตั้งขึ้น เพื่อทำการค้ากับบุคคลภายนอก

ลักษณะการรวมกลุ่ม สหกรณ์เป็นองค์กรของผู้มีกำลังทรัพย์น้อย ไม่อาจถือเอาทุนเป็นหลักในการรวมได้ สหกรณ์ถือว่าการรวมกันเป็นกลุ่มสำคัญ และเพื่อให้กลุ่มคนที่รวมกันมีกำลังเข้มแข็ง สหกรณ์จึงต้องมีการกำหนดและคัดเลือกลักษณะตลอดจนคุณสมบัติของสมาชิกที่จะเข้าร่วมในสหกรณ์ ส่วนในบริษัทจำกัดและห้างหุ้นส่วนนั้นถือหลักการรวมทุนเป็นสำคัญ บุคคลที่มีเงินสามารถเข้าถือหุ้นของบริษัทได้ ไม่เลือกว่าบุคคลนั้นจะมีลักษณะนิสัย

อย่างไรหรืออยู่ใกล้ไกลเพียงใด การรวมกันในสหกรณ์เป็นการรวมของผู้ที่อ่อนแอในทางทรัพย์สินให้มีกำลังเข้มแข็งขึ้น เพื่อมิให้ถูกเอาเปรียบ ส่วนการรวมกันของบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนเป็นการรวมผู้ที่มีกำลังทรัพย์สินอยู่แล้ว ให้มีกำลังเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อทำการค้าหากำไร

หุ้นและมูลค่าหุ้น หุ้นของสหกรณ์ไม่มีกฎหมายบังคับว่าจะต้องกำหนดจำนวนทุนเรือนหุ้นไว้ก่อนที่จะจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ ดังนั้น สหกรณ์จึงมีหุ้นที่จะจำหน่ายให้แก่สมาชิกใหม่อยู่เสมอ ราคาหุ้นของสหกรณ์จะคงที่ มูลค่าหุ้นของสหกรณ์ มักกำหนดไว้ค่อนข้างต่ำเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีกำลังทรัพย์สินน้อยเข้าเป็นสมาชิกได้ สำหรับหุ้นของบริษัทจำกัด กฎหมายบังคับให้ต้องกำหนดจำนวนทุนเรือนหุ้น และต้องมีผู้จองหุ้นไว้ครบจำนวนก่อนขอจดทะเบียนตั้งขึ้นเป็นบริษัทด้วยเหตุนี้ถ้ากิจกรรมของบริษัทสามารถทำเงินปันผลได้สูงก็มีผู้ต้องการซื้อหุ้นของบริษัทจึงอาจขึ้นลงได้เหมือนสินค้าอย่างหนึ่ง นอกจากนี้มูลค่าหุ้นของบริษัทมักกำหนดไว้สูงเพื่อให้เงินทุนตามจำนวนที่ต้องการโดยคนถือหุ้นจะมีจำนวนมากหรือน้อยไม่ถือเป็นข้อสำคัญ

การควบคุมและการออกเสียง สหกรณ์ถือหลักการรวมคนจึงให้ความเคารพต่อสิทธิของบุคคลเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้สมาชิกของสหกรณ์ทุกคนไม่ว่าจะถือหุ้นมากหรือน้อยย่อมมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนให้สหกรณ์ได้คนหนึ่งเสียงเหมือนกันหมดยกเว้นผู้แทนสหกรณ์ในระดับชุมนุมสหกรณ์อาจให้มีเสียงเพิ่มขึ้นตามระบบสัดส่วน ตามที่กำหนดในข้อบังคับของชุมนุมสหกรณ์นั้นก็ได้ (มาตรา 106) และสมาชิกต้องมาใช้สิทธิออกเสียงด้วยตนเอง จะมอบให้บุคคลอื่นมาออกเสียงแทนไม่ได้ ดังนั้นอำนาจในสหกรณ์จึงตกอยู่กับเสียงข้างมากของสมาชิก ส่วนบริษัทจำกัด และห้างหุ้นส่วน ซึ่งถือหลักการรวมทุนจึงให้ความเคารพในเงินทุนค่าหุ้นเป็นสำคัญ โดยการให้สิทธิออกเสียงตามจำนวนหุ้นที่ถือ และยังสามารถมอบให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดมาออกเสียงแทนได้ อำนาจในบริษัทจึงตกอยู่กับผู้ถือหุ้นมาก กล่าวคือทุนมีบทบาทในการประชุมด้วยนั่นเอง

การแบ่งกำไร จากการที่สมาชิกทำธุรกิจซื้อขายกับสหกรณ์จึงทำให้เกิดกำไรหรือเงินส่วนเกินขึ้น ดังนั้นการแบ่งกำไรของสหกรณ์จึงเท่ากับการจ่ายคือส่วนที่สหกรณ์รับเกินให้สมาชิกในรูปการจ่ายเงินเฉลี่ยคืน ตามส่วนแห่งปริมาณธุรกิจที่สมาชิกทำกับสหกรณ์และจำนวนหุ้นที่ถือ สำหรับบริษัทจำกัดจะทำการติดต่อซื้อขายกับบุคคลภายนอกสมาชิกบริษัทลงทุนถือหุ้นในบริษัทจำกัด หรือห้างหุ้นส่วนจำกัด จึงถือหลักการแบ่งเงินปันผลตามหุ้นที่ถือไม่ได้คำนึงถึงว่าผู้ถือหุ้นจะมีการติดต่อซื้อขายกับบริษัทหรือไม่

2) สหกรณ์กับรัฐวิสาหกิจ

การดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจ จะดำเนินการโดยรัฐบาลหรือในนามของรัฐบาลไม่ใช่กิจกรรมของเอกชน งานของรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเรื่องสาธารณูปโภค เช่น การ

รถไฟ การสื่อสารไปรษณีย์โทรเลข โทรศัพท์ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มุ่งในด้านให้สวัสดิการแก่ประชาชน ส่วนสหกรณ์นั้นเป็นของสมาชิกดำเนินธุรกิจ เพื่อต้องการจะช่วยเหลือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่สมาชิก

3) สหกรณ์กับองค์กรการกุศล

องค์กรการกุศลมีจุดมุ่งหมายเพื่อสงเคราะห์ผู้ยากจนหรือทุพพลภาพให้พ้นจากความยากลำบาก เป็นการช่วยเหลือจากภายนอก ไม่ใช่เป็นการส่งเสริมให้ช่วยตนเอง จึงอาจจะทำให้ผู้ได้รับการสงเคราะห์มีลักษณะนิสัยอ่อนแอต่อไปอีก ส่วนสหกรณ์นั้นส่งเสริมให้สมาชิกมีลักษณะนิสัยเข้มแข็งนอกจากนี้ประโยชน์ที่ได้รับจากสหกรณ์ย่อมถาวรกว่าการช่วยเหลือขององค์กรการกุศล

4) สหกรณ์กับสหภาพแรงงาน

ในสหภาพแรงงานบรรดาลูกจ้างจะรวมกันโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เกิดกำลังเป็นปึกแผ่น เพื่อต่อรองกับนายจ้างในเรื่องผลประโยชน์ของการทำงานหรือสวัสดิการของลูกจ้าง บางครั้งอาจใช้วิธีการรุนแรงเพื่อบังคับให้นายจ้างปฏิบัติตามที่ลูกจ้างเรียกร้อง สำหรับการร่วมมือกันแบบสหกรณ์นั้นสมาชิกจะร่วมมือกันจัดการประกอบการขึ้น แล้วสมาชิกก็อาศัยบริการนั้นให้เป็นประโยชน์แก่อาชีพหรือการครองชีพของสมาชิกร่วมกัน การทำงานของสหกรณ์เป็นวิธีการที่ไม่ก่อความเดือดร้อนหรือเรียกร้องให้ใครช่วยแต่จะติดต่อกับบุคคลภายนอกเกี่ยวกับธุรกิจซื้อขายตามปกติ

■ ห้างหุ้นส่วน (Partnership)

ห้างหุ้นส่วน หมายถึง การทำธุรกิจของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปตกลงร่วมลงทุนและทำธุรกิจร่วมกัน มีการจัดแบ่งผลกำไรที่ได้รับจากการดำเนินธุรกิจ ลักษณะของห้างหุ้นส่วนยังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

ประเภทของห้างหุ้นส่วน

1) ห้างหุ้นส่วนสามัญ

ห้างหุ้นส่วนสามัญ (Ordinary Partnership) คือ ห้างหุ้นส่วนประเภทซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันในหนี้สินของห้างทั้งหมดโดยไม่จำกัดจำนวน เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนใช้หนี้จากสินทรัพย์ส่วนตัวได้ และผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนมีสิทธิที่จะจัดการกับห้างหุ้นส่วนได้ ห้างหุ้นส่วนสามัญจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) ห้างหุ้นส่วนสามัญที่มีได้จดทะเบียน มีสภาพเป็นบุคคลธรรมดา คำนานหน้าชื่อห้างหุ้นส่วนใช้คำว่า “ห้างหุ้นส่วนสามัญ” ถ้าไม่ได้รับลงในสัญญาห้าง ตามกฎหมายให้ถือว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนมีสิทธิที่จะจัดการกับห้างหุ้นส่วนได้

(2) ห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน มีสภาพเป็นนิติบุคคล แยกต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วน คำนานหน้าชื่อห้างหุ้นส่วนใช้คำว่า “ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล” ห้างหุ้นส่วนประเภทนี้มีผู้เป็นหุ้นส่วนจำพวกเดียวคือหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิด โดยผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกันใน

บรรดาหนี้สินทั้งปวงของห้างหุ้นส่วน โดยไม่จำกัดจำนวน และในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเอง จะตกลงให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคนเป็นผู้จัดการของ ห้างหุ้นส่วนก็ได้

2) ห้างหุ้นส่วนจำกัด

ห้างหุ้นส่วนจำกัด (Limited Partnership) คือ ห้างหุ้นส่วนประเภทที่มีผู้เป็นหุ้นส่วน 2 จำพวก ได้แก่

(1) หุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิด ได้แก่ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งต้องรับผิดชอบในบรรดาหนี้สินทั้งปวงของห้างหุ้นส่วนโดยไม่จำกัดจำนวน และหุ้นส่วนจำพวกนี้เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างได้

(2) หุ้นส่วนจำพวกจำกัดความรับผิด ได้แก่ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งรับผิดชอบจำกัดเพียงจำนวนเงินที่ตนรับว่าจะลงทุนในห้างหุ้นส่วนเท่านั้น และเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการของห้างไม่ได้

การจดทะเบียนจัดตั้งห้างหุ้นส่วน

การจัดตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัดแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) ทำความตกลงระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนในเรื่องสำคัญ ๆ

ห้างหุ้นส่วนจำกัดเป็นรูปแบบการประกอบกิจการค้าที่มีคนหลายคนเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างประกอบการค้า ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนจึงควรทำความตกลงกันในเรื่องสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้ไว้ก่อนให้ชัดเจน

(1) จำนวนเงินลงทุนหรือสิ่งที่ผู้เป็นหุ้นส่วนแต่ละคนจะนำมาลงทุน โดยผู้เป็นหุ้นส่วนสามารถลงทุนด้วย เงิน ทรัพย์สิน หรือแรงงานก็ได้ (ยกเว้นหุ้นส่วนจำกัดความรับผิดจะลงทุนด้วยแรงงานไม่ได้) แต่การลงทุนด้วย ทรัพย์สินหรือแรงงาน ต้องตีราคาเป็นจำนวนเงินและกำหนดระยะเวลาชำระเงินหรือสิ่งที่ผู้เป็นหุ้นส่วนจะนำมาลงทุน ซึ่งควรชำระให้ครบก่อนการจดทะเบียน จัดตั้งห้างหุ้นส่วน

(2) กำหนดขอบเขตหรือกรอบของกิจการค้าที่ห้างหุ้นส่วนจำกัดจะประกอบกิจการ หรือที่เรียกว่า “วัตถุประสงค์” ในปัจจุบันส่วนมากจะกำหนดวัตถุประสงค์ไว้หลายๆ กิจการ เพื่อความคล่องตัวในการเพิ่มหรือปรับเปลี่ยนกิจการค้า จะได้ไม่ต้องเสียเวลาในการดำเนินการจดทะเบียนเพิ่มหรือเปลี่ยนวัตถุประสงค์ แต่การจดทะเบียนวัตถุประสงค์ไว้เป็นหลาย ๆ กิจการ นั้นอาจไม่เป็นผลดี เนื่องจากการเปิดโอกาสให้ผู้บริหารประกอบกิจการค้าที่ไม่เป็นไปตามแนวทางที่ตนถนัด และให้อำนาจกว้างขวางมากเกินไป

(3) แต่งตั้งหุ้นส่วนผู้จัดการ (หุ้นส่วนผู้จัดการคือ ผู้ที่จะมีอำนาจกระทำการแทนห้างหุ้นส่วนจำกัด ซึ่งต้องแต่งตั้งจากหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดเท่านั้น)

(4) การแบ่งส่วนผลกำไรและขาดทุน

(5) เรื่องอื่น ๆ เช่น หลักเกณฑ์และวิธีการเปลี่ยนแปลงข้อสัญญาจัดตั้งห้างเดิม สถานที่ที่จะใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ข้อจำกัดในการใช้อำนาจของหุ้นส่วนผู้จัดการ เป็นต้น

2) ขอตรวจสอบและจองชื่อห้างหุ้นส่วนจำกัด

ในปัจจุบันมีการประกอบกิจการในรูปแบบของห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด และบริษัทมหาชนจำกัดเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเพื่อมิให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับชื่อที่คล้ายหรือซ้ำกันให้ผู้ที่จะประสงค์จะจดทะเบียนจัดตั้งห้างหุ้นส่วนขึ้นใหม่ตรวจสอบชื่อที่ต้องการจองว่า ชื่อดังกล่าวต้องไม่เหมือนหรือมีเสียงเรียกขานตรงกัน หรือคล้ายคลึงกันกับชื่อที่ได้จองหรือได้จดทะเบียนไว้ก่อนแล้ว หรือขัดระเบียบสำนักงานทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทกลางว่าด้วยการจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนบริษัท (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2555 ข้อ 38(1) – (11) ด้วยตนเองและนำไปแจ้งผลการจองชื่อไป ประกอบการขอจดทะเบียนต่อไป

3) จัดทำคำขอจดทะเบียนและเอกสารประกอบ

เมื่อได้จองชื่อแล้ว ให้ผู้ขอจดทะเบียนต้องจัดทำตราสำคัญของห้างหุ้นส่วน กรอกรายละเอียด (โดยวิธีการพิมพ์ด้วยเครื่องพิมพ์ดีดหรือคอมพิวเตอร์) ในแบบพิมพ์คำขอจดทะเบียนให้ครบถ้วนถูกต้อง

4) การยื่นขอจดทะเบียน

การยื่นขอจดทะเบียนทำได้ 2 วิธี คือ

1. ยื่นคำขอจดทะเบียนพร้อมเอกสารประกอบต่อนายทะเบียน กรณีนี้หุ้นส่วนผู้จัดการจะไปยื่นขอจดทะเบียนด้วยตนเองหรือมอบอำนาจให้ผู้อื่นไปดำเนินการแทนก็ได้
2. ยื่นขอจดทะเบียนทางอินเทอร์เน็ตที่ www.dbd.go.th เพื่อให้นายทะเบียนตรวจพิจารณา คำขอจดทะเบียนก่อน และเมื่อผ่านการตรวจและตอบรับว่าคำขอจดทะเบียนถูกต้องแล้วให้ผู้ขอจดทะเบียนสั่งพิมพ์(print out) เอกสารคำขอจดทะเบียนดังกล่าวให้ผู้เป็นหุ้นส่วนลงลายมือชื่อและประทับตราสำคัญของห้างหุ้นส่วน หลังจากนั้นก็นำไปยื่นขอจดทะเบียนที่สำนักงานทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทหรือส่งทางไปรษณีย์

■ บริษัท

คือ องค์การธุรกิจ ซึ่งจัดตั้งขึ้นด้วยการแบ่งทุนเป็นหุ้น มีมูลค่าเท่า ๆ กัน ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าหุ้นที่ตนถือ

ประเภทของบริษัท

1) บริษัทจำกัด คือ คนเข้าร่วมหุ้นทำธุรกิจ และจดทะเบียนจัดตั้งบริษัทจำกัดต่อกระทรวงพาณิชย์ตามขั้นตอนและวิธีการตามกฎหมาย ซึ่งมีระเบียบที่มากกว่าห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัดเป็นนิติบุคคลแยกตัวจากผู้เป็นหุ้นส่วน (ผู้ก่อการ / ผู้ถือหุ้น) เช่นกัน มีรูปแบบวิธีการจัดการบริษัทอย่างรัดกุมเป็นระเบียบ ตามที่กฎหมายกำหนด มีการประชุมผู้ถือหุ้น , มีการจัดตั้งคณะกรรมการให้เป็นผู้บริหารจัดการกิจการของบริษัท , หุ้นสามารถโอนให้แก่กัน หรือโอนให้แก่บุคคลภายนอกได้ , ฯลฯ เมื่อมีกำไรเกิดขึ้น ผู้ถือหุ้นจะได้รับส่วนแบ่งในรูปเงินปันผลตามส่วนตามกำหนด และต้องจัดเก็บเงินสำรองบางส่วนไว้สำหรับดำเนินกิจการของบริษัทต่อไป เมื่อมีหนี้สินเกิดขึ้น ผู้ถือหุ้นแต่ละคนรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนลงหุ้น

2) บริษัท มหาชนจำกัด เป็นรูปแบบธุรกิจที่ต้องมีการจดทะเบียนจัดตั้งบริษัทมหาชนจำกัดต่อกระทรวงพาณิชย์ ตามขั้นตอนและวิธีการตามกฎหมาย ซึ่งมีระเบียบที่มากกว่าบริษัทจำกัด บริษัทมหาชนจำกัด เป็นนิติบุคคลแยกตัวออกมาจากผู้ก่อการ / ผู้ถือหุ้นเช่นกัน และมีการเสนอขายหุ้นแก่ประชาชนด้วย เมื่อมีกำไรเกิดขึ้น ผู้ถือหุ้นจะได้รับส่วนแบ่งในรูปเงินปันผลตามส่วนตามกำหนด และ

ต้องจัดเก็บเงินสำรองบางส่วนไว้สำหรับดำเนินกิจการของบริษัทต่อไป เมื่อมีหนี้สินเกิดขึ้น ผู้ถือหุ้นแต่ละคนรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนลงทุน

หน้าที่ของบริษัทจำกัด

1) บริษัทจำกัด ต้องทำการเงินอย่างน้อยครั้งหนึ่งทุกรอบสิบสองเดือน โดยมีผู้สอบบัญชีอย่างน้อยหนึ่งคนตรวจสอบ แล้วนำเสนอที่ประชุมใหญ่สามัญผู้ถือหุ้นอนุมัติงบการเงินภายใน 4 เดือนนับแต่วันปิดรอบปีบัญชี พร้อมทั้งยื่นงบการเงินต่อสำนักบริการข้อมูลธุรกิจ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า หรือที่สำนักงานพัฒนาธุรกิจการค้าจังหวัด ภายใน 1 เดือน นับตั้งแต่วันที่อนุมัติงบการเงิน ทั้งนี้รวมถึงบริษัทที่แม้ว่าจะยังมิได้ประกอบกิจการก็ตาม จะต้องส่งงบการเงินด้วย มิฉะนั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท

2) จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ถือหุ้น (บอจ.5) ณ วันที่ที่ประชุมใหญ่สามัญผู้ถือหุ้นและให้นำส่งต่อสำนักงานทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทกรุงเทพมหานคร หรือที่สำนักงานทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทจังหวัด แล้วแต่กรณี ภายใน 14 วัน นับจากวันที่ประชุม มิฉะนั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท

3) ต้องจัดให้มีการประชุมใหญ่สามัญ ภายในหลัง 6 เดือน นับแต่วันจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล และจัดประชุมครั้งต่อไปอย่างน้อย 1 ครั้ง ทุกระยะเวลา 12 เดือน มิฉะนั้น จะมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท อนึ่ง คำบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่นั้น ให้ลงพิมพ์โฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่อย่างน้อยหนึ่งคราวก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน และ ส่งทางไปรษณีย์ตอบรับไปยังผู้ถือหุ้นทุกคนที่มีชื่อในทะเบียนของบริษัท ก่อนนัดประชุมไม่น้อยกว่า 7 วัน เว้นแต่เป็นคำบอกกล่าวเรียกประชุมใหญ่ เพื่อลงมติพิเศษให้กระทำการดังว่านั้นก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า 14 วัน

4) ต้องจัดทำใบหุ้นมอบให้ผู้ถือหุ้นของบริษัท มิฉะนั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท

5) ต้องจัดทำสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้นของบริษัท มิฉะนั้นมีความผิดต้องระวางโทษ ปรับไม่เกินสองหมื่นบาท

6) บริษัทใดย้ายที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ต้องขอจดทะเบียนต่อนายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัท มิฉะนั้นจะมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาท และปรับกรรมการ ไม่เกินห้าหมื่นบาท ในกรณีนิติบุคคลไม่จัดส่งงบการเงินประจำปีตามที่กฎหมายกำหนด นอกจากนิติบุคคลจะมีความผิดแล้วกรรมการผู้จัดการหรือกรรมการผู้มีอำนาจกระทำการแทนนิติบุคคล ก็มีความผิดต้องระวางโทษเช่นเดียวกับนิติบุคคลด้วย

การจัดตั้งบริษัทจำกัด

ในการจัดตั้งบริษัทจำกัดนั้น จะต้องดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1) ต้องมีผู้เริ่มก่อการตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป เข้าชื่อกันทำหนังสือบริคณห์สนธิขึ้น แล้วไปจดทะเบียน

2) เมื่อได้จดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิแล้ว ผู้เริ่มก่อการต้องจัดให้หุ้นของบริษัทที่จะตั้งขึ้นนั้นมีผู้เข้าซื้อจองซื้อหุ้นจนครบ

3) ดำเนินการประชุมตั้งบริษัท โดยต้องส่งคำบอกกล่าวนัดประชุมให้ผู้จองทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน ก่อนวันประชุม

4) เมื่อได้ประชุมตั้งบริษัท และที่ประชุมได้แต่งตั้งกรรมการบริษัทแล้ว ผู้เริ่มก่อการต้องมอบหมายกิจการให้กรรมการบริษัทรับไปดำเนินการต่อไป

5) กรรมการบริษัทเรียกให้ผู้เริ่มก่อการและผู้จองหุ้นชำระค่าหุ้นอย่างน้อยร้อยละ 25 ของมูลค่าหุ้น (ทุนของบริษัทจะแบ่งเป็นกี่หุ้นก็ได้ แต่ต้องไม่ต่ำกว่าหุ้นละ 5 บาท)

6) เมื่อได้รับเงินค่าหุ้นแล้ว กรรมการต้องไปจดทะเบียนเป็นบริษัทภายใน 3 เดือน ภายหลังจากการประชุมตั้งบริษัท

7) ในการจัดตั้งบริษัท ถ้าได้ดำเนินการทุกขั้นตอนดังต่อไปนี้ ภายในวันเดียวกับวันที่ผู้เริ่มก่อการจัดทำหนังสือบริคณห์สนธิกรรมการจะจดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิและจดทะเบียนตั้งบริษัทไปพร้อมกันภายในวันเดียวกันก็ได้

(1) จัดให้มีผู้เข้าซื้อหุ้นครบตามจำนวนหุ้นทั้งหมดที่บริษัทจะจดทะเบียน

(2) ประชุมจัดตั้งบริษัท เพื่อพิจารณากิจการต่างๆ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1108 โดยมีผู้เริ่มก่อการและผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นทุกคนเข้าร่วมประชุม และผู้เริ่มก่อการ และผู้ซื้อซื้อหุ้นทุกคน ให้ความเห็นชอบในกิจการที่ได้ประชุมกันนั้น

(3) ผู้เริ่มก่อการได้มอบกิจการทั้งปวงให้แก่กรรมการบริษัท

(4) กรรมการได้เรียกให้ผู้เข้าซื้อซื้อหุ้น ใช้เงินค่าหุ้น โดยจะเรียกครั้งเดียวเต็มมูลค่าหรือไม่น้อยกว่าร้อยละยี่สิบห้า ตามมาตรา 1110 วรรคสองก็ได้ และผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นทุกคนได้ชำระเงินค่าหุ้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว

■ ข้อเปรียบเทียบระหว่างการรวมตัวรูปแบบต่างๆ

จากการศึกษาข้อมูลการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างดังข้อมูลที่ได้ปรากฏข้างต้น ทีมวิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อดี-ข้อเสียตามความเข้าใจของทีมวิจัยแต่ละคนจากข้อมูลเบื้องต้นที่สอบถามหน่วยงานราชการและศึกษาเอกสารมือสอง ดังนี้

ตารางที่ 3 วิเคราะห์ข้อดี-ข้อเสียของการรวมตัวแต่ละรูปแบบ

รูปแบบการรวมตัว	ข้อดี	ข้อเสีย
วิสาหกิจชุมชน	1) สามารถจัดตั้งองค์กรได้ง่าย มีสมาชิก 7 คนขึ้นไป ก็สามารถดำเนินการได้ 2) เป็นการรวมกลุ่มภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเกษตรจังหวัด ทำให้สามารถรับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐได้ 3) ได้รับการยกเว้นภาษีในบางประเภท	1) เป็นรูปแบบการกลุ่มที่ถือว่าไม่เป็นนิติบุคคล 2) ทะเบียนวิสาหกิจชุมชน จะมีอายุเพียง 1 ปี ทำให้กลุ่ม ต้องต่อทะเบียนทุกปี 3) สมาชิกต้องอยู่ในขอบเขตของตำบลเดียวกันเท่านั้น
สหกรณ์	1) เป็นองค์กรที่ถือว่าเป็นนิติบุคคล 2) มีสำนักงานสหกรณ์จังหวัด ส่งเสริม	1) เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อการค้า จำเป็นต้องมีการจำหน่ายสินค้า มีการทำ

รูปแบบการรวมตัว	ข้อดี	ข้อเสีย
	แนะนำ กำกับ และดูแลสหกรณ์ ตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ 3) ได้รับการยกเว้นภาษีในบางประเภท	บัญชีรายรับรายจ่าย ต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายบัญชี ในองค์กร ซึ่งกรมตรวจบัญชีสหกรณ์จะเป็นผู้ดำเนินการตรวจสอบบัญชีสหกรณ์ 2) สมาชิกต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเดียวกัน
ห้างหุ้นส่วน	1) จัดทะเบียนได้ง่าย เพียงแค่มีหุ้นส่วน 2 คนขึ้นไป 2) ไม่จำกัดขอบเขตพื้นที่ของคนในองค์กร 3) สามารถวางโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และระเบียบองค์กรเอง	เป็นการจดทะเบียนเพื่อการทำการค้าเต็มรูปแบบ ต้องมีสินค้าที่มาตรฐาน มีที่ตั้งชัดเจน มีผลิตภัณฑ์สำหรับจำหน่าย ต้องเสียภาษีและค่าธรรมเนียมรายปี
บริษัท	1) จัดทะเบียนได้ง่าย เพียงแค่มีหุ้นส่วน 3 คนขึ้นไป 2) ไม่จำกัดขอบเขตพื้นที่ของคนในองค์กร 3) สามารถวางโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และระเบียบองค์กรเอง	1) เป็นการทำธุรกิจเต็มรูปแบบ ต้องเสียภาษีและค่าธรรมเนียมรายปี 2) อำนาจในการบริหารองค์กรจะขึ้นอยู่กับจำนวนหุ้นในการลงทุน

หลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อดี-ข้อเสียของการรวมตัวในรูปแบบต่างๆ จากการศึกษาเอกสารมือสองซึ่งเป็นข้อมูลเชิงหลักการ ทีมวิจัยได้มีการวางแผนในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการรวมกลุ่มขององค์กรชาวนาในจังหวัดยโสธร ที่มีการรวมกลุ่มโดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ จัดการผลิตผลผลิตของสมาชิกดำเนินการแปรรูป และทำการค้ากับผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกและบทเรียนที่สำคัญของกลุ่มต่างๆ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ความเหมาะสมกับการรวมตัวของช่างชาวนาต่อไป

3. บทเรียนการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆขององค์กรชาวนาในจังหวัดยโสธร

นอกจากการศึกษารูปแบบการรวมกลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐดังข้อมูลข้างต้นแล้ว ทีมวิจัยยังได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์การรวมกลุ่มชาวนาในพื้นที่จังหวัดยโสธร พบว่า ในพื้นที่จังหวัดยโสธรมีการรวมตัวกันของชาวนาเพื่อแก้ไขปัญหาการทำมาหากินและยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 โดยได้มีการรวมตัวกันในลักษณะของกลุ่มกิจกรรมที่มีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้าน เช่น สุขภาพ การทำเกษตร การค้า เป็นต้น การรวมกลุ่มในยุคแรกๆเป็นการรวมกลุ่มในขอบเขตของพื้นที่ไม่กว้างนัก เช่น หมู่บ้านหรือตำบล หลังจากนั้นเมื่อกลุ่มที่เริ่มต้นมาก่อนประสบความสำเร็จ ก็มีกลุ่มกิจกรรมในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และได้เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่รวมเอากลุ่มคนที่มีเป้าหมายคล้ายคลึงกัน มีการดำเนินกิจกรรมในลักษณะเดียวกัน พัฒนาความสัมพันธ์ เชื่อมประสานความร่วมมือในการสนับสนุนการทำงานของกันและกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานระหว่างกัน ร่วมกันขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางเอาไว้ การรวมตัวกันในลักษณะของเครือข่ายชาวนาดังกล่าวที่ทีมวิจัยได้ศึกษาข้อมูลความเป็นมาเป้าหมายวัตถุประสงค์ รวมถึงกิจกรรมที่ดำเนินการ ของการรวมตัวกันของกลุ่มต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ชมรมรักษัรชัรรมชาติ

ประวัติศาสตร์การรวมกลุ่มกันของชาวนาในพื้นที่ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 ซึ่งจดทะเบียนในนามเกษตรกรทำนา นาโสกับนายทะเบียนจังหวัด โดยประธานคนแรก คือ นายพาด ท้องน้อย คนที่สองคือ นายสาย ท้องน้อย และคนปัจจุบันคือ นายมัน สามสี โดยการรวมกลุ่มกันในยุคเริ่มต้นมีวัตถุประสงค์เพื่อรับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต คือ ปุ๋ยเคมีในลักษณะของการให้สินเชื่อ และมีพัฒนาการด้านประเด็นในการขับเคลื่อนงานเรื่อยมาผ่านกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการสรุปบทเรียนของแกนนำ ก่อนมาถึงแนวคิดการพึ่งตนเองด้านภาคเกษตรนั้นมีพัฒนามาจากแนวคิดการพึ่งตนเองในการตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2523 แล้วมาเป็นชมรมหมอยาพื้นบ้านในปี พ.ศ. 2526 โดยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลอำเภอกุดชุมและมีเกษตรกร พระ ครูในชุมชนมาร่วมตัวกันทำให้เกิดการพูดคุยปัญหาการทำเกษตรที่ต้องลดการใช้สารเคมีในป้ดตามมีเจ้าหน้าที่โครงการสมุนไพรรเพื่อการพึ่งตนเองซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาทำงานในชุมชนงานส่งเสริมการพึ่งตนเองเพื่อลดการใช้สารเคมีของภาคเกษตรจึงเกิดขึ้นถึงปี พ.ศ. 2533 กิจกรรมด้านสมุนไพรรพัฒนาเป็นศูนย์สุขภาพแผนไทยวัดท่าลาดซึ่งได้มีการดำเนินงานมาถึงปัจจุบันและในปี 2533 นั้นเองมาซาโนบุ ฟูกุโอกะ นักเกษตรธรรมชาติชาวญี่ปุ่นได้มาเยี่ยมเยียนและบรรยายแนวคิดการเกษตรแบบธรรมชาติในพื้นที่ของอำเภอกุดชุม ทำให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ชาวบ้านในการทำนาธรรมชาติ

ในเวลาเดียวกันนั้นกระแสการบริโภคเพื่อสุขภาพและการบริโภคที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเริ่มต้นตัวเจ้าหน้าที่โครงการสมุนไพรรเพื่อการพึ่งตนเองจึงได้ประสานเชื่อมโยงกลุ่มผู้บริโภคในกรุงเทพฯ และผู้ผลิตเข้าเป็นเครือข่าย โดยรวมตัวเป็น “ชมรมเพื่อนธรรมชาติ” เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมการทำนาธรรมชาติของชาวบ้านและจัดจำหน่ายข้าวปลอดสารพิษ-ปลอดสารเคมีแก่ผู้บริโภค

เมื่อมีช่องทางตลาดข้าวปลอดสารพิษ-ปลอดสารเคมี การก้าวเข้าสู่ธุรกิจชุมชนโรงสีข้าวจึงเกิดขึ้นในเดือนตุลาคม 2533 แกนนำชาวบ้านที่ตระหนักถึงการถูกเอารัดเอาเปรียบ การถูกโกงน้ำหนักข้าวเปลือกและการถูกกดราคาจากการขายข้าวเปลือกและการถูกกดราคาจากการขายข้าวเปลือกให้พ่อค้ามายาวนาน จึงได้มีการประชุมระดมความคิดเพื่อก่อสร้างโรงสีข้าวชุมชนโดยใช้ระบบหุ้นซึ่งมาจากการระดมทุนจากผู้บริโภคผู้ผลิตและบุคคลที่สนใจทั่วไปในการสร้างโรงสีและสามารถดำเนินการได้ในเดือนสิงหาคม 2534 และตั้งชื่อกลุ่มในการดำเนินกิจการโรงสีข้าวว่า “ชมรมรักษัรชัรรมชาติ” เป็นต้นมา จากนั้น ชมรมฯจึงได้มีการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ รมรงค์ส่งเสริมให้เกษตรกรเลิกการใช้สารเคมี (นันทิยา และณรงค์ หุตานวัตร, 2547 : 43-49) การดำเนินงานมีพื้นที่ใน 3 อำเภอคือ อำเภอกุดชุม อำเภอทรายมูลและอำเภอป่าติ้ว จนกระทั่งชมรมฯได้ขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย หรือ มกท. เพื่อรับรองผลิตภัณฑ์อแกนิคของไทย และสามารถส่งข้าวอินทรีย์ไปยังตลาดต่างประเทศแถบยุโรป เช่น อิตาลี เยอรมัน สวิสซึ่งได้กลายเป็นเป้าหมายหลักของการตลาดโดยอยู่ในราว 80% ของผลผลิตข้าวอินทรีย์

ในปี พ.ศ. 2554 ชมรมรักษัรชัรรมชาติมีสมาชิกจำนวน 1,016 ครอบครัวโดยครอบคลุมอยู่ในทุกอำเภอของจังหวัดยโสธร และมีสมาชิกที่ผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) จำนวน 253 ครอบครัวในพื้นที่ทำเกษตรอินทรีย์ราว 6,000 ไร่

การขยายสมาชิก : การขยายสมาชิกในยุคแรกที่ทำเกษตรอินทรีย์ยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายดังเช่นในปัจจุบัน การขยายผลเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มจะใช้หลากหลายลีลาทั้งการขยายผลผ่านวัฒนธรรม เช่น หมอลำ โดยนายทองสา จะแต่งกลอนลำเรื่องร้านค้าชุมชน ส่วนเรื่องเกษตรอินทรีย์ นายถาวร เป็นผู้แต่ง แต่ปัจจุบันทั้งสองได้เสียแล้ว นอกจากการใช้หมอลำ อีกวิธีการหนึ่งที่ได้ผลคือ การออกเยี่ยมเยียนสมาชิกโดยแกนนำหรือฝ่ายส่งเสริมจะเข้าไปคลุกคลีสร้างความสัมพันธ์ถึงบ้านไปนอนค้างคืนด้วย ใช้รถของโรงพยาบาลประชาสัมพันธ์จนเกิดการท้วงติงว่า ใช้งบประมาณหากิน มีการร้องเรียน ปัจจุบันกระแสการทำเกษตรอินทรีย์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย จังหวัดยโสธรประกาศเป็นจังหวัดเกษตรอินทรีย์ต้นแบบ (ยโสธรโมเดล) วิธีการในการขยายสมาชิกจึงเปลี่ยนไป โดยใช้การประกาศผ่านหอกระจายข่าวในชุมชนและกระบวนการอบรม

ผลผลิตข้าวอินทรีย์ : ผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ย 700 ตันต่อปี แต่จากสถานการณ์น้ำในฤดูกาลผลิต 2560/2561 ทำให้สามารถคาดการณ์ผลผลิตได้แค่ 500 ตัน โดยประมาณ

ตลาดข้าวอินทรีย์ : ตลาดข้าวอินทรีย์หลัก คือ สหกรณ์กรีนเนท ซึ่งเป็นการทำตลาดส่งออกนอกประเทศ ส่วนตลาดภายในก็คือผู้บริโภคทั่วไป โรงแรมภูเก็ต สหกรณ์สอยดาว มีการสั่งตรงจากกรุงเทพ ร้านนานาพันธุ์ ร้านอาหารคุณย่า เป็นต้น

การประสานหน่วยงาน : การประสานงานกับหน่วยงานหนุนเสริมจะประสานงานผ่านผู้นำ โดยการเข้าร่วมการประชุมในจังหวัดเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งกรรมการจะมีการตัดสินใจร่วมกัน มีข้อเสนอ ข้อคิดเห็นเพื่อให้ประธานนำเสนอในที่ประชุมใหญ่ระดับจังหวัด หรือข้อเสนอสำหรับสำหรับหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน ซึ่งส่วนใหญ่มาสนับสนุนเครื่องมือที่มีราคาแพง เช่น เครื่องซักรีด เครื่องเกา มาจากไต้หวัน ส่วนเครื่องมือใหม่ได้มาจากกรมส่งเสริมสหกรณ์ โดยกระบวนการของการตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มจะมีการจัดเวทีประชุมตั้งแต่ระดับสมาชิก ประชุมคณะกรรมการ จนได้ข้อเสนอในการพัฒนาโครงการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่หนุนเสริม

สวัสดิการกลุ่ม : กลุ่มมีสวัสดิการให้แก่สมาชิก คือ ถ้าสมาชิกเสียชีวิตกลุ่มจะสมทบเงินทำบุญรายละ 1,000 บาท แต่จำกัดไม่เกิน 6 รายต่อไป นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น กากน้ำตาล ปุ๋ย ชีวไก่ ถั่วพราง ปอเทือง แล้วนำมาแจกจ่ายให้กับสมาชิก หรือกลุ่มได้รับวัตถุดิบในการทำปุ๋ยหมัก ก็จะประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกมาร่วมกันทำปุ๋ยหมักและแบ่งกันไปใช้ เป็นต้น

■ บทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มต้องมีการรวมเอาทุกภาคส่วนมาร่วมกันขับเคลื่อนงานทั้งวัด โรงเรียน โรงพยาบาล ผู้นำ ชาวนา หน่วยงานรัฐและภาคเอกชน โดยจัดความสัมพันธ์ในแนวราบ กระบวนการที่สำคัญคือ การประชุมสรุปบทเรียนการทำงานกันเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เพื่อทบทวนการทำงานที่ผ่านมา และกำหนดทิศทางการทำงานในอนาคต ประเด็นการทำงานของกลุ่มจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทันต่อสถานการณ์

2) สหกรณ์เกษตรอินทรีย์แพนรักษ์ยโสธร จำกัด

ความเป็นมาของกลุ่มแพนรักษ์มาจากจิตวิญญาณของนักการค้า กับนักเกษตรอินทรีย์มาเจอกัน เนื่องจากคุณจุฬาร วรรณทรัพย์ หรือคุณปู ซึ่งเป็นเจ้าของบริษัทไทยสมาร์ทไลฟ์เป็นนักการค้า จึงเอา

หลักการตลาดนำการผลิตมาขับเคลื่อนสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรัก เพราะคุณปู่เชื่อว่าเราจะทำอะไรก็ตามจะต้องมีตลาดรองรับ หากไม่มีตลาดก็ไม่ประสบความสำเร็จ

สำหรับแบรนด์แทนรัก ซึ่งเป็นแบรนด์เดิมของบริษัทส่งออกทำตลาดไว้เดิมแล้ว 5 ประเทศ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อเมริกา จีน มาเลเซีย คุณปู่มองว่าเกษตรกรมีความเข้มแข็งกันคนละเรื่อง ถ้าร่วมมือกัน จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ความคาดหวังให้เกิดนวัตกรรมทุกระดับ ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ ท้องถิ่น นวัตกรรมกลุ่ม นวัตกรรมจังหวัด แต่ปัจจุบัน ตลาดเรามีช่องมากมาย ของไม่มีขาย ไม่พอขาย เพราะนโยบายไม่สนับสนุนกลุ่มในการผลิตสินค้าเลย แต่กลับไปสนับสนุนสร้างกลุ่มใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา กลุ่มเก่าไม่ถูกพัฒนาต่อยอด กลุ่มใหม่ก็ต้องเริ่มต้นใหม่กันอีก ทำให้เป็นภาพการขับเคลื่อนที่ไม่ชัดเจน นวัตกรรมกระบวนการต้องได้รับโอกาสในการสนับสนุนเชิงศักยภาพที่มีอยู่ให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดนวัตกรรมทุกระดับที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง

ปี 2556 เริ่มก่อตั้งกลุ่ม เริ่มจากความคิดในเรื่องการลดจุดอ่อนของเกษตรกรในเรื่องการตลาด ประกอบกับผู้ประกอบการเดิมมีความสนใจด้านการค้าขายสินค้าเกษตรอินทรีย์ เมื่อมีแนวความคิดตรงกัน จึงได้เริ่มก่อตั้งเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์แทนรัก โยโสธร

จุดแข็งกลายเป็นจุดอ่อนเพราะถูกมองว่า เกษตรกรได้ความรู้เรื่องการตลาด ได้ตลาดเป็นของตัวเอง แต่หน่วยงานภาครัฐกลับมองว่าสหกรณ์ใช้เกษตรกรเป็นเครื่องมือเพราะไปร่วมมือบริษัทเอกชน ในอดีตหน่วยงานพาณิชย์จังหวัดมาสนับสนุนก็จริงแต่ไม่เต็มที่ เพราะพาณิชย์ก็ต้องประสานกับสหกรณ์อยู่ดี

เงื่อนไขการจดทะเบียนสหกรณ์ต้องปีสมาชิก 50 คน เริ่มจดทะเบียนครั้งแรกมี ปี 2554 มีสมาชิก 54 คน ต่อมาอยากขยายสมาชิกเพื่อรองรับนโยบายเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดโยโสธรที่งบประมาณสนับสนุนหลายเรื่อง มีสมาชิกจาก ธกส. โดยย้ายมาเข้าร่วมมากขึ้นเป็น 275 ราย (จากคำครตา ไทยเจริญ) เรื่องตลาดไม่มีปัญหา เพราะบริษัทไทยสมาร์ตไลฟ์ เป็นผู้รับซื้อหลัก

สหกรณ์ใช้มาตรฐานการรับรอง มกท. เลยเกิดปัญหาคือ นักส่งเสริมจาก ธกส. มาทำงานสนับสนุนการตรวจแปลง เนื่องจากสมาชิกรายมาจากหลายแห่ง ทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง ทำให้สมาชิกไม่ผ่านมาตรฐาน มกท. ทั้งหมด พอปี 2559 เหลือสมาชิก 100 กว่าคน ส่วนตลาดไม่มีปัญหาเพราะมีการขายข้าวส่งออกต่างประเทศ ประเทศออสเตรเลีย แอฟริกา คูเวต อิหร่าน ออเดอร์มากแต่สินค้าไม่พอส่ง (เงื่อนไขต้องผ่านมาตรฐานปีที่ 3-4)

ปี 2558 สหกรณ์รับซื้อให้ราคาข้าวเปลือก กิโลละ 14 บาท ราคาสูงกว่าทั่วไป และรับซื้อจากกลุ่มข้าวคุณธรรมซึ่งเป็นข้าวที่ผ่านมาตรฐานในราคากิโลกรัมละ 30 บาท แต่ปรากฏว่าข้าวที่ซื้อมาทั้งหมดถือว่าไม่ผ่านมาตรฐาน มกท. สหกรณ์เลยไปขอใบเซอร์จากกลุ่มหนองยอ เพื่อจะส่งขายข้าวในล๊อตแรกออกไป สามารถขายข้าวออกไปได้ 15 ตันให้กับอเมริกา ช่วงปี 2558-2559 ยอมขายข้าวที่เหลือให้กับโรงสีทั่วไป ราคา 9.50 บาท ทำให้เกิดการทุนไปประมาณ 4 ล้านบาท

ปี 2560 จากการทบทวนบทเรียนร่วมกันของสหกรณ์กับปัญหาที่ผ่านมาทั้งหมด จึงสรุปว่า เริ่มกับสมาชิกใหม่ 57 ราย ผ่านอยู่กระบวนการ ICS จำนวน 41 คน แต่เนื่องจากสมาชิกซ้อน จึงโอนย้ายไปอยู่กับข้าวคุณธรรม 5 ราย สรุปเหลือสมาชิกตอนนี้ทั้งหมด 36 คน ปรับเปลี่ยนการเกษตรเป็นปีที่ 1 ใหม่ทั้งหมด โดยจะขอรับรองมาตรฐานสากล EUNOP อย่างไรก็ดี กลุ่มคิดว่าถึงเวลาที่กลุ่มต้องเปลี่ยนตลาดใหม่ หากเรา

รอแต่ขอใบเซอร์ต่างประเทศอย่างเดียวอาจเป็นทางตันที่สุด อย่างไรก็ตาม ในปีนี้เองสหกรณ์มีงบจังหวัดมาช่วยรับรอง 40 ราย ส่วนที่เหลือสหกรณ์ช่วยในการรับรอง โดยมีบริษัทสมาร์ทไลฟ์ช่วยหนุนอยู่

ปี 2561 สหกรณ์ยังเจอปัญหาสำคัญเพราะแผนงบประมาณของจังหวัดที่จะช่วยในการรับรองไม่มี เพราะช่วงระยะเวลาไม่ตรงกัน เลยไม่ได้กันงบประมาณไว้ เนื่องด้วยจะมีการโยกย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดใหม่ จึงมีแนวโน้มว่าสหกรณ์ต้องหาเงินมาหนุนช่วยกันเอง

จุดแข็ง :

ความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการกับกลุ่มเกษตรกร นับว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ทางการค้า ซึ่งกลุ่มมองว่าเป็นความก้าวหน้า แต่ทางฝ่ายรัฐมองว่าเป็นผลประโยชน์ทับซ้อน จึงไม่สนับสนุนเลย เลยกลายเป็น จุดแข็งพร้อมกับจุดอ่อนในเรื่องเดียวกัน

ประธาน (คุณปู) เป็นประธานกลุ่มสหกรณ์และเป็นเจ้าของบริษัทไทยสมาร์ทไลฟ์ ทำให้สามารถไปติดต่อตลาดต่างประเทศเอง โดยใช้งบประมาณส่วนตัวไปเอง หมดงบประมาณไป 10 กว่าล้านบาท ซึ่งนับว่าเป็นจุดแข็งของกลุ่มที่มีตลาดต่างประเทศรองรับหลายประเทศมีออเดอร์จำนวนมาก

บริษัทไทยสมาร์ทไลฟ์ เป็นตลาดหลัก นอกจากเป็นลูกค้าแล้ว ยังมาช่วยในการวางแผนการผลิต และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ขายเอง เช่นผงขงคิมจากข้าวกล้องงอก

แนวทางในอนาคต :

สหกรณ์ต้องหาทุนเพิ่ม ตอนนี้ยังไม่มีทุน กลุ่มจึงเริ่มขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละเรื่องไปก่อนเท่าที่ทำได้ในระดับสมาชิก ส่วนการขับเคลื่อนระดับสหกรณ์ตอนนี้กำลังวางแผนเอาทีมปฐมนิเทศมาช่วยในการออกแบบผลิตภัณฑ์ และการออกแบบการขายของได้ในหลายช่องทางมากขึ้น เช่น ทางอินเทอร์เน็ต หากมีเงินทุนมากขึ้นจะสามารถทำให้สหกรณ์เป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้ด้วยตัวเองอย่างมั่นคงแน่นอน สำหรับสินค้าประเภทผักพื้นเมือง สหกรณ์มองว่าผลิตเท่าไรขายได้หมด แต่ต้องมีนวัตกรรมหลังการเก็บเกี่ยว ก่อนส่งไปขาย ต้องได้ความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาหนุนเสริมเพิ่มเติมด้วย

■ บทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มกันเพื่อการค้าจำเป็นต้องมีการทำตลาดที่มั่นคง การที่คุณปู ประธานกลุ่มสหกรณ์และเป็นเจ้าของบริษัทไทยสมาร์ทไลฟ์ เดินทางไปติดต่อตลาดต่างประเทศเอง โดยใช้งบประมาณส่วนตัวไปเอง หมดงบประมาณไป 10 กว่าล้านบาท ทำให้เกิดเป็นจุดแข็งของกลุ่มที่มีตลาดต่างประเทศรองรับหลายประเทศมีออเดอร์จำนวนมาก

3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์และข้าวอินทรีย์บ้านคำครตา

“คำครตา” เป็นชื่อหมู่บ้านที่มีที่มาจากคำว่า “ยายคำคอนกะตา” หมายถึงยายที่ชื่อคำ ซึ่งได้หาคะถาเดินมาเลี้ยงควาย ณ พุ่งแห่งนี้เป็นประจำ เนื่องจากเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำมีน้ำใต้ดินผุดขึ้นมาเป็นลักษณะของน้ำซับ คนอีสานเรียกว่า น้ำคำ จากนั้นจึงมีการย้ายถิ่นฐานมาตั้งหมู่บ้านที่นี่ โดยใช้ชื่อว่า บ้านคำครตาในปัจจุบัน

กลุ่มบ้านคำครตาเริ่มต้นรวมกลุ่มกันในปี พ.ศ. 2551 โดยสำนักงาน วว.(สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี) ต้องการเปิดพื้นที่ในการดำเนินงานโครงการ 1 อำเภอ 1 ไร่ 1 คอก ซึ่งมีการสนับสนุนเครื่องอัดเม็ดปุ๋ย

เครื่องตีส่วนผสม สมาชิกตอนเริ่มรวมกลุ่มครั้งแรกจำนวน 33 ครอบครัว กู้เงินครั้งแรกจำนวน 400,000 บาท เพื่อเป็นต้นทุนในการทำปุ๋ย

พ.ศ. 2556 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดยโสธร (ธกส.) สนับสนุนการดำเนินงานภายใต้โครงการฝึกอบรมโรงเรียนชาวนาเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำเกษตรอินทรีย์ โดยที่ยังไม่มีโรงสี หรือระบบการจัดการผลผลิตของสมาชิก ทำการผลิตสำหรับบริโภคเป็นหลัก ในส่วนของการจำหน่ายเมื่อมีออเดอร์ ประธานกลุ่มก็จะทำการรวบรวมข้าวเปลือกจากสมาชิกให้ครบตามออเดอร์ และส่งให้กับผู้ซื้อเป็นรายครั้ง ยังไม่มีการทำการค้าเต็มรูปแบบ โดยสาเหตุที่สมาชิกตัดสินใจทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากเห็นตัวอย่างคนที่ได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมี ที่ส่งผลถึงชีวิต และหลังจากได้เปลี่ยนระบบมาทำเกษตรอินทรีย์แล้วเกิดผลที่น่าพึงพอใจ คือ สุขภาพของตัวเองดีขึ้น ราคาผลผลิตอินทรีย์ดีกว่าข้าวที่ใช้เคมี ไม่ต้องเสียค่ารถไปขายผลผลิต ขายในพื้นที่ได้เลย แปลงนาข้าวที่ทำนาอินทรีย์มีผลผลิตดีกว่า ปลุกถั่ว และพอเทืองก็งามดี และการทำอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น

พ.ศ. 2558 กลุ่มคำครดาเข้าไปเป็นสมาชิกของ สหกรณ์แทนรักษ์เนื่องจากความคาดหวังด้านการจำหน่ายผลผลิต แต่ปรากฏว่าสมาชิกทุกคนที่เข้าไปไม่ผ่านมาตรฐาน เพราะว่าฐานสมาชิกกว้าง ควบคุมกันไม่ได้ เนื่องจากยังไม่มีการจัดระบบและกลไกในการติดตามหนุนเสริมสมาชิก

พ.ศ. 2559 กลุ่มคำครดาแยกตัวออกจากสหกรณ์แทนรัก เพราะจังหวัดมีงบลงมาสนับสนุนในโครงการยโสธรโมเดล กลุ่มจึงเข้าร่วมโครงการและขยายสมาชิกเพิ่มขึ้นอีก จำนวน 40 คน รวมสมาชิกเก่าเป็น 61 คน โดยใช้มาตรฐานของ มกท. และมีสมาชิกที่ผ่านมาตรฐาน 49 คน โดยจังหวัดมีงบสนับสนุนให้อินทรีย์อาสาจำนวน 5 คน ทำหน้าที่ลงพื้นที่ติดตามหนุนเสริมและตรวจแปลงผลผลิตของสมาชิก ซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการรอแจ้งผลการตรวจแปลง ซึ่งมีการตรวจไปแล้วเมื่อเดือนตุลาคม 2560 ปัจจุบันมีสมาชิกสมัครเข้าเพิ่มขึ้นเป็น 94 ครอบครัว

กลุ่มมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยวิธีการเล่าสู่กันฟัง นานอยู่ใกล้กัน แต่เดิมชาวบ้านเล่าว่า ไม่ค่อยได้ใช้สารเคมีอยู่แล้ว ในขณะที่หมู่บ้านข้างๆมีการใช้สารเคมีมากขึ้น ก็เริ่มเห็นผลกระทบจากการเจ็บป่วยเรื้อรัง และเห็นว่าสมาชิกกลุ่มอินทรีย์สามารถขายข้าวในราคาดี ปลุกข้าว 500 กิโลขายได้เงิน 10,000 กว่าบาท จึงตัดสินใจเข้าโครงการทำนาอินทรีย์ของกลุ่ม นอกจากที่สมาชิกสนใจสมัครเข้ากลุ่มเอง กลุ่มก็ยังได้มีฝ่ายส่งเสริมที่ลงพื้นที่เข้าไปหาสมาชิก ในโซนที่มีสมาชิกอินทรีย์อยู่ก่อนแล้ว เพื่อส่งเสริมให้ทำเกษตรอินทรีย์ร่วมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน เพื่อให้ง่ายต่อการติดตามหนุนเสริม และจะได้มีเพื่อนสมาชิกในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาด้านการผลิต

▪ บทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่ม

ประธานกลุ่มและแกนนำของกลุ่มคำครดาเป็นผู้หญิง และสมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ทำให้มีบุคลิกชอบพูดคุยกันแบบเปิดเผยคุยกันได้ทุกเรื่อง มีความโปร่งใสจริงใจต่อกัน ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งบทบาทให้ทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สมาชิกทุกคนจะช่วยเหลือกันรับผิดชอบทำงานตามความสามารถของตนเอง

4) เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ภูมินิเวศน์โยธธ

จุดเริ่มต้นของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกโยธธ เกิดขึ้นพร้อมกับขบวนการในพื้นที่อื่นๆทั่วประเทศ ที่ได้มีการต่อสู้เรียกร้องให้ชาวนาชาวไร่ได้มีพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศ เมื่อปี พ.ศ. 2540 พื้นที่อำเภอภูซำจังหวัดโยธธเป็นพื้นที่ศึกษากระบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนซึ่งเป็นงานศึกษาของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกแห่งประเทศไทย ที่มุ่งเน้นการค้นหารูปแบบการทำการผลิตที่ยั่งยืนเน้นการพึ่งตนเองทั้งในด้านการผลิตและสร้างเศรษฐกิจจากแปลง เพื่อหาทางออกจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเกษตรกระแสหลัก โดยสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นคือการล่มสลายของเกษตรกรรายย่อยจากนโยบายการส่งเสริมให้ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในรูปแบบเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการส่งออกโดยพึ่งปัจจัยภายนอกชุมชนอย่างมากทั้งปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งได้ทำลายวิถีการพึ่งตนเองและวัฒนธรรมชุมชนลงอย่างย่อยยับ ซึ่งหลังจากการประชุม 99 วันที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ก็ได้มีแผนพัฒนาเกษตรกรรมทางเลือก โดยรัฐบาลได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย เพื่อพัฒนารูปธรรมของการทำเกษตรกรรมยั่งยืนในหลายพื้นที่รวมทั้งในจังหวัดโยธธ ซึ่งมุ่งเน้นประเด็นการทำงานในเรื่องเกษตรและป่าไม้ และได้เกิดการจัดตั้งกลุ่มชาวนาขึ้นภายใต้ชื่อ “เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมินิเวศน์โยธธ” โดยในยุคเริ่มต้นได้มีกรรมการ 15 คน ซึ่งมีส่วนผสมจากชาวนา พระสงฆ์ นักวิชาการ NGO โดยมีสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ ประมาณ 200 ราย ในปี พ.ศ. 2544

โครงการนำร่องฯมีการดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 จนถึงปี พ.ศ.2547 โดยมีมูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืนทำหน้าที่บริหารจัดการด้านเอกสารและให้ชาวนาเป็นผู้ขับเคลื่อนงานในพื้นที่ โดยในภาคอีสานได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นภูมินิเวศน์ 9 ได้แก่ เทือกเขาเพชรบูรณ์ พังงา ร้อยเอ็ด และโยธธ โดยในโยธธแบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ตามประเด็นงานคือ พื้นที่ภูซำทำงานเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน และพื้นที่ป่าดงมะไฟ ทำงานเรื่องป่าไม้ เนื่องจากมีปัญหาที่ดินและปัญหาอุตสาหกรรมป่าไม้มาปลูกต้นยูคาลิปตัสทับที่ดินชาวบ้าน โดยได้มีการจัดตั้งสำนักงานในแปลงนาของนายดาวเรือง พืชพล เป็นอาศรมเรียนรู้ และมีเจ้าหน้าที่ทำงานประจำ จำนวน 10 คน และแบ่งการทำงานออกเป็น ฝ่ายสำนักงาน ฝ่ายภาคสนาม ฝ่ายการเงิน และฝ่ายข้อมูล เป้าหมายของโครงการนำร่องนั้นมุ่งให้ชาวบ้านจัดการตนเอง และแก้ไขปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน การขาดแคลนน้ำ เกษตรเชิงเดี่ยวที่ไม่มีความหลากหลาย การปรับที่ไร่นา ปรับปรุงเรื่องน้ำ และมีการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น วัว ควาย เครื่องสูบน้ำ และได้มีการดูงานแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างเครือข่าย เช่น ขอนแก่น สุรินทร์ ต่างๆ โดยกิจกรรมศึกษาดูงานจะอยู่ในแผนงานประจำปี ส่วนใหญ่ที่ประชุมกลุ่มแกนนำจะมีจุดศูนย์กลางอยู่ตอนแดง เรียกว่า การประชุมพ่อครัวใหญ่

หลังสิ้นสุดโครงการนำร่องในปี พ.ศ. 2548 การทำงานส่งเสริมในพื้นที่โยธธมีการทำงานอย่างต่อเนื่องโดยยังคงแนวคิดที่พึ่งตนเองและเป้าหมายเดิมของโครงการนำร่องไว้ รูปแบบโครงสร้างกลุ่มแกนนำเดิมยังคงอยู่ และมีการเชื่อมประสานกับแหล่งทุน เช่น พอช. สสส. ในการสนับสนุนงบประมาณในการทำงาน แต่ในส่วนของการกองทุนหมุนเวียนที่ปล่อยกู้ให้สมาชิกนั้น การติดตามเงินทุนเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพเนื่องจากไม่มีกลไกของเจ้าหน้าที่ในการทำงานติดตาม ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกได้เปลี่ยนรูปแบบการขับเคลื่อนงานไปทำงานเชิงประเด็นมากขึ้น โดยเชื่อมประสานเครือข่ายผ่านงานเชิง

ประเด็น เช่น พันธุ์กรรมพื้นบ้าน ตลาดนัดสีเขียว เป็นต้น ปีพ.ศ. 2551 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภูมิภาคอินโดจีนได้รับเลือกเป็นศูนย์ปราชญ์ชาวบ้าน โดยได้นำเสนอองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมจากการทำการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เพื่อขยายผลแนวความคิดการพึ่งตนเองในการผลิตและการสร้างเศรษฐกิจจากแปลง โดยเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างชาวนาด้วยกันเอง อบรมชาวนาที่มีความสนใจในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตรุ่นละ 50 คน ระยะเวลาในการฝึกอบรม 4 วัน 3 คืน ปัจจุบันมีชาวนาที่ผ่านการอบรมจากศูนย์ปราชญ์ชาวบ้านจำนวนกว่า 2,500 ครอบครัว โดยประมาณ

พ.ศ. 2552 เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกได้ประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกับสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดยโสธร (สปก.ยโสธร) ที่เข้ามาส่งเสริมงานด้านการพัฒนาอาชีพในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยเริ่มจากการทำโครงการวิจัยร่วมกับ สปก.ส่วนกลาง เป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการหาความต้องการของชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนชุมชน หลังจากนั้นก็ได้นำแผนของแต่ละชุมชนมาออกแบบการทำงานส่งเสริมในพื้นที่ ภายใต้โครงการนิคมการเกษตรอินทรีย์ในเขตปฏิรูปที่ดิน ในปี 2553 โดยให้แกนนำกลุ่มเป็นคนทำงานส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ ปัจจุบันสปก.ยังคงเป็นหน่วยงานภาคีที่ทำงานส่งเสริมที่ร่วมกับแกนนำกลุ่มในการขยายผลการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่เขตปฏิรูปที่ดินอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีบริษัทเครื่องตีกระจกที่ได้นำเข้ามาสนับสนุนเรื่องการค้าข้าว ได้รับการสนับสนุนโครงการจากจากสสส.ในการทำงานส่งเสริมการผลิตที่ปลอดภัยและการค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาผ่านการทำงานวิจัยที่สนับสนุนจาก สกว.ฝ่ายท้องถิ่น

ความสำเร็จ :

- ธุรกิจค้าข้าวอินทรีย์ ปริมาณการผลิตข้าวเปลือก 200 ตัน/ปี
- ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวเป็นขนมทุเล่ ข้าวโป่ง ข้าวพอง
- ธุรกิจค้าเมล็ดพันธุ์ จำนวน 12 พันธุ์ ผลผลิตรวม 90 ตัน/ปี
- การทำงานคุ้มครองผู้บริโภค ม. 41 ปีละ 2 เคส และ ม.57,59 จำนวน 15 รายต่อปี
- อบรมเกษตรอินทรีย์ศูนย์ปราชญ์ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2551 – พ.ศ. 2560 จำนวนกว่า 2500 ครอบครัว
- เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงาน เรื่องพันธุ์กรรม เกษตรผสมผสาน การปรับปรุงดิน การขยายพันธุ์
- ทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวน 8 โครงการ

การเชื่อมโยงประสานเครือข่าย :

ประสานงานผ่านประเด็นการทำงานเป็นหลัก เช่น พันธุ์กรรม ความมั่นคงทางอาหาร คุ้มครองผู้บริโภค ตลาดเขียว และผ่านพื้นที่เวทีต่างๆ เช่น งานกิจกรรม เครือข่ายพันธุ์กรรม สารเคมี ขึ้นทะเบียนพันธุ์พืช FTA Thai-EU เป็นต้น

■ บทเรียนการรวมกลุ่ม

บทเรียนสำคัญของการรวมกลุ่มของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก คือ “แยกกันเดิน ร่วมกันดี” หมายถึง การเป็นเครือข่ายกันแบบหลวมๆ แยกงานจัดการ ไม่รวมกันเป็นพวงใหญ่ แต่มีเป้าหมายร่วมกันในการยึดโยงกันเป็นเครือข่ายขับเคลื่อนงานในพื้นที่ของตน และรวมกันเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมต่อนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ เช่น การคัดค้านการขึ้นทะเบียนสารเคมีอันตราย การเจรจาการค้าที่ไม่เป็นธรรม หรือการเปิดเสรีพืชตัดแต่งพันธุกรรม เป็นต้น

ประธานกลุ่มและแกนนำของกลุ่มคำครตาเป็นผู้หญิง และสมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ทำให้มีบุคลิกชอบพูดคุยกันแบบเปิดเผย คุยกันได้ทุกเรื่อง มีความโปร่งใสจริงใจต่อกัน ทำให้การทำงาน

เป็นไปอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งบทบาทให้ทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สมาชิกทุกคนจะช่วยเหลือกันรับผิดชอบทำงานตามความสามารถของตนเอง

5) สรุปบทเรียนที่สำคัญจากการรวมกลุ่ม

- ยึดมั่นในเป้าหมายร่วม เป็นเป้าหมายที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันจนตกผลึกทางความคิด ถึงแม้จังหวะก้าวของแต่ละพื้นที่จะขยับไปได้ไม่พร้อมกันขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ แต่ต้องไม่ลืมเป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้ ดังวลีที่ว่า “แสงจืดร่วม สว่างจุดต่าง” ที่ยึดโยงเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกมาอย่างยาวนานกว่า 3 ทศวรรษ
- กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เปิดเผย โปร่งใส ดังกลุ่มคำคราตาซึ่งเป็นกลุ่มผู้หญิง ทำให้มีจุดเด่น คือ พูดคุยกันแบบเปิดเผย คุยกันได้ทุกเรื่อง มีความโปร่งใสจริงใจต่อกัน ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งบทบาทให้ทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สมาชิกทุกคนจะช่วยเหลือกันรับผิดชอบทำงานตามความสามารถของตนเอง
- สรุปบทเรียนการทำงาน ชัดเจนว่ากระบวนการสรุปบทเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิเคราะห์ต้นตอปัญหา และนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ โดยการระดมพลังจากทุกภาคส่วน ทุกสถาบันที่อยู่ในท้องถิ่น ทั้ง วัด โรงเรียน โรงพยาบาล ผู้นำ ชาวนา หน่วยงานรัฐและภาคเอกชน โดยจัดความสัมพันธ์ในแนวราบ การทำงานของกลุ่มจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทันต่อสถานการณ์
- การตลาดนำการผลิต เป็นบทเรียนจากการทำตลาดไต้หวันเกษตรกรฐานกลุ่มสหกรณ์และเป็นเจ้าของบริษัทไทยสมาร์ตไลฟ์ ที่ชี้ชัดว่าการรวมกลุ่มกันเพื่อการค้าจำเป็นต้องมีการทำตลาดที่มั่นคง การที่คนปูเดินทางไปติดต่อตลาดต่างประเทศเอง โดยใช้งบประมาณส่วนตัวทำให้เกิดเป็นจุดแข็งของกลุ่มที่มีตลาดต่างประเทศรองรับหลายประเทศมีออเดอร์จำนวนมาก

จากการศึกษากลุ่มองค์กรชาวนาในจังหวัดยโสธร ทำให้ทีมวิจัยได้ข้อมูลเชิงลึกในการรวมกลุ่ม ทั้งในเรื่องของความเป็นมาในการก่อเกิดกลุ่ม เป้าหมาย วัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม การเชื่อมโยงสมาชิกให้คงอยู่ในรูปแบบของกลุ่ม อีกทั้งยังตระหนักถึงบทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่มที่ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง ซึ่งแต่ละกลุ่มนั้นมีบทเรียนและประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการนำไปสู่การพิจารณาถึงแนวทางการรวมกลุ่มที่เหมาะสมกับช่างชาวนา เพื่อให้การรวมตัวกันของช่างชาวนาเป็นขบวนการที่จะพัฒนาเครื่องมือในการผลิตเพื่อสนับสนุนชาวนารายย่อยให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

4. แนวทางการรวมกลุ่มที่เหมาะสม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเงื่อนไขและข้อจำกัดในการรวมกลุ่มของช่างชาวนา ซึ่งมีเงื่อนไขหลักที่ว่าการรวมกลุ่มช่างที่มีแนวความคิดแบบเดียวกันที่อยู่ต่างภูมิภาคในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคในการพัฒนาเครื่องมือ แสวงหาการสนับสนุนทั้งด้านความรู้ และงบประมาณ

จากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ เข้าถึงสิทธิในการพัฒนาและเป็นเจ้าของเครื่องมือ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยช่างชาวนาสู่สาธารณะ รวมทั้งเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ในด้านกระบวนการผลิตเครื่องมือ หลังจากที่ได้ทบทวนวิจัยได้วิเคราะห์ข้อดีและข้อเสียของการรวมตัวแต่ละรูปแบบแล้วจึงมีข้อตกลงว่ารูปแบบการรวมตัวที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของช่างชาวนา ก็คือ การรวมตัวในลักษณะของเครือข่าย เนื่องจากช่างกระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัด จึงต้องค้นหาวิธีการที่เหมาะสมในการเชื่อมโยงให้เกิดเครือข่ายหรือการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบกับงานหน้าร้านของช่าง โดยเครือข่ายช่างชาวนาได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และการบริหารจัดการ ในนามเครือข่ายช่างชาวนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

■ เป้าหมายของเครือข่ายช่างชาวนา

รวมกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง สร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือ มีการติดต่อสื่อสารและมีระบบการประสานงานอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ สร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย ปกป้องสิทธิในการพัฒนาเครื่องมือของชาวนา

■ วัตถุประสงค์

1. เพื่อเชื่อมโยงช่างพัฒนาเครื่องมือสนับสนุนการผลิตที่มีแนวความคิดในการแบ่งปันความรู้เป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยน พัฒนาความรู้และทักษะในการพัฒนาเครื่องมือที่ช่วยลดต้นทุนในการผลิต
2. เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เครื่องมือของเครือข่ายช่างให้เป็นที่รู้จักของชาวนาในวงกว้าง
3. เพื่อแสวงหาความรู้ด้านการปกป้องสิทธิในการพัฒนาเครื่องมือของชาวนา

■ การบริหารจัดการ

ทีมวิจัยจึงได้มีการทดลองปฏิบัติการค้นหาวิธีการเชื่อมโยงช่างชาวนาให้เกิดเป็นเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ภายใต้เงื่อนไขที่ช่างกระจายตัวอยู่ห่างไกลกันคนละจังหวัด โดยได้ออกแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มจังหวัด 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 (มหาสารคามและร้อยเอ็ด) กลุ่มที่ 2 (ยโสธรและมุกดาหาร) กลุ่มที่ 3 (กาฬสินธุ์และนครพนม) เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการเดินทางไปพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน โดยใช้กลไกของทีมวิจัยทำหน้าที่กระตุ้นติดตามการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มจังหวัด ให้มีการจัดเวทีปรึกษาหารือแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

การประชุมกลุ่มจังหวัด :

การประชุมกลุ่มจังหวัดหรือที่ใช้ชื่อว่าการประชุม “ช่างสัญจร” เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ช่างได้นำเอาเครื่องมือที่ตนเองพัฒนาขึ้นมานำเสนอ เพื่อให้ช่างที่มีความรู้ ทักษะ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไป ได้ให้ความเห็นในการแก้ไขจุดบกพร่อง หรือพัฒนาต่อยอดเครื่องมือให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของช่างให้รู้จักกัน เกิดความคุ้นเคย รวมทั้งแสวงหาความร่วมมือในระยะยาวต่อไป

ขั้นตอนกระบวนการ :

การจัดเวทีประชุมช่างสังวร ทีมวิจัยร่วมกับพี่เลี้ยงได้ออกแบบเนื้อหาและกระบวนการของเวที เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของช่างอย่างเท่าเทียมกัน และเกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ โดยมีรายละเอียดขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 แนะนำโครงการวิจัย การทำงานการวิจัยเป็นเรื่องที่ช่างและชาวนาไม่คุ้นเคย ถึงแม้ทีมวิจัยได้มีการชี้แจงโครงการวิจัยไปแล้วแต่โอกาสที่ผู้เข้าร่วมจะเข้าใจนั้นมีน้อยมาก ด้วยเหตุนี้ทีมวิจัยจึงมีการแนะนำโครงการวิจัยก่อนที่จะเริ่มเวทีทุกครั้ง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย และจะเป็นต้นทุนทางความคิดในการกำหนดกรอบแนวทางในการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในเวที

ขั้นตอนที่ 2 แนะนำผู้เข้าร่วม หลังจากแนะนำโครงการวิจัยแล้ว ทีมวิจัยก็มีการแนะนำผู้เข้าร่วม เนื่องจากมีผู้เข้าร่วมจากหลายฝ่ายที่อาจจะยังไม่รู้จักและคุ้นเคยกัน ทั้งทีมวิจัย พี่เลี้ยง รวมถึงช่างที่เข้าร่วมเวที เพื่อให้การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเป็นไปอย่างราบรื่น และการที่ได้รู้จักภูมิหลังหรือต้นทุนของผู้เข้าร่วมจะทำให้เข้าใจในฐานคิดและสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 ทบทวนข้อตกลงจากเวทีรวมช่างฯ การแบ่งโซนเพื่อจัดเวทีช่างสังวร เป็นข้อตกลงจากเวทีรวมช่างชาวนา โดยในเวทีรวมช่างชาวนาได้มีการระดมข้อเสนอต่อแนวทางความร่วมมือของช่างชาวนา มาระดับหนึ่งแล้ว ดังนั้นการประชุมโซนช่างสังวรจะเป็นการนำข้อเสนอจากเวทีรวมช่างฯ มาพิจารณาต่อและลงรายละเอียดในแนวทางการปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 ระดมแนวทางความร่วมมือของเครือข่ายช่าง ถึงแม้ว่าแนวทางการพูดคุยจะเป็นการลงรายละเอียดจากข้อเสนอเดิม แต่ทีมวิจัยก็ได้ระดมความคาดหวังจากผู้เข้าร่วมในเวทีอีกครั้งหนึ่ง เพื่อค้นหาความต้องการที่ช่างคาดหวังจากการรวมกันเป็นเครือข่ายฯ จากนั้นจึงได้แลกเปลี่ยนสถานการณ์ในการพัฒนาเครื่องมือของช่างแต่ละคน รวมถึงปัญหาและข้อจำกัดในการพัฒนาเครื่องมือ แนวทางการแก้ไขปัญหา การหนุนเสริมกัน รวมถึงแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือร่วมกัน

ปัญหาและอุปสรรค :

ถึงแม้ช่างจะต้องการโอกาสที่จะได้มีเวทีพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าโอกาสที่ช่างจะมาพบปะอย่างพร้อมเพรียงกันเกิดขึ้นไม่บ่อยครั้ง และหากไม่มีกลไกที่คอยกระตุ้นติดตามช่างเวทิดังกล่าวก็คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย ดังนั้นยังต้องมีการพัฒนากลไกประสานงานที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้ขบวนการของช่างชาวนาเกิดความคล่องตัวและมีความยั่งยืน

บทเรียนที่ได้ :

การประชุมช่างสังวรเป็นข้อเสนอที่เกิดขึ้นในเวทีรวมช่างตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2560 โดยมีข้อตกลงว่าให้ช่างแต่ละโซนหาหรือกันเองเรื่องวันที่จะจัดเวทีเมื่อกำหนดวันเรียนร้อยแล้วจึงแจ้งทีมวิจัยให้เข้าร่วม ทว่าเวลาผ่านไปเกือบ 3 เดือน การประชุมก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ทีมวิจัยจึงต้องดำเนินการกระตุ้นติดตามช่างแต่ละโซน จึงสามารถเกิดเวทีประชุมช่างสังวรขึ้นมาได้ ถือเป็นบทเรียนสำคัญที่ต้องมีการกระตุ้นติดตามช่างอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การทำงานมีความต่อเนื่อง

- สิทธิความเป็นเจ้าของเครื่องมือ

เนื่องจากช่างที่อยู่ในเครือข่ายล้วนแต่มีการพัฒนาเครื่องมือและการจำหน่ายเครื่องมือของตนเองอยู่ก่อนแล้ว ทีมวิจัยก็ให้ความเคารพในสิทธิเหนือเครื่องมือของช่าง แต่ถ้าเป็นเครื่องมือที่พัฒนาร่วมกันโดยใช้ช่างชาวชนาร่วมกันออกความเห็นและใช้งบประมาณจากโครงการวิจัย เครื่องมือชิ้นนั้นจะเป็นสิทธิของเครือข่ายช่างชาวนาโดยปริยาย และในส่วนของการจัดแจ้งในเรื่องสิทธิบัตร เครื่องมือที่เป็นผลงานของช่างก็จะให้ช่างเป็นคนดำเนินการเอง หรือหากช่างต้องการความช่วยเหลือ เครือข่ายจะทำหน้าที่ช่วยเหลือในลักษณะของการหาที่ปรึกษาทางกฎหมายมาให้คำปรึกษากับช่างที่ต้องการจัดแจ้งสิทธิบัตร

■ สรุป

จากการดำเนินงานการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ช่างชาวนา สรุปได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ส่งผลดีต่อช่างชาวนาได้อย่างชัดเจน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย ช่างแต่ละคนได้รู้จักกัน รู้จักฝีมือและความถนัดของกันและกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการพัฒนาเครื่องมือกันภายใต้บรรยากาศที่เป็นกันเอง เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าทักษะความเชี่ยวชาญและผลงานจะอยู่ในระดับที่แตกต่างกันก็ไม่มีการดูแคลนกัน ต่างเคารพข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเครื่องมือกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

2) ด้านการหนุนเสริมกัน เกิดเวทีต่อเนื่องจากการประชุมช่างสัญจร ในการลงพื้นที่ร่วมแก้ไขจุดบกพร่องในเครื่องนวดข้าวขนาดเล็กของช่างสมาน ที่มีปัญหาเศษฟางข้าวเจือปนในเมล็ดข้าวเปลือกมากเกินไป โดยช่างแต่ละคนได้ให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมเพื่อศึกษาหาข้อบกพร่อง และช่วยกันแก้ไขเครื่องนวด โดยมีข้อเสนอให้เพิ่มกลไกที่ช่วยผลักดันเมล็ดข้าวเปลือกและปรับระดับของใบพัดลมที่ทำหน้าที่เป่าสิ่งเจือปนออกจากเมล็ดข้าวเปลือก ซึ่งช่างสมานพึงพอใจในความเห็นที่ช่างชาวนาช่วยกันเสนอต่อการปรับปรุงเครื่องนวดข้าวขนาดเล็กเป็นอย่างมาก

3) ด้านการพัฒนาเครื่องมือร่วมกัน สำหรับแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือร่วมกัน เครือข่ายช่างชาวนาได้ขบคิดบนฐานการลดต้นทุนและปัญหาของชาวนาเป็นหลัก โดยได้มุ่งเน้นต้นทุนเครื่องจักรกลที่ชาวนามีอยู่ทุกครัวเรือน คือ รถไถนาเดินตาม ซึ่งไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันด้วยประการทั้งปวง จึงไม่เกิดการใช้งานในปัจจุบัน เครือข่ายช่างชาวนาจึงมีแนวความคิดที่จะพัฒนาเครื่องมือโดยใช้ต้นทุนจากรถไถนาเดินตามมาต่อยอดเพื่อเป็นการลดต้นทุนของชาวนา โดยโชนกาฬสินธุ์-นครพนมได้มีเป้าหมายในการพัฒนาต่อยอดรถไถนาเดินตามเป็นรถเกี่ยวข้าวแบบวางลาย ส่วนโชนมหาสารคามได้มีเป้าหมายในการพัฒนาต่อยอดรถไถนาเดินตามเป็นแบบนั่งขับ

บทที่ 5

สรุปผล บทเรียน ปัญหาอุปสรรค

จากการดำเนินโครงการศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการรวมกลุ่มของช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง โดยลักษณะโครงการเป็นการค้นหาข้อมูลรูปแบบการรวมตัว รวมกลุ่ม ขององค์กรเกษตรกรที่มีอยู่ในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง 4 จังหวัด ได้แก่ ยโสธร ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม เพื่อนำเอารูปแบบการรวมตัวที่มีอยู่มาพัฒนาให้เกิดเป็นรูปแบบการรวมตัวที่เหมาะสมกับเครือข่ายช่างชวานา อันมีเป้าหมายในการรวมช่างและชวานาที่มีทักษะเชิงช่างที่กระจายตัวอยู่ใน 4 จังหวัด ในการผลิตและจำหน่ายเครื่องมือและเทคโนโลยีที่ช่วยสนับสนุนการผลิตของชวานาในยุคปัจจุบัน รวมทั้งเป็นหน่วยที่ทำหน้าที่ปกป้องสิทธิการเป็นเจ้าของเทคโนโลยีการผลิต ป้องกันการผูกขาด ให้เกษตรกรได้เป็นเจ้าของเทคโนโลยีร่วมกัน โดยมีระยะเวลาในการศึกษา 15 เดือน ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2559 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 ซึ่งหลังจากดำเนินงานโครงการสิ้นสุดสามารถสรุปข้อมูลข้อค้นพบ ดังนี้

1. กระบวนการสร้างเครือข่ายช่างชวานา

จากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและเชื่อมโยงเครือข่ายช่างชวานาในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลางพบว่า มีปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้ช่างมีการรวมกลุ่มกันในลักษณะของเครือข่าย ดังนี้

ปัจจัยเอื้อที่ทำให้เกิดเครือข่ายช่างชวานา

โอกาสในการเรียนรู้ : เนื่องจากข้อจำกัดของช่างที่มีภาระงานหน้าร้านจนไม่ค่อยมีโอกาสดูออกไปพบปะแลกเปลี่ยนหรือพัฒนาเพิ่มเติมความรู้ แต่จากการดำเนินงานของโครงการวิจัยที่มีกระบวนการในการชักชวนและสร้างเวทีให้ช่างแต่ละคนที่อยู่ต่างภูมิลำเนามาพบปะกัน ทำความรู้จักกัน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การระดมความคิดในการพัฒนาต่อยอดเครื่องมือของตนเอง

โอกาสในการแสดงแสดงผลงานของตนเองให้เป็นที่รู้จัก : ประเด็นหนึ่งที่เป็นความคาดหวังและความต้องการของช่าง คือ อยากรให้มีเวทีจัดแสดงเครื่องมือของช่างเพื่อทำเสนอเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยช่างชวานาสู่สาธารณะ โดยคาดหวังให้เกิดการยอมรับเครื่องมือของช่างชวานา และเกิดการพัฒนาต่อยอดเครื่องมือที่ตอบโจทย์ความต้องการของชวานาให้ได้มากที่สุด

เงื่อนไขในการรวมกลุ่มของช่างชวานา

จากการพิจารณาคุณสมบัติและบริบทเฉพาะของช่างที่อยู่ในเครือข่ายช่างชวานา ทีมวิจัยได้สรุปร่วมกันว่ารูปแบบการรวมตัวที่เหมาะสมนั้นต้องสามารถตอบโจทย์ที่เป็นเงื่อนไขหลักที่ต้องการรวมกลุ่มช่างที่มีแนวความคิดแบบเดียวกันที่อยู่ต่างภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และเทคนิคในการพัฒนาเครื่องมือ แสวงหาการสนับสนุนทั้งด้านความรู้ และงบประมาณจากหน่วยงานรัฐในพื้นที่เข้าถึงสิทธิในการพัฒนาและเป็นเจ้าของเครื่องมือ รวมทั้งเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยช่างชวานาสู่สาธารณะ

คุณสมบัติของช่าง

จากการลงพื้นที่สำรวจและรวบรวมช่างชวานาและชักชวนเข้ามาเป็นเครือข่ายฯ ในการพัฒนานวัตกรรมการผลิต ทีมวิจัยสามารถสรุปคุณสมบัติของช่างที่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรมการผลิตของชวานา โดย แบ่งเป็นประเด็นหลักๆได้ดังนี้

ด้านแนวคิด คือต้องมีแนวคิดเอื้อประโยชน์ต่อชาวนา มีจรรยาบรรณ ไม่หวังวิชา ต้องการเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ มีใจพร้อมสำหรับการพัฒนา พร้อมทุ่มเท เสียสละเวลา ยึดถือผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และมีความรับผิดชอบ

ด้านทักษะ จากการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน จะเห็นได้ว่า ช่างส่วนใหญ่จะมีทักษะในด้านช่างยนต์ ช่างโลหะ มีทักษะในการซ่อมสร้าง มีฝีมือในการออกแบบ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความคิดนอกกรอบ ชื่นชอบการประดิษฐ์คิดค้น เรียนรู้จากการปฏิบัติ พร้อมทั้งจะทดลองสิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ

2. บทเรียนสำคัญในการรวมกลุ่ม

- ยึดมั่นในเป้าหมายร่วม เป็นเป้าหมายที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันจนตกผลึกทางความคิด ถึงแม้จังหวะก้าวของแต่ละพื้นที่จะขยับไปได้ไม่พร้อมกันขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ แต่ต้องไม่ลืมเป้าหมายสูงสุดที่วางเอาไว้ ดังวลีที่ว่า “แสงจืดรวม สว่างจุดต่าง” ที่ยึดโยงเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกมาอย่างยาวนานกว่า 3 ทศวรรษ
- กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เปิดเผย โปร่งใส ดังกลุ่มคำคราซึ่งเป็นกลุ่มผู้หญิง ทำให้มีจุดเด่น คือ พูดคุยกันแบบเปิดเผย คุยกันได้ทุกเรื่อง มีความโปร่งใสจริงใจต่อกัน ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งบทบาทให้ทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สมาชิกทุกคนจะช่วยเหลือกันรับผิดชอบทำงานตามความสามารถของตนเอง
- สรุปบทเรียนการทำงาน ชัดเจนว่ากระบวนการสรุปบทเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิเคราะห์ต้นตอปัญหา และนำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพ โดยการระดมพลังจากทุกภาคส่วน ทุกสถาบันที่อยู่ในท้องถิ่น ทั้ง วัด โรงเรียน โรงพยาบาล ผู้นำ ชาวนา หน่วยงานรัฐและภาคเอกชน โดยจัดความสัมพันธ์ในแนวราบ การทำงานของกลุ่มจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเท่าทันต่อสถานการณ์
- การตลาดนำการผลิต เป็นบทเรียนจากการทำตลาดไต้หวันกับธุรกิจประธานกลุ่มสหกรณ์และเป็นเจ้าของบริษัทไทยสมาร์ทไลฟ์ ที่ชี้ชัดว่าการรวมกลุ่มกันเพื่อการค้าจำเป็นต้องมีการทำตลาดที่มั่นคง การที่คณูปเดินทางไปติดต่อตลาดต่างประเทศเอง โดยใช้งบประมาณส่วนตัวทำให้เกิดเป็นจุดแข็งของกลุ่มที่มีตลาดต่างประเทศรองรับหลายประเทศมีออเดอร์จำนวนมาก

3. แนวทางการรวมกลุ่มที่เหมาะสม

รูปแบบการรวมตัวที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของช่างชาวนาก็คือ การรวมตัวในลักษณะของเครือข่าย โดยเครือข่ายช่างชาวนาได้ร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และการบริหารจัดการ ในนามเครือข่ายช่างชาวนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

เป้าหมายของเครือข่ายช่างชาวนา

รวมกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง สร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเครื่องมือ มีการติดต่อสื่อสารและมีระบบการประสานงานอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ สร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่าย ปกป้องสิทธิในการพัฒนาเครื่องมือของชาวนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเชื่อมโยงช่วงพัฒนาเครื่องมือสนับสนุนการผลิตที่มีแนวความคิดในการแบ่งปันความรู้ เป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยน พัฒนาความรู้และทักษะในการพัฒนาเครื่องมือที่ช่วยลดต้นทุนในการผลิต
2. เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เครื่องมือของเครือข่ายช่วงให้เป็นที่รู้จักของชาวนาในวงกว้าง
3. เพื่อแสวงหาความรู้ด้านการปกป้องสิทธิในการพัฒนาเครื่องมือของชาวนา

การบริหารจัดการ

ทีมวิจัยจึงได้มีการทดลองปฏิบัติการค้นหาวิธีการเชื่อมโยงช่วงชาวนาให้เกิดเป็นเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ภายใต้เงื่อนไขที่ช่วงกระจายตัวอยู่ห่างไกลกันคนละจังหวัด โดยได้ออกแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะกลุ่มจังหวัด 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 (มหาสารคามและร้อยเอ็ด) กลุ่มที่ 2 (ยโสธรและมุกดาหาร) กลุ่มที่ 3 (กาฬสินธุ์และนครพนม) เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการเดินทางไปพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน โดยใช้กลไกของทีมวิจัยทำหน้าที่กระตุ้นติดตามการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มจังหวัด ให้มีการจัดเวทีปรึกษาหารือแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน

สิทธิความเป็นเจ้าของเครื่องมือ

เนื่องจากช่วงที่อยู่ในเครือข่ายล้วนแต่มีการพัฒนาเครื่องมือและการจำหน่ายเครื่องมือของตนเองอยู่ก่อนแล้ว ทีมวิจัยก็ให้ความเคารพในสิทธิเหนือเครื่องมือของช่วง แต่ถ้าเป็นเครื่องมือที่พัฒนาร่วมกันโดยใช้ช่วงชาวนาร่วมกันออกความเห็นและใช้งบประมาณจากโครงการวิจัย เครื่องมือชิ้นนั้นจะเป็นสิทธิของเครือข่ายช่วงชาวนาโดยปริยาย และในส่วนของ การจัดแจ้งในเรื่องสิทธิบัตร เครื่องมือที่เป็นผลงานของช่วงก็จะให้ช่วงเป็นคนดำเนินการเอง หรือหากช่วงต้องการความช่วยเหลือ เครือข่ายจะทำหน้าที่ช่วยเหลือในลักษณะของการหาที่ปรึกษาทางกฎหมายมาให้คำปรึกษากับช่วงที่ต้องการจดทะเบียนสิทธิบัตร

4. ความสำเร็จของกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ปรากฏการณ์ที่เปรียบเสมือนเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายช่วงชาวนาด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ ปรากฏการณ์ที่ช่วงมีการปฏิสัมพันธ์กันเพื่อระดมความเห็นในการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือของกันและกันโดยไม่มีการหวงวิชา ดังเช่น กรณีเวทีระดมความเห็นเพื่อปรับแก้เครื่องนวดข้าวขนาดเล็กของ ช่วงสมาน ซึ่งเป็นตัวอย่างของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันโดยไม่ได้อุหมั่นดูแคลน ต่างช่วยกันขบคิดอย่างเต็มที่เพื่อแก้ไขจุดบกพร่องและจุดที่ต้องพัฒนาต่อโดยไม่มี ความริษยา กัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในอุดมคติที่ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงคาดหวังให้เกิดขึ้นในเครือข่ายช่วงชาวนาภาคอีสาน และคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเชื่อมโยงสู่เครือข่ายช่วงชาวนาในระดับภาคต่อไปในอนาคต เพื่อให้ชาวนาเป็นเจ้าของนวัตกรรมในการผลิต อันจะนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงและยั่งยืนของวิถีเกษตรกรรม

5. บทเรียนในการทำงานวิจัย

การดำเนินงานวิจัยโครงการนี้ใช้เวลาทั้งสิ้น 15 เดือน ทีมวิจัยสามารถสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ได้ดังนี้

- ช่างที่เข้ามาร่วมกระบวนการวิจัย เมื่อได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับช่างคนอื่นที่อยู่ต่างพื้นที่ มีความถนัดและเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่แตกต่างกัน ทำให้ช่างแต่ละคนได้รู้ข้อจำกัดของตนเอง และเห็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของตนรวมทั้งแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือของตนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด
- การพัฒนาเครื่องมือของช่าง ตั้งอยู่บนฐานคิดและบริบทปัญหาในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นการออกแบบการทำงานและการพัฒนาเครื่องมือเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการใช้งานจริง ต้องมีการคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทของแต่ละพื้นที่ด้วย
- การดำเนินงานวิจัยที่ผ่านมาทำให้ทีมวิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผนการดำเนินงาน การดำเนินงานให้เป็นไปตามกรอบระยะเวลา รวมถึงความสำคัญในการบันทึกข้อมูลและการสรุปข้อมูลการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจะช่วยให้การจัดการด้านเอกสารหรือเนื้อหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อทีมวิจัย

กระบวนการดำเนินงานโดยใช้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือได้รวมช่างที่มีแนวความคิดในการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะ เชื่อมความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายที่จะร่วมพัฒนาเครื่องมือที่จะสนับสนุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ถึงแม้ว่ากระบวนการงานวิจัยจะดำเนินการมาถึงระยะที่สิ้นสุดแล้ว แต่ขบวนการของเครือข่ายช่างชาวนาจำเป็นต้องมีการดำเนินการต่อ ทีมวิจัยต้องตระหนักถึงบทบาทในการกระตุ้นติดตามและพัฒนาความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายช่างชาวนาอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะต่อความยั่งยืนของเครือข่ายช่างชาวนา

ระยะสั้น : เนื่องจากเครือข่ายช่างชาวนามีวัตถุประสงค์ในการร่วมกันพัฒนาเครื่องมือที่สนับสนุนการผลิตของชาวนาในราคาถูก ชาวนาเข้าถึงง่าย โดยการทำงานเพื่อการกระจายเครื่องมือจะเป็นในลักษณะการสร้างโอกาสให้ช่างได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคนิค และแนวคิดในการพัฒนาเครื่องมือ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นโดยช่างชาวนาเป็นที่รับรู้แก่สาธารณะ เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือต้องมียุทธศาสตร์ที่เอื้อในการสนับสนุนงบประมาณหล่อเลี้ยงการทำงานเพื่อให้ขบวนการช่างชาวนามีการขับเคลื่อนงานได้อย่างต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

ระยะยาว : เครือข่ายช่างชาวนาจะต้องมีการจัดทำข้อตกลงในการจัดสรรผลประโยชน์ ระหว่างช่างและกลไกจัดการกลางเพื่อให้มีงบประมาณส่วนหนึ่งใช้ในการจัดการ เช่น การติดตาม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ การลงพื้นที่เพื่อขยายเครือข่ายช่าง การสร้างช่างรุ่นใหม่ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เครื่องมือช่าง เป็นต้น หรืออาจจะพัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจมากขึ้นเพื่อให้เครือข่ายช่างสามารถดำเนินงานไปได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะต่อศูนย์ประสานงานและพี่เลี้ยง

จากการจัดเวทีรวมช่าง ข้อเสนอของช่างคือการได้รับโอกาสในการนำเสนอผลงานของตนเองสู่สาธารณะ และต้องการให้ศูนย์ประสานงานและพี่เลี้ยงช่วยประสานวิศวกรหรือผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องยนต์กลไกมาช่วยให้ความเห็นในการพัฒนาเครื่องมือของช่างให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

ข้อเสนอแนะต่อสกว.

การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการค้นหา รวบรวม และเชื่อมโยงเครือข่ายข้างเป็นนวัตกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม ยังต้องมีการค้นหาความรู้อีกหลายด้านเพื่อพัฒนาเครือข่ายข้างสู่ความยั่งยืน จำเป็นต้องมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการทำงานวิจัยต่อ

7. ทิศทางการทำงานต่อเนื่อง

จากเวทีประชุมข้างสัญจรที่มวิจัยและช่างได้กำหนดทิศทางในการทำงานของเครือข่ายช่างชาวนาในการตั้งเป้าหมายสู่การพัฒนาวัตกรรมการผลิตลดต้นทุนสำหรับชาวนา โดยมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในลักษณะของ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างช่าง เวทีวิชาการช่างชาวนา เวทีเผยแพร่นวัตกรรมช่างชาวนาสู่สาธารณะ การพัฒนาเครื่องมือผลิตที่ลดต้นทุน เพื่อนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมสหกรณ์. “กลุ่มเกษตรกร.” (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.cpd.go.th> (27/08/2560).

_____ “สถิติกลุ่มเกษตรกรในประเทศไทย ณ ปีปัจจุบัน.” (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา http://www.cpd.go.th/main.php?filename=Information_agri (2/10/2560).

ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2542). *โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วินิจ เกตุขำ และ คมเพชร ฉัตรศุภกุล. “กระบวนการกลุ่ม.” (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.novabizz.com/NovaAce/Manage/group.htm> (16/09/2560).

กลุ่มเกษตรกรทำไร่ท่ามะปราง. “ประวัติความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกร.” (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.coopthai.com/thamapang/history.html> (16/09/2560).

นันทิยา และณรงค์ หุตานุวัตร. (2547). *การพัฒนาองค์กรชุมชน*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) .

เยาวลักษณ์ เคลือบมาศ. “การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา.” (ระบบออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.finearts.cmu.ac.th/wp-content/uploads/2010/02/10.การจัดการด้านทรัพย์สินทางปัญญา.doc> (16/09/2560).